

శ్రీ రస్తు

ఆంధ్రప్రసన్న రాఘవనాటకము

Andhraprasanna Ragha veinahkamu.

జయదేవమహాకవిప్రణీతంబగు

Jayadeva Mahakavi

సంస్కృతనాటకము ననుసరించి

శ్రీమదాంధ్రభాషాసంజీవనీ పత్రికాధిపతులును

శ్రీబిల్వేశ్వరీమాధ్యనేక గ్రంథనిర్వాహాతురీధరీణులును

శ్రీచెన్నపురి రాజకీయశాస్త్రపాఠశాలాంధ్రపండితులును వైన

మహామహోపాధ్యాయ

బ్రహ్మశ్రీకొక్కొండ వేంకటరత్నము పంతులు గారితో

B

Venkataraman Pantulu,
విరచితము.

15211

చెన్నపురి:

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్

వారిచేఁ బ్రకటితము.

ప్రీతిక

అంధ్ర ప్రసన్న రాఘవనాటక మూలము సంస్కృతమున జయదేవకవి రచించిన ప్రసన్న రాఘవనాటకమును విదర్భ దేశీయుఁడు. విదర్భ కిప్పటిపేరు బేరారు. జయదేవుఁడు గుమిత్రాక్షుఁడేవుల తనయుఁడు; కాండిన్యగోత్రుఁడు; హరిమిత్రుని శిష్యుఁడు. కొందఱు జయదేవుఁడు వంగ దేశీయుఁ డనియు నందురు. ఇతఁడు పుట్టుకచే శైవుఁ డైనను శ్రీరామభక్తపరాయణుఁడు. ఇతఁడు సీతావిహారము, ప్రసన్న రాఘవము, చంద్రాలోక మనుగ్రంథములు రచించెను. కవనప్రాశస్త్యముచే నితనికి పీయూషపర్వఁ డను బిరుదము కలిగెను.

ప్రసన్న రాఘవనాటక ప్రస్తావనలో భాస కాళిదాస బాణ మయూర చోరకపుల నితఁడు స్తుతించుటచేతను, మఱియు శ్రీ. శ॥ 1247 సం. ప్రాంతమున రచితమైన నూత్తిమక్తావళి యను గొప్పగ్రంథమున తత్కర్త జల్పబఁడు ఈ ప్రసన్న రాఘవమునుండి కలిపయట్లోకముల నుదాహరించుటచేతను, భోజాఁ డీరూపకము నుదాహరింపమిచేతను సీకవి సండ్రిండవశతాబ్దమువాఁ డనుట కేవిధమైన సంశయమును గన్పట్టదు.

వంగదేశమున జయదేవుఁడు గణేశుని తత్త్వచింతామణి యను తర్కగ్రంథము నకు ఆలోకన మను వ్యాఖ్య రచించినవాఁ డని యొక యైతిహ్యము సర్వజనాదరణీయమై యున్నది. ప్రసన్న రాఘవనాటక ప్రస్తావనమందును జయదేవుఁడు తర్కశాస్త్రజ్ఞుఁడని పేర్కొనఁబడినందువల్ల నీయిరువురుజయదేవు లొక్కరే అని విశ్వసింపవచ్చును.

అర్వాచీననాటకములలో లృఘ్యాతిగాంచిన ఈనాటకమును అంధ్రులు 'పిల్ల మురారి' అని వ్యవహరింతురు. దీనినిబట్టి యిది మురారి అనర్హ రాఘవము ననుకరించిన దనుట స్పష్టము. దీనినికవిత్వము పటువై సరసమై హృదయంగముగ నుండును.

ప్రసన్న రాఘవము రామాయణకథను వర్ణించెడు సేదంకముల నాటకము. కవి మూలకథలో పెక్కు చిఱుతమార్పులు గావించి కథ సలిపౌద్యముగ నడపెను. ఇందలి శతానంద రామలక్ష్మణ బామదగ్నులసంభాషణము వీనులవిందై పాత్రోచితముగ నున్నది. ప్రథమాంకమున సీతాకర్త గ్రహణార్థ మరుజెంచిన బాణరావణుల ప్రవర్తన మెవరికి నవ్వ పుట్టెంపదు? చివరియంకమున విద్యాధరమిగ్గనము రామరావణయుద్ధమును, సీతాగ్నిప్రవేశమును, పుష్పకవిమానమున శ్రీరామాదు లయోధ్యకేగింబయును వర్ణించును. శ్రీరామపట్టాభిషేకముతో కథ సమాప్తి యగును.

అట్టి ఈయుత్తమనాటకము నాంధ్రీకరించినవారు శ్రీకొక్కండ వేంకటరత్నము పంతులుగారు. వీరి జన్మస్థానము వినుకొండ. 1842-వ సం. మార్చిలో జననము. వీరు నియోగిశాఖాబ్రాహ్మణులు. వీరికి శ్రీతనుమధ్యాబిల్యనాథేశ్వరులభక్తి యపారము. శ్రీ పంతులుగారు గంటూరిలో విద్యాభ్యాసము గావించి చెన్నపురి రాజమహేంద్రవరముల

లాని రాజకీయకళాకాలయందు ముప్పదియేండ్లకాల మాంధ్ర పండితులై వెలసిరి. ఆ విద్యాపారంగతు లని పేరెన్నికగన్నవారు. ఆంధ్రులలో మహామహాపాధ్యాయునిగా మందినవారిలో వీరే ప్రథములు. వీరు ఆంధ్ర భాషాసంజీవని యను పత్రికను నడపి ప్రసిద్ధిగాంచిరి.

పందొమ్మిదవశతాబ్ది ఉత్తరార్థమున ఆంధ్రవాత్సయము అంగ్లవిద్యాసంపర్కముచే క్రొత్తప్రాతినిధ్యం బోవసాగెను. నాటకసారస్వతము నూత్నముగ నాంధ్రమున పుట్టి పెరుగఁజొచ్చెను. సంస్కృతనాటకము లెన్నియో ఈ భాషలోనికి తద్దమచేయఁ బడెను. ఆతరుణమున వెలసినవిజ్ఞానలో నొక్కొక్క రొక్కొక్కపత్రికతో సంబంధము సమకూర్చుకొని అన్యోన్యగ్రంథములపై విమర్శప్రతివిమర్శలు చేయుచు మోమోబునిలేక వాగ్రంగమున సంకులనమరము నెఱపుచుండిరి. పండితులనేకు లనుమోదకులై పత్రికా ప్రచురణములకు ప్రోద్బల మొసఁగుచుండిరి. కొన్నివిషయములం దావిమర్శనములు వ్యక్తిదూషణములపాలయి పాఠకులకు వినునెత్తించినవి. భాషాభిజ్ఞానువుల కది యే కొంచెమో యుపయోగపడినను పరస్పరనివాదములచే నలుసులెన్నినట్లును ప్రసక్తి చేసినట్లును నెరసులు వెదకుటవల్ల నాపత్రిక లాసంపాదకులకాలమందే చివర కల్పా యుష్కములైనవి.

శ్రీపంతులుగారు సంస్కృతాంధ్రములం దనమానపండితులు. మహామహాపాధ్యాయునిరుదము వారి భాషావైదుష్యమును జాటును. తొలుదొల్ల నీచిరుదమునందుటయే పండితలోకమున కీయనపై మత్సరమునకు హేతు వని కొందఱిమతము. వీరి బిల్వేశ్వరీయముపై “అముద్రితగ్రంథచింతామణి”యందు ప్రకటితమైన విమర్శనమే యట్టి మత్సరమునకు మూల మని మఱికొందఱి యభిప్రాయము. ఆయన యింటఁగాని, బయటఁ గాని యెల్లవారితోను సర్వకాలసర్వావస్థలందును వ్యాకృతభాషనే భాషింప నమకట్టిన వాఁడు. ఆపట్టుదలకై ఆయనమిత్రులాయనను “ఆంధ్రజాన్” అని పిలుచుచుండి రఁట! ఇది యెట్లున్నను, ప్రిన్స్ ఫోవేల్సు హిందూస్థానసందర్శనసందర్భము వర్ణించుచు, దేశభాషాకవులు అన్నిభాషలలో వచ్చుములు వ్రాసి అంగ్లానువాదములతోఁ బంపఁగా, ఆరచనలలోని ప్రాథమిక లండన్ క్రాఫ్ పెర్ ఫ్యూయరీకంపెనీవారు శ్రీపంతులవారి నే నమ్మానించిరి.

ఉ. ప్రిన్స్ ఫువేల్సు నాఁ బరఁగు శ్వేతముఖాధిపు రాక సాకుచే
తన్వముదంచితంబుగను తారకహారము పంచి వేల్లదీ
విన్నభవల్ల నీ వెనసి విశ్రుతసత్కృతి నాంధ్ర భాషకు
మున్నమకూర్చితొర గుణము గవిరత్నమ ! ధీరరత్నమా !

—బిల్వేశ్వరీయము.

అహా ! మనభాషకే యి దంతగౌరవము !!

శ్రీపంతులుగారు నీతిచంద్రిక, ప్రిన్స్ ఆఫ్ వేల్స్ హిందూస్థానసందర్శనము, శంకర విజయధ్వజము, సింహాచలయాత్ర, బిల్వేశ్వరీయము, ధనంజయవిజయవ్యాయోగము, నర కాసురవిజయవ్యాయోగము ఇత్యాదు లనేక గ్రంథములకు కర్తలు. వీరిలో నీతిచంద్రిక చిన్నయనూరిగారి నీతిచంద్రికకు శేషగ్రంథముగ రచితమైన వచనకావ్యము. ఇదియు బిల్వేశ్వరాదులును ఒకప్పుడు యూనివర్సిటీపరీక్షలకు పాఠ్యగ్రంథములుగ నెలసినవి. వీరికైలి కడుపెడును. ఆ పెడునందనము ప్రకృతనాటకమున నైతము ప్రశ్నోత్తము.

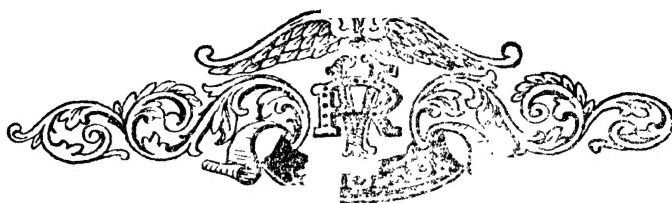
పరస్పరవైషమ్యముచేతనైననేమి భూషోద్ధరణాశయముచేతనైననేమి ఆనోభ్యుదయరచనలను పండితులు తీవ్రవిమర్శనములను గుఱిచేయుచుండిరి. బ్రహ్మశ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిలవారు శ్రీశ్రీగొండవారిగ్రంథమును తీవ్రఖండనములచే విమర్శించిరి. శ్రీశ్రీగొండవారు శ్రీశాస్త్రిలవారి ప్రతాపరుద్రీయమును చిల్పిచెండాడనెంచి నాటకములలో గ్రామ్యభాషాప్రయోగమును నిరసించిరి. నెల్లూరిలోని “వాగ్దేవ” అను పత్రికయొకటియే శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిలవారి కాకుంఠలము తొలిపద్యములలో శతాధికదోషములు చూపినది. ఇరుపట్నములవారిని గావలసినవారు క్షామించుచుండిరి. ఉద్బంధపండితు లిలాగున చెలరేగి వ్రాసినవ్రాతలు మన కీనాటి కొక్కంత యవపుట్టించినను నాటికి కవి యుక్తము లనియే ఆదరణ మందినవి.

నాటివిమర్శన శెల్లె వల్ల ప్రయోగాద్యోచిత్యమునుమాత్రమే విశేషముగ నాశ్రయించియుండెను. ఇట్టి విమర్శనములను ఖండించుచు శ్రీగిడుగు రామమూర్తిపంతులవారు తమ “తెనుగుపత్రిక”యందు “భాషాభివృద్ధి భేషజ” మనుపేర కవిప్రయోగముల శెల్లె నారయక యెలక్షణగ్రంథమునో ఆధారముగ నిడుకొని గ్రంథములతీవ్రవిమర్శనలకు గుఱికావించు టుచితము” డిసి న్ను, సమకాలికపండితులు పత్రికలలో దూషణ భూయవ్యము లగు వ్రాతలకు వకులగట సారస్వతాభివృద్ధిక బాధక మనియు పలువిధముల సూచించియున్నారు. వారియొక్షేపణములకు సమాధానముగాని వారిమత మసంగత మన్న యభిప్రాయముగాని నేటిపండితులు వెలవడ లేరు. ఇందుకే శ్రీశ్రీగొండవారిచేసిన భాషాసేవకై వారిని సంస్మరించుచు, ప్రసన్నరాఘవమర్రి భాషాభేషజములలో ప్రతాపితమైన గుణదోషముల నిష్పక్షపాతముగ పరామర్శించుగోరువారికి మూలగ్రంథ మత్యావశ్యకముగావునను, బ్రహ్మశ్రీ వాఙ్మల రామస్వామిశాస్త్రిలవారికిని శ్రీపంతులవారికిని వెలసిన చిరకాలవైరిని పురస్కరించుకొనియు, సీగ్రంథమునకు పునర్ముద్రణ మత్యంతావశ్యకమైనది. అలాగే ముద్రప సరికొనించిన భాషాద్ధారక శ్రీ వాఙ్మల వేంకటేశ్వరశాస్త్రిలవారు ఆంధ్రలోనివన సంకయ్య నారాయణులు. వారి భాషాసేవ విరస్తరణియమైనది. ఈతొలివ్రాత వ్రాయు సమకాలము నాగొన గిసందులకై వారికి నేనెంతయు కృతజ్ఞుడను.

చెన్నకటణము.

3 మే, 1945.

వేదము లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రి.

శ్రీ ప్రసన్నరాఘవాయ నమః.

ఆంధ్ర ప్రసన్నరాఘవనాటకము

పీఠిక

శ్లో. శ్రీతమధ్యా మంబాం జగతాం శ్రీవిల్వనాథ మపి పితరమ్
తచ్చివమిథునం శివదం శివాయ చేతోంబుజే భజేఽహమిహ.

క. తమమధ్యం బిల్వేశ్వరు, నిని జగములకెల్ల జననినిం జనకునిం ద
ద్వినుతశివమిథునమును శివ, మునకై సేవించుం జిత్తమున శివదంబున్.

చ. భువి జయదేవనామకవిపుంగవర్జిత మై ప్రసన్నరా
ఘవ మనునాటకం బెసంగుంగా యది ప్రాకృతసంస్కృతాత్మకం
బవు నిది తత్సహంధ్రకృతి యంచితహంధ్రప్రసన్నరాఘవం
బవు ననఁ జేయ నెంచితి సహాయుండు దేవుండె నేను రక్షమన్.

క. వ్యూమునకుం బద్యంబును, గద్యమునను గద్యమును పగం బొడకట్టుకొ
మ్పాద్యంబుగ నీకృతియం, దాద్యకృతిం గాంచినట్లు ల్హలు పొగడన్.

ఉ. బౌం గనుకొ దదర్శ మిట నారయుండి రసికు ల్గునుంబుగా
బాగుగ నున్నచోటులను బన్నుగ మూలకృతీశు సెన్నుండి
బాగుగ లేనిచో ననుం దవం బెగడుండు ప్రసన్నరాఘవం
బేగద నాటకం బిది మహిమహానీయమె యాతఁ దద్దయన్.

లే. అరసి సిద్ధాంతి శివశంకరాఖ్యశాస్త్రి, కరుణ నాంధ్ర ప్రసన్నరాఘవము దీని
నంకిత మొనర్చు నీతండ్రి కనియె మైత్రి, “నాత్మ విశ్వభూతాని”యనువడువున.

చ. అవుటం బ్రసన్నరాఘవసమాహ్వయనాటక మిద్ది రాఘవం
డవుటను దాతభక్తిభరుం డాక్రమముం గ్రహించి యీకృతి
బ్రహ్మత నాదుతండ్రికి నిరంతరకీర్తి భువిం బ్రవర్తిలకొ
దిని బహుసౌఖ్యము ల్వలయం దృష్టిగ నంకిత మే నొనర్చెదన్.

- శ్రీ. నరసుతుఁ డననేల సురసుతుఁడును నగు ధర్మ కనిరతత దానవరత
 రమ్మిండు విద్యచే సౌమ్యత మితహితసత్కృభాషణముల కాంతవృత్తి
 సింహసంహాననుండు స్థిత శౌర్యముచేత సంతరదుల గెల్చెనరు తెవ రింక
 గణనీయుఁ డతఁడె లోక శ్రయజయమునఁ గామరూపాశలఁ గననికతన
- గీ. రాజపూజ్యుండు స్వామి తరక్షుండు, యమనియమముఖయోగాంగుఁ డాత్మబోధుఁ
 దుచితవేషుండు భూసురుం డుత్తరుండు, శ్రీముఖాభిఖ్యుఁ డితఁడె నాఁడెలఁగునతఁడు.”
 (బిల్వేశ్వరీయము.)

షష్ఠ్యంతములు

- ఓంకారవాచ్యభక్తున, కంకరహితసచ్చరితున కాత్మజ్ఞానకుఁ
 శంకాతంకాజ్ఞానకుఁ, శంకరనారాయణైక్యసజ్జానునకున్. ౧
- నరసింహకులమరునకు, నరసింహ సువినుతునకుఁ బ్రణయవినయనకుఁ
 నరసింగరాయశర్మకు, నరసాస్థిదేవరూపనామరతునకున్. ౨
- మహితాదివేదనకుఁ బాపహవిశ్వామిత్రగోత్రభవభాగ్యునకుఁ
 మహిఁ గొక్కొండగృహఖ్యున, కహితపదైకాజ్ఞానకు మహాభిజ్ఞానకున్. 3
- శిథిలేతరనిజమతునికి, బుధవినుతాచారునికిని బుణ్యాత్మునికిఁ
 గుధరవరసుధీరునికిఁ, మధురహితమితాస్తభాషణప్రాధునికిన్. ౪
- వాదప్రతివాదాభా, వాదరునికి దీనబాంధవవసునికి స
 తోయదారునికి సుదారుని, కాదృకవినయునికి ధార్మికాగ్రసురునికిన్. ౫
- యతిభక్తునికిం గోవిం, దతనయనాగోదృప్తునికి నరసాంబాన
 త్పుతునికి రామాంబాపతి, కతులమరికి నాజనకుని కధికసుకృతికిన్.

ప్రథమాంకము

కా. చేయుకొ శ్రేయము నవి విద్రుమలతాక్రికాంగుళిశ్రేణికల్
జ్యాయశ్శోణసరోజశోరకరుచుల్ కన్దాక్షునల్పేతులుకొ
వ్రాయ న్నల్పమొగుబులందు నెవి శుల్ వ్రాద్వివాల్గంటిచ
వోయిం జెక్కిభలందు బ్రతముల నెంతో వేడ్క నువ్వెత్తుగన్.

వ. మఱియును.

కా. ఆరూఢి స్ఫుభదం బవు న్నరిముఖాబ్జాంచన్నరున్నాధరీ
ధీరోదాత్తమనోహరం బద సదాత్తిం బాంచజన్యస్వనం
బారాట్టంఘితమేఘనాదవిభవం బై కుంభకర్ణవృధకొ
గూరించుం దిలిజేధరాజికెది వ్రీల్కొల్పం దకాస్యాశలన్.

వ. అదియునుంగాక.

ఉ. పొక్కిలితమ్మిలవ్వు గడుఁ బొత్తుపఁగం బొగడంగఁ గన్నులం
జక్కఁగ విప్పెలర్పఁగను ఁదుటమో మలరంగఁ గిన్నమై
గ్రక్కున నుక్కుమీటి పుధుకై టభుల స్సరసంబుగా సిరికొ
మక్కువ వాక్వలిం గ నెడుమాధవుఁ డేలేడు మమ్ము నిమ్మలన్.

[నాం ద్యంతమందు]

సూత్రధారుడు : [ముందు సూచి సహర్షంబుగ,] ఔరా ! ఏప్రకారముగా
నీ పారిషదులు నిజాస్యకారదారివిందలాస్యల సార్యాలోచనభంజనండును, నిఖిల
మునిజనవనోరంజనండును, కవర్ధరంగనర్తితగంగాతరంగనికరుండును మందాకినీహరి
చందనలాలాటికాయమానమకుటఘటితనవసమధాకరుండును, ఆక్కటికమున కిక్క
యను, మజ్జగమ్మలనుతమ్మలఁ గలిగింపఁగల తెలిదామరదుంపమొలకయును, హద్ధుణ్ణ
సంపన్నుండు వైన శంకరునియాత్రయందు గుమిగూడియున్నవారు! కనుక, వీరి
మ్రోల జేరి, స్వకలాపలోకనానుగ్రహముకై వేడుకొనియెద. [అంతయు విను
ర్పించి] ఆవుఁబో, వేడుకొలున నేమి? ఎందువల్ల ననఁగా;

క. నేర్పరులు రూపుచేతనె, యేర్పఱుపంగలరు పరులయింగిత మూహకొ
వేర్పడనిమొగలివూపు దులిర్ప న్వలపునను నశులీలం బోలన్.

[విలొకించి నవార్దంబుగ] తగు నీయనుసంధానమువలననే, సామాజికసమాజముచే
బోధింపబడినవాడు మీదే నాయొక్కచెలికాడు రంగతరంగు డిక్కడకే వచ్చు
చున్నాడు.

నటుడు—[ప్రవేశించి] ఓయిభావా! సభవారు నాచే నీకు జెప్పించుచున్నారు. ఎట్ట
నగా, భరతరాజు [అని సగముమాట చెప్పబడగా].

మాత్ర ధారుడు—[చెవులుమూసికొని] హా! అయ్యుక్తమయ్యుక్తము. ఆవుఁగాక, నిశ్శేష
మగు నందాక విందు.

న—భావా! ఇప్పు డిది యే మయ్యుక్త మని నీవు చెప్పితివి?

సూ—ఓయీ! ఇద్దియొకడ, పెద్దవాఁడుండఁ జిన్నవాడ నైన నాయెడ రాజవదము
చెప్పబడియె. నేనన్న భరతమాత్రుడనే. మఱి నాయన్న గుణారాముఁడు రాజ
వదభాజనుఁడు.

న—ఎట్టిగుణములఁ గలయట్టివాఁడు నీగుణారాముఁడు?

సూ—ఓయి! పేరనే యుత్తరము దత్తము.

న—[నవ్వి] గుణములపొందిక పేరనే యెట్లు?

సూ—అట్లే.

లే. గుణగుణములను రూపించు గుఱుక మొదప, గొప్పవారికే బేరె యిఁకొనియందు
మొగి నువర్తంబు ప్రీతిండమును మఱియును, చెలియ రత్నాకరసుధాకరు లెటు లటుల.
మఱి యిది యేమి? గుణారామునందుఁ జేరుచేతనే గుణాధిగమ మెట్లని యపహ
సింపబడియె? ఎవఁడు జనకుఁడను పేరుగల యేలికయొలగంబున హరచాపారోపణం
బను రూపకము నభినయించి, కిడుఁ దనెసిన యాయొడయనిచే నీయఁబడిన రంగ
విద్యాధరుఁడను ఖ్యాతిం గాంతంబోలెఁ బడనె, వాఁడుగదా!

న—అతఁ డిప్పు డేనా డలరించుచున్నాఁడు?

సూ—దక్షిణాపథమును. దాక్షిణ్యం దగు నొకానొక నటాపకడఁ డీగుణారామనా
మము తనదియే యని చెప్పటచేత నీతనియొక్కరంగవిద్యాధరుఁడను ఖ్యాతి వానిచే నప
హృతయయ్యె. అయ్యది విని గుణారాముఁ డాజెన కరిగె. మే మిప్పుడు వింటిమి,
సుకంఠుఁడను పేరుగల గాయకునితో, జెలిమిచేసి దాక్షిణ్యం దగు వాహినీపతి
యొక్క యొలగంబున రంగసంగర ముపక్రమించినాఁడని.

న—అహ! మహోపక్రమము.

సూ—ఇం దచ్చెరువు పుట్టదుగద! ఎట్లు లన్న:

ఆ. దీనమనోజ్ఞభుజ సువికసితాంబుజనేత్ర, శరదుదీర్ఘపూర్ణచంద్రవదన
చంద్రికాస్థితయవు సత్కీర్తి నవహృత, దయక బోలె నెనయఁ దదవఁ డెవఁడు.
కనుక, సామాజికులయొక్క సుదేశరహస్యము నంతయుం జెప్పుము.

న—ఎది యన నినియె గద, నీచే నభినయింపఁబడుదానిం గాంచెదము.

సీ. ప్రతియంకమునగు * సర్వరసాంకురంబు * నృతమునుమావళి * రాజితంబుమఱియు
* ఘర్జితరాంకునికై * వడివక్రక వైన * నాహ్లాదద మైప్రక * టసు
సందర్భమై లో * కసన్నతంబైనాట్య * ముఖ్యప్రబంధము నృఖ్యనుగని
వేదరాశికి నెట్లు వేదాంతశాస్త్రమ ట్లవును సాహిత్యవిద్యకునెది దుద
నమరు నమరాద్రివలె నువర్ణాపిరుచిర *, వదకలన నస్ఫోంగనభంగియత్తు *
ప్రకటనీయార్థమున నిధిపగిది గవికృ *, తంబు శ్రుతిరంజనంబు గేయంబు సుకృతి. *

సూ—[విమర్శించి, సహర్షంబుగ] మారిమో! ఏ మని పేరుపొందిన దీనాట్యప్రబంధ మని
యెఱుంగుచున్నావా? [వెండియు విమర్శించి, విహసించి] ఓయీ యేనాదల నత్తమిల్లి
యున్న నల్లగల్వరేకును గడలికడకుల గమికడ నెమకునట్లు దీనినామధేయమును వేఱు
గా నిరూపించుచున్నాను. ఓయీ! ఇదే యీవద్యమునం దాచియండి యేదేసీయక్కర
ములంగల పదిబంతుల నొగివ్రాసినకొ “ప్రసన్నరాఘవనాటకము” అని, మఱి
యెత్తుగీలి నాల్గడుగుల యంత్యాక్షరంబులం గ్రమంబుగం బఠింప, “రత్నకృతి” యని
సువ్యక్త మవును.

న—[వద్యముం బఠించి విమర్శించి సహర్ష విస్తయంబుగ] ఆహా! ప్రసన్నరాఘవనాటక
మనునది యాద్యశ్యప్రబంధమునకుఁ జేరుసరిగాని, రత్నకృతి యన నేమి ?

సూ—క. తనుమధ్యాదిల్వేకుల, తనయుం డనఁ లక్ష్మితుఁ డయ్యెఁ దచ్చిఘృఁడు స
ద్విరుతుఁడు కొక్కొండన్వయుఁ, డన వేంకటరత్నశర్మ యతనికృతి యిదో.

న—ప్రసన్నరాఘవనాటకగ్రంథమునకుఁ గొక్కొండ వేంకటరత్నశర్మ కర్తయూ ?

సూ—ఈయాంధ్రప్రసన్నరాఘవనాటక ప్రబంధమునకు.

న—ఈభాషాంతరికరణమునకు ముం దీనాటక మేభాషయం దుండెను ?

సూ—దేవభాషయందు.

న—ఆహావో! కవులనేడు కలువలవికసనమునకు వెన్నెలయయిన చదువులయన్నయొక్క
మక్కువ పెంపుసొంపు. దాని యనుభాషమువలననే కవుల కిటువంటి వింత తీరుఁబలు
కులు వెలయుచున్నవి.

సూ—ఁట్టిని యీ కవిచేతనే చెప్పఁబడియెను.

చ. చదువువెలంది త్వచ్చరణసారసరేణుకణంబుచిత్తభూ
మీఁ దనరుసజ్జనాళి కెది మించు నదే కవితాలతాకృతికా
బొదలెడునీచెవిం చివురు పొందికసూక్తిచలచ్ఛిరస్సర
ద్దదితనుపారిణాతకలికాస్తలకంబునఁ బాద మూనెడికొ.

[విమర్శించి] పలుకు మించుబోళి యను రాయంచ యెవ్వనియొక్క మొగముదమ్మి
నిమ్మగ నెనసి, నలువమోముదామరతోట చెఱలాట యంబునుపోక నెనయునో,
ఆ కవిబ్రహ్మ యవు వాల్మీకిమునియందు నాచిత్తము మఱియుఁ గౌతుకాయ క్త మగు
చున్నది.

న—ముజ్జగంబులందు నిది యిట్లే కదా.

ఉ. శ్రీరఘరాముకీర్తినిటి చెన్నుగ నాడఁగఁ దోడ మ్రోయు వా
ద్యారవమాద్యమం గలుగు నట్టిఁ దెసంగెడుఁ బుట్టపుట్టువౌ
వారక యేని మోమునెలవల్లసు గల్గినకావ్యసత్పుధా
వారిధిఁ ద్రావి సత్కవి నవస్తనయిత్తుతకు ల్రసంబిడున్.

[విమర్శించి] ఎవనికీర్తియనెడు పున్నమవెన్నెలచే ముద్దిడఁబడినదై వాల్మీకియొక్క
యుం జదువునంద్ర ముల్లసిల్లెనో, ఆరామచంద్రుడే నాయెద యను వెన్నెల
పులుఁగును నలరించుచున్నాఁడు.

నూ—ఇది యుక్తము.

లే. చంద్రు నందును శ్రీరామచంద్రునందు, నల్లగల్వలనెయ్యంపుఁ బెల్లుజిగిని
సౌబగుమీఱుమిటారులచూపునందు, నెవనికి న్నది ముదమొంద దెసక మెనఁగ.
మఱియు, మారిహా!

లే. వడిగఁ బుడమికి డిగియెడి బమ్మకొవ్వు, దారిఁ బడియెడియలబడి దలఁగు నెట్లు
రామగుణకీర్తనామృతరమ్యవాపి, యందుఁ గ్రుంకక యుండిన ననువు మీఱి.

న—కుసుమితారామమ్మును దుష్టెదలవోలె నేల యీకవు లందఱు రామునినే వెండియుం
గొండాడుచున్నారు ?

నూ—[విహసించి].

లే. తమ్మునెప్పుడినెందునుం దనువుఁదమకు, సుగుణమణిగణ మిడుఁ గాన సుకవులెల్ల
నల్ల శ్రీరామభద్రునై యభినులింతు, వారి కది దోషమే గుణవర మగుఁగద.
ఇదియునుం గాక, మారిహా!

ఉ. చేసికి సచ్చరిత్ర మవు దివ్యము బీజము ప్రజ్ఞ మొల్కనై
జ్ఞానికకాండనంగలియుఁ గాండము గావ్యము నూత్నకల్పవం

బా నొగి నూక్తిత్రాతకవితాపనిజం బది రామసక్కాభా
నూనఫలంబు లేక మఱియు నివృత్తభీకృతమేనిచే నగున్.

ఎవండు పెండియు నీచ్రబంధముచేతఁ గవితాకామిరీకేళికర్ణత్రారవిహారలీల నను
భవించుచున్నాఁడు ?

నూ—[పొలయలుకగా] మారిమ!

మ. ఎనయించుం దగ నేనివాగ్విలసనం బేణాక్షిదీంబాధరం
బున కేంలే నధరత్నము న్నధురసస్ఫూర్తి గపింద్రుండు వ
శ్శైను గన్నాఁడతఁ డాతిభేయమును గొండియ్యిండు నీవీరులకొ
దినుసారం జయదేవుఁ డొందఁడొ మహాదేవాత్మజుం డాదటన్.

మఱియును,

ఆ. లక్ష్మణురకుఁబోలె లలిసుమిత్రాగర్భ, జన్మఁడైనయితనికి స్తుదమున
రామచంద్రచరణరాజీవమున భ్రమ, దృఢమరభావ మొందు స్వాంత మరయ.

న—చంద్రచరితము నెఱుంగని చక్రీరముయొక్కసరణి నెక్కరణి నే ననుసరించినాను !
భావ ! ఈకవియే నాకుఁ దన కృతిపుస్తకమును సాదరముగ నొసఁగి యీచోప్పనం
జెప్పెఁ గాపాడఁడిగిన దిది పలుకుదొంగలవలననని. ఆయనయును నాచే నవినయముగ
నిట్లు విన్నవించఁబడియె.

క. వీనున నిడి యునిచి మెడకొ, బూని తలం దాల్చి చేత మొనయించి యెడకొ
స్త్రీనాపహరభయమునఁ, బూనికి నీపల్కుముతైముల నేఁ గాతున్.

నూ—మారిమ ! ఈయశీకశంక యాకవి కేల ?

క. సులలితవచనమృత్తక, లలనం గృతినొరునిదాని లాలసుఁడై మ్రు
చ్చిలి యెవఁడే న్నడలికి న,వ్వలిదరిఁ జేరిననుమేలు వడయునె చెపుమా.

న—భావా ! ఈతండు ప్రమాణప్రవణుండుగాను వినఁబడుచున్నాఁడు. కాన నే నిందు
రేయెండ యెండలందువలెఁ గవిత్వతార్కికత్వములయం దేకాధికరణవృత్తికత్వముం
గాంచి కొఠకముఁ గాంచుచున్నాను.

నూ—ఇందేమి కొఠకము ?

చ. గొనబగువాణి యెవ్వరిది కోమలకావ్యకలాకలాప యా
ఘనులకు డిందునే యరయం గర్కశతర్కవచోవిజృంభణకొ
అనువుగ గోకు లుంచఁబడు నన్నులచన్నుల నేరిచేత న
న్ను మదకుంభికుంభదళనమ్మన నమ్ములుపోవి వారిచేన్.

న—బావా! నిజకవిత్వతత్వనినోదముదితు లీసభికు లె ట్లమ్యునియొక్క కవిత్వచేతఁ జొక్కుదురు?

నూ—ఇది కలిగినదే. మారిమ! ఈతనిచేతనే చెప్పబడియె.

ఉ. చెందుచున్నోత్తైత్తై భవముచేతను సంతస మెంతయేనియుం
బొందుదు రన్యసూక్తులను మోదముఁ గొందఱుసాధు లెందు మా
కందము స్థాలవాలమునఁ గల్గియుం దా మకరందపూరముం
జెందఁగఁ గోరదే కలశజీవనసేకము నైకమేనియున్.

న—అహ! ఈతనిపలుకుల సరళతయు మృదుళతయు.

నూ—దిక్కచో వక్రతయుఁ గఠినతయు.

న—[సకాతుకంబుగ] ఎ ట్టిరెంటికి రామణీయకము?

నూ—అట్లే. ఇట్లే యిక్కవిచేతనె వక్కాటింపఁబడినదిగద యిది!

ఉ. వక్రములం గనీశ్వరలవాక్కుల దూఱుదురేనిఁ బ్రాకృతుల్
వక్రముల స్వృగాక్షులయపాంగము లెన్నరయేని నీరసుల్
వక్రతఁ గోరదే బుధులస్థాంతము దచ్చతురత్వవిజ్ఞతక్
వక్రముఁ గ్రొన్నెలన్నిపుఁడు బల్బిడిఁ జెల్వంగ మాఱిఁ దాల్చుడే.
మఱియును.

చ. పరఁగ నుభాభియం దమృతపానముఁ బల్కఱునేయుచుం బయో
ధరుఁ డుదురూపము ల్వఱుపు ధారుణివై పదగండ్ల నవియుం
గరకలు గ్రాలెడు న్నణముకాలమునం గఠినంబులై యటే
నిరతనుభోద్ధిరంబులుమనీషులసత్ప్రతిభోత్త లూపైదున్.

న—యుక్తము. ఈకవి కంఠగరణ మేమో ప్రమోద మేదురము. అందువల్ల నిటువంటివి నుభాకీతలంబులు సూక్తు లుల్లసీల్గుచున్నవి.

నూ—ఉ. చేనికిఁ జోరుఁ డౌఁ దుఱుము ధీరమయూరుఁడు గర్జపూర మా
లేనగ పాను భానుఁడు పరివృథిలాసము గాళిదాసుఁ డౌ
నా నరయంగ హర్షుఁడు నుహర్షము బాణుఁడు పంపబాణుఁ డౌ
సేనికిఁ గాద దిక్కనిత యిష్టవధూమణి కౌతుకాప్తికిన్.
మఱియును.

అ. కాదు బ్రహ్మవిద్య గాదు రాజ్యేంద్రిర, గాని కవుల కవును గవికలలిత
జోక నిదఁబడుచును లోకోత్తరునికయి, హుఁతురీతిఁ గూర్పుఁ గూర్చిఁ చేర్చి.
[నేపథ్యమందు.] బాగోయి కుశీలవోత్తంస బాగు.

నా—అహ! యాజ్ఞవల్క్యశిష్యుడు దాల్భ్యాయనుఁ డితఁ డిక్కడనే యున్నాఁడు. ప్రతమును బూనినవాఁడును, శూద్రులఁ జూడఁగూడనివాఁడును నగు నితనియెదుట నిలుచుట మన కనుచితము. కనుకఁ దొలఁగుదము. [అని నిష్క్రమించిరి.]

ఇది ప్రస్తావన.

[తరువాత దాల్భ్యాయనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు. కాదు బ్రహ్మవిద్య యను నా పద్యమునే పఠించి] ఇట్లే యిది. అట్లుగదా; ఈరాజు జనకుఁడును సకలజగజ్జననయన నశినద్యుమణి యపు నొకానొక పురుషుమణికిఁ దనదుకన్నయ నొసఁగ నెన్నికఁ గన్న వాడై మాగురువుచే నుపదేశింపఁబడిన బ్రహ్మవిద్యాయందును, కులక్రమాగతమైన రాజ్యసంపదయందును, బొత్తిగా నాదరములేనివాఁ డాయెను. [చెవి నిచ్చి] ఎక్కడిదిది నింగి స్వీణియయొక్క ప్రాతః? [విమర్శించి] తగును. మాగురువును జేరవచ్చు వాఁడును, వాతాహతకలక్వణితవీణాగుణుఁడును, వేల్పునిరాబారియు నైన నారదునిచేతఁ గలిగినది గాఁబోలు. [వ్రాడుచు] అహ! శబ్దసామ్యమువలన మోసపోతి. ఇది కమ్మనిపలుకులఁగల తుమ్మెదకవయా? [వెండియు నాలకించి, సహర్షకాతుకంబుగ] అహ! భగవంతుఁ డగు యోగీశ్వరుని యనుగ్రహమహిమ! దేనిచేత నే నిటువంటి వానియొక్కయు మాటలఁ జేటపఱుచుకొనునట్టి యుత్కృష్టసిద్ధినిఁ బడసివాడనో! కనుక నివి పలుకుపలుకుల నన్నిటి నాకర్ణించెదనుగాక. [అలకించి] ఒక్కఁ డేమి వక్కాణించెను? చెలికాఁడా! కలాలాపుఁడా! ఎక్కడనుండి వచ్చివాడఁడ వని యడుగఁబడుచున్నాడత? మఱియొకఁ డేమనెను? చెలి! మధుప్రియా! అనవరత వికసనంబగు నన్మృతకరధర కవర్త మంజుల మందాకినీ కమలవనమువలననుండి నేను వచ్చినాను.

దా—అహ! వీనిపలుకు విన్నాణమును, పేరుపొందికయును, [మఱియునాలకించి] కల దొకానొక శ్రొత వార్త. కలాలాపుఁ డే మనియెను? కలదుగదా; ఒకానొకప్పుడు త్ఫుల్లకమలమయంబగు దండనొసఁగి దండమిడి ను ప్రసన్నుడైన సుధాకరమాలితో వేయిచేతులబలియుండు బలిసందనుండు బాణుం డిట్టనియెను. జేవా!

ఆ. లంకజేనికయిబలంబునం బలమఱు, వెండికొండకంటె వెలయుబలివి

గలుగు నెద్ది ముజ్జగంబుల నే నందు, సఫలముగ నొనర్తు నదృశతలి.

వక్కాణింపఁబడియె ముక్కంటిచే.

క. కల దది నాయది దివ్యము, నిలు మును పునుపఁబడె జనకవిభునొద్దఁ బురం

బులు మూఁడు మిడుతతనమును, జెలువఱఁ గనె దేనిములికి చిచ్చున మెచ్చన్.

అది నిని తన వేయిచేతులఁ జూచుకొనుచు, బాణుండు బయలు వెడలె. నేనును వేడుక తోడ నిచ్చటికి వచ్చినవాడ. నీ వెక్కడనుండి యిక్కడికి నరుగుచెందినాడ వని వెండియు వాకొనుము. అచ్చటి వృత్తాంత మెటువంటిది? [చెవినిచ్చి] మధుప్రియుఁ డేమి వాక్రచ్చె? నేను వాసవుని వనమువలననుండి వచ్చినాను. అందు నాచే నొకా నొక నిశాచరుని గర్జిత మిది వినఁబడినది. ఓరోరి! తోటవాండ్రారా! రాత్రించర చక్రవర్తి రాజమాళిని బూజింపకయుండ, నెట్లు కోయఁబడిన తుసుముములఁ గలదిని నందనవనము? వారిచే బలుకఁబడినది. ఓయి లంకమన్నీనిలెంకా! ఇది మన్నింపఁదగి నది. ఇప్పుడు, జానకీ స్వయంవరావలోకనోత్సుకిత సకలనరలోక విమాన వితానముల కై సేతకై మిక్కుట మవు పువులయొక్క యక్కఱగద? అది యాలించి, వాఁడీ వార్తయే లంకేశునకుఁ బూల కానికగా నొనర్తు నని చనియెను. నేనో వినోదంబున నిచ్చటికి వచ్చితి.

దాల్ఫ్యాయనుడు—[సహర్షకౌతుకంబుగ] ఆహా! ఏమో క్రొత్తవృత్తాంతరహస్యము మధుకరద్వయమువలన నాచే వినఁబడినది. [అలాచించి] అయ్యో! ఇయ్యది పెను బెడదకుఁ బుట్టికట్టి మొలక. ఎట్టాలన్న; ఈ సీతా స్వయంవర వార్త, బాణ రావ జులయొక్క చెవుల కెక్కినది. [నిరూపించి] ఒక్కచక్షుంబున న్నిహదం బక్కఱలేదు. భ్రమరోత్తలు భ్రమారోపితంబులుగాను సంభవించుచున్నవి. [వెండియు విచారించి] ఇవి భ్రమరమాత్రకములు గావుగా? ఎట్లన్న;

క. మండేకరవరసని, వ్యంధమహాదారసుందరాలాపంబున్

వండులవలె గన శ్రవణ, నందకరంబు లివి నెలఁగు నరు లరుదందన్.

[నేరధ్యమందు,] మునీ! యుక్తముగా నూహించితివి. మేము వండులమే కదా? పలు దెసలనుండి వచ్చిన పురుషుల గొనములగముల నెన్నక జనకరాజుచే నియోగింపఁ బడినవారము.

నా—[తనలా] ఆహా! మహాత్మవము! నావచన మెది తుమైద దోయిచే జిగ్గి నదో, యది వందిద్యయముచే బండినది. అందువలన నొదవినది సీతాస్వయంవరావ సరము. కావున నేను భ్రమరవృత్తాంతమును గురువునకు విన్నవించును. [అని నిష్క్రమింతుఁ డయ్యె.]

ఇది శుద్ధ విష్కంభము.

[అంత వండు లిరువురు ప్రవేశించుచున్నారు.] వారిలో నొకఁడు—చెలికాఁడా! నూపుర
కుఁడా! చూడు చూడు.

క. శ్రీలింగ దమతమదిక్కున, భూతలపతు లున్నపీతపుంజము పాలుచుకొ
నీతాస్వయంవరముఁ గనఁ, గౌతుకమునఁ గూడినట్టికడలగమి యనన్.

నూ—నెయ్యోఁడా! మంజీరకుఁడా! చూడు. అ. ఇయ్యోడ, పలుగొమ్మలమెగమ్మల
కొమ్మల నునుపుఁగమ్మలచే జేయంబడిన గద్దెలందుఁ గూర్చున్నవారును, కెంపుమై
భూతలం గలవారును, నైనజేండ్లు అచ్చపటికపుమెడలొట్టకొన నున్నట్టి బంగరు
సింగంబులువోలెఁ గ్రాలుచున్నారు. మఱియుఁ బాలవెల్లి వెల్లువకొనలం గ్రొత్తగ
న్నిగుడుచున్న వెన్నెలతేని చాయలో యన మెఱయుచున్నారు.

మం—చూడు. అ.

చ. పరనటంచకాఖ పరివర్తితసూత్ర వలగ్నయైన యీ
ద్విరదరదోరుమంచకృతవిభ్రమపులిక యాడు నిత్రజీక
బురరిపుచాప మెక్కిడఁగఁ బొంపివోయెడువేడ్క నిక్కు భూ
వరులయలిత్వరాన్నిత విభావనమైనది చిత్రవృత్తిసాన్.

నూపురకుఁడు—ఓయి నెయ్యోఁడా! ఇతఁ డెవఁడు? ముక్కంటివింటి నెక్కిడుట
యందలి మిక్కుటంపువేడ్క యనెడు నామనిలబ్బిచే విచ్చిన గగుర్పు మొగ్గల
గమిచే గై సేయంబడిన తనబుజమ్ములనెడు లియ్యమామిడికొమ్మదోయిం కాచుకొను
చున్నాఁడు.

మంజీరకుఁడు—స్వకీయ యశస్సుగంధసముత్సృజితచారణపట్టరణకులకలముఖరితదిగం
తుఁడు కుంతలాలంకారుఁడు మల్లికాపీడుఁ డను పేరుగలవాఁ డీతఁడు.

నూ—నెండియు నితం డెవఁడు? దవ్వుగ నెగఁద్రోయఁబడిన బంగరుకడియముచేతఁ
దెలుకఁబడిన తన సింగాణిగొనము తాఁకులవలనం గలిగిన కాయలచాయచే నంద
మైనభుజమును గనుఁగొనుచున్నాఁడు.

మం—ఈతఁ డుత్తరదిశ్చక్రకాశిసీఫాలఫలకాలంకారుఁడు కాశ్మీరలిలకుఁడు.

నూ—మఱియు నెవఁ డీతఁడు? మగఁటిమి కలిమి గందపుఁజెట్టుకొమ్మకుఁ బుట్టపుట్టు
పపు కల్పిత బట్టుకొని యున్నాఁడు.

మం—స్వప్రతాపప్రభాపటలపాటలితమలయాచలనికంబమందలందు కాంచీమంద
నుండు వీరమాణిక్యం డని పేరువడసినవాఁడు తేఁడు వీడు.

నూ—మఱి యితఁ డెవఁడు? ఎడయని గగుర్పుగల చెక్కిఁకులఁ గదలు పోగుల దాల్చు

శబరమున వెల్లడిపఱుపబడిన ముక్కంటివింటిని పీనుసామ్యగం గావించుకొనుటయందు
వేడుక గలవాఁ డగుచు వెలయుచున్నాఁడు.

మం—వీఁడు, అనమనమిలి మహార్థవమకరము మత్స్యరాజా.

నూ—వెండియు వీఁ డెవండు ? గండపుఁబూఁతచేతఁ దెల్లవైన తనబుజములచేఁ బోల్చు
బడిన చిలువతోనిమేనిజిగి గలవాఁడు. వైఁడికొండవింటిదంటింటింటి మూపువంటి దని
యెన్నుచు నిలుచున్నాఁడు.

మం—వీఁడు, స్వచ్ఛమాక్షికహారాలంకృతవికాలార్థస్థులుండు నుత్తుంగదోస్తరంగుండు
సింధురాజా, [మఱియు సకౌతుకంబుగ,] చెలికాఁడా ! చూడు వీరిని.

గీ. కడఁకముక్కంటింటి సెక్కిఁడెడువేడ్క, రోమహర్షణముం గల రుచిరబాహు
లవనికాలోకననుకుతూపాలవికటిత, హృదయు లగుచున్నవారు తేం డెల్లయెడల.

నూ—[చెవినిచ్చి] సెచ్చెలీ ! తెలియఁబడని యింపయిన నిబ్బరపుఁ బెనుగ్రందిదేవి ?

మం—క. దివిజేంద్రచాపయుతమై, ప్రవర్తణమునను జనుఘనవర్గముధ్వని నా
శివుసింగాణిం గొనిప, య్యవరమదేభములయులిపు సుమ్మ చెలంగున్.

ఓయీ ! శంకరకర పరిమండిత కాండాన మెట్లు లేఁబడె ? [వెండియుం జూచి] ఓయీ !

అద్భుతరనైకతాండవరంగమండపము కోదండరత్న మిది.

చ. గొనముగనైన మైనులియి గొప్పగ దప్పిసిఁ గన్న వన్నగే

కుని దగునూర్పుగాడ్పునను జొప్పదుఘోరవిషాగ్నికీలలీ

లను లలిగాలఁ బూస్త్రయివలదృశితంబును జోషనోపె దే

నను వెలువడ్డమల్కులఘనంబగుగాడుపు ఘోరఘోర మై.

నూ—ఓయీ ! ఎందు సువర్ణమయపత్రపత్రిభావమును సువర్ణరథుండు గోవిందుండు
ఘొండె నని బృందారకులచేతం దలఁపఁబడెనో, అదియిది త్రిపురవివాళకము
కార్తకము.

మం—చుట్టు దిరిగి, రాజాలారా !

కా. ఆకర్ణంబుగ నీడునీహరథనర్తక్యావల్లిక్యామండనం

డేకల్యాణగుణండు వానికడకే యిదిపొందఁగ న్వచ్చుఁ దా

త్వకాంతాత్తజ మందయాన దరకూజత్కాంచిత్రోణియై

యాక్షిరాక్షసిమహోత్సవంబుగొఱ కాహ భాగ్యమెవ్వనిదో.

[విలీకించి] ఓయీ ! నమయసంచారసమ్మిగ్ధండ్లకర్నజనుస్మజరణరణన్నణిమండలం
బగు రాజమండలం బెట్లు కదలెను ? [విహసించి]

గీ. కనుకనుమి వెల్లడిగ విలుకాండ్రచేత, భక్తియే చూపబడినది శక్తిగాదు

చేయబడిన దంజలిమప్పి సిద్ధిగాదు, తలయె వంపబడినయది భనువు గాదు.

నూ—నవ్వుచు సంస్కృత మాశ్రయించి, ఓయీ! బూరగచెట్టుపూతవలె వీరియారంభ
సంరంభ మెట్లు ప్రవర్తిలైను? ఎట్లనఁగా;

ఉ. కొందఱు దవ్వునం గనియుఁ గొందఱిఁచెం తని చెంతఁ జేరి వే

కొందఱు దాకి తిన్నఁగను గొందఱు గాఁగిటఁ జేర్చి గట్టిగాఁ

గొందఱు పట్టి చేకొలఁదిఁ గొల్చి స్వదోర్బలమెల్ల నల్లనం

గొందఱు శైవ మీవిలు దగుంద్రిదకౌద్రి యటం చెరంగిరా.

[సవిషాదంబుగ]

కా. నానాద్వీపములందునుండియు నృపు ల్బుల్బాండఁగా నందఱున్

రానై రీయెడ నేని కానో యశ మన్న స్వెండిదాల్గన్న దీ

చో నేఁడుం గదలింపడయ్యె భనువుం జూ వంపలేడయ్యెడున్

హీనత్వంబును గన్న దయ్యెనె యహా యాయుర్వి నిర్వీరమై.

[సేవభ్యమందు]—అ! ఎవఁడు వీఁడు విపరీతవైతాళికుఁ డొకవిల్లు వంపబడమివల్లనే
నిర్వీర ముద్వీతల మని వ్యవచేశించుచున్నాఁడు?

నూ—[భయముతో] నెయ్యింఁడా! త్వాతలవిచలత్రైస్సంహితేయస్యందనభస్మని కతోరము
కంఠ భానము వినఁబడుచున్నది.

మం—చెలికాఁడా! నేను నెఱిగినవాఁడం గాను. కాన, వీని నడిగెదను. [పరిశ్రమించి]

ఓయీ! నీ వెవఁడవు అన్నిసీమలం ద్రిమృదు నాకుం చెలియఁబడనివాఁడవు?

పురుషుఁడు—[ప్రశ్నించుచి] గర్వముతోఁ బరిశ్రమించి [రోధముతో]

ఓరీ! కొన్నియూర్లు ద్రిమృదు దుర్విదగ్ధవైతాళికుఁడా! ఎట్లు నన్నును దశ [అని
యర్థోక్తియందు], [తనలో సాశంకంబుగ] అ! దాఁపఁదగినదాని వెల్లడింపఁ దల
పడితి. కానీ. దీనినే నిర్వహింతును. [ప్రకాశముగా] ఎట్లు నన్నును, దశదిగ్విర
పర్ణి నీకర్ణపూరికృత కీర్తికిసలయునిన్, త్రిభువనవీరనామధేయునిన్, నూతికప్పు
మున్నీటి నప్రసిద్ధ మన్నట్లు పలుకుచున్నావు? అదంతయుం జెప్పుము. కర్ణాంతనివేశ
నీయగుణం బగు కార్తుకరత్నమును గవ్యారత్నము నెక్కడ?

మం—ఇద్దియే యధనువు. కవ్యామణినో పిమ్మటఁ జూడఁగలవు.

పు—ఛీ! మూఁఁఁడా! రాశి నక్షత్ర పాతకుల గోష్ఠినే నెట్లు చూడవైతివి? నారును
గన్యనే మొట్టమొదటఁ జెలుపుచున్నారు. పిమ్మట భనువును.

మం—తనలా, ఎట్టికడు ప్రబలదనమునే పెట్టిచేయుచున్నాడు? కానీ! ఇందుచేతనే యీతని సెంతయు వారింతును. ప్రకాశముగా నవ్వి, ఓయీ! వీరవారమునందెల్ల నీవే నక్షత్ర విద్యాకుశలుండవు.

పు—ఆ! నే నెట్లు నక్షత్ర విద్యాకుశలుండను?

మం—విల్లెక్కడకయే కన్యావలొకనమునకు నెక్కరణి న్నముత్కంఠికుండ వవుచున్నావు?

పు—నాకును బాపారోపణమున సంకయమా?

మం—ఁబోను.

పు—ఎందువల్ల నిది యుప్పులిట్లుచున్నది?

కా. విద్యుల్లేఖ ఘనంబు లేకయే దివి స్వెల్గించుచు న్నాతకుం
భద్రోత్తప్రకరిం గడు స్వెల్గిం గడు న్నెల్వంతగా యెంతయున్
హృద్యంబైనది దైవతావగయు లే కెంతే నభోదేశముం
దుద్యత్యుద్యుతిమేచళోత్పలవనంబు న్నస్తకాలోక్యమై.

[మ్రోలఁ జూచి, తనలా]. నాప్రతిజ్ఞాభంగముకొఱకు విధిచేత వివరీతస్వప్తిపైపుణ్య మెట్లు ప్రకటింపఁబడియె? ముం దిదియూ? [విద్యుల్లేఖ ఘనంబులేకయే యని వద్యంబుం బరించి విమర్శించి]. అటు గాకున్న మత్స్యప్రతిజ్ఞాభంగముకై యావిధి యేవఁడు?

మ. అలదుగ్ధాబ్ధిని నున్న వెన్నునిదియో నందంపునాభ్యుచ్ఛిక్త
జెలువొంద న్నిజవాసికాశమలిసిం జేయ న్నదిం గోరి యం
కిలిశంక న్నలుమోములం బలుకు పీక్షింపంగ నాదైన య
ర్చిలికై తియ్యనివల్కులం బలుచులు న్నేలాండఁగా నీకఁడున్.

[నిపుణంబుగ న్నిరూపించి] ఆహా! సాదృశ్యముచే మోసపోతిని. ఎట్లనఁగా;

ఉ. కాదిది మించు మేడపయ్యఁ గ్రాలునొకానొకచానమేనిదాల్
గా దళుకొత్తెడుంబసిడి కమ్మిగఁ గల్వలతోట మేటియ్యం
గాదు సమీపభేలనము గన్నను దన్నయనావలొకమే
కాదగు నబ్బురం బహు కాంత యి డేనికిఁ గాంతయో నొకో.

ఁబో నిది సీతానామధేయము గలది కన్యారత్నము! [నిర్వర్ణించి]

మ. వనజం బామనెదీపు వృథముగ నో వద్దారి యీనారిపా
దనఖంజేనియ్యం బోలఁజాల వింకఁ దదవత్త్రంబునుంబోలేదే
పనితారత్నముకన్నుదోయి యెదుర న్నర్చిల్లెదే లింకఖం
జనమా నీవు జనాభిరంజనము మెచ్చుం జేయఁగలబాదుదే.

[వెండియు సవిస్తయంబుగ]

ఉ. ఒకటి సృజించి వేధయె పయోధిని దుగ్ధమయంబు చేవుఁ డిం
కొకఁ డుపమన్యుఁ డస్తవసియౌన్ సృజియించెఁ దపంబు నల్పి మున్
బ్రకటముగాఁగ నిప్పుడు వరంబుగఁ గేదఁగిరేఖవంటికం
టికిఁ దుదచూడ్చి నీసతి ఘటించును లెక్కిటిఁ బాలసం ద్రముల్.

మం—సెయ్యఁగా! నూపురకుఁడా! ఒకానొక తెచేలివలనఁ గైకొని యిదేమి యంతః
పురికాజనము సకౌతుకంబుగ నాలొకించుచున్నది?

నూ—గురుగృహమునుండి వచ్చుచున్న యంతఃపుర పరిచారికయగు చంద్రికయొక్క
చేలివలన గ్రహించి చిత్ర సటమును జూచుచున్నది యని నే నూహించుచున్నాను.

మం—నీచేత నాచిత్రపుఁ బటము చూడఁబడెనా?

నూ—అ! (చూడఁబడెను.)

మం—అం దేమి వ్రాయఁబడి యున్నది? అది తెలుపు.

నూ—రాధకూంతురు (సీత), మఱిలాతివాఁ డెవఁడో నల్లగలువవలెఁ జామనిచాయయఁ,
మెదువునయిన మేనుగలవాఁడు, తనయంతం దాన యందగాఁడు. కొనవెసిసాముగఁ
గావింపఁబడిన ముక్కంటివింటి గుడుసుగలవాఁడు రారాజుకొడుకు.

మం—అహహ! ఈ స్త్రీజనమతిముగ్ధము. ఎందువలన నన, రా జతికత్తివ్రతిజ్ఞగలవాఁడు
గాఁగా, చిన్న యీడుగల యల్లుని (వెండ్లికొడుకును) గోరుచున్నది. [వెండియు
సాకూతంబుగ] ఈ పట మెవనిచే వ్రాయఁబడిన దని యెఱుఁగుదువా?

నూ—ఓయీ! భగవంతుఁ డైన యాజ్ఞవల్క్యునిస్వితీయద్వితీయచేత నని దీని నెఱుఁ
గుదును.

మం—ఇప్పుడు కోరిక మొలకరించినది.

నూ—ఎట్లు?

మం—దేవి మైత్రేయి త్రికాలదర్శిని సిద్ధయోగిని దబ్బులు వ్రాయదు.

నూ—[నిట్టూర్చి] సభాముచేఁ గట్టడియగు వీఁ డిటుఁ దొలఁగెనా; అంతయుఁ దలఁపఁ
దగినదే.

మం—హ! వీ డేడు? వీనిని దొలఁగింతు [నని యంతటం గలయఁ దిరిగి] ఓయీ! ఈ
వల నావల నేమి విలొకించుచున్నావు? ఇది యేమి కోదండము గాదా? ఔను గాన
నిందే దృష్టి యునుపఁబడందగు.

పు—అ! దృష్టి యని యేమి చెప్పుచున్నావు? ఓయీ! ఇది ముప్పియే యాయఁబడు

చున్నది. [ససంరంభంబుగ, సంపరిక్రమించి, శేఖరశ్రంఖ మభినయించి సవిహదంబుగం గాంచుచున్నాడు.]

క. ఓలంకేకా విగళిత, చూడాలొకనముచేతఁ జూచనెడుఁగదా

కాలంబు గావున నే్వ, కూలిది విల్లందికొమ్ము శూరత మీఱఁ.

పు—[తనలో], నే నెట్లు వీనిచే నెఱుంగఁబడితిని? అటుగాదేని, ఘనాక్షర న్యాయానుసారముగ శబ్దసామ్య మియ్యది. [ప్రకాశముగా]

గీ. హేలమెయి నారినిం గట్టి యెక్కువెట్టి, కూలివిలు మేలుమేలనఁ జూడఁబడుదు
నేను బూనిన నిది యెంత పూన నడ్డ, మేమి యుండెను నీదారి హితతమంబు.

[పరిక్రమించి, తనలో] ఆయ్యో! ఈ ప్రతిహాలశకునశంకువుచేతైలచాప చాపారోహణముకొఱకు నాభుజబలము కట్టఁబడిన ట్టయ్యెను. దీనిచే నేమి? [ప్రకాశంబుగ] ఓయి! ధను పన వంకరయే పద్ధతి. కావున సరళమైన కరవాలధారాపథంబున సీతం చెత్తును.

మం—ఓయీ! ఏల ప్రాగ్భ్యములఁ బలుకుచున్నాడవు? చూడవా యేమి?

తే. భూరిరోహరుణాక్షిశోభోరుభిన్న, భూవిభంగవిఘటిత సుభ్రువటియుతము

కోశనిర్దుక్తనిస్త్రింఖూరబాహు, దండచండంబు నరపీఠమండలంబు.

పు—[కత్తిదూసి చుట్టుపట్లఁ జూచి], చూడు,

తే. దారితారిద్విరదవంధితటవిముక్త, మాక్షికనుతారకితనభోమండలరుచి

కాళరాత్రి వలెనె యెదిక్రాలునాలమున నదిది నాదుకైదువు భూపులార.

[అకాశంబునఁ జేవి నిచ్చి] యేమి చెప్పుచున్నారు? ౨.

తే. ఒకఁడఁ బెక్కింద్రతో నెట్లు లోపుదు నని, నలువ నని వగ మానుము తలఁతు పెద్ది
జయమునుదియొనర్పచి త్రమసమరమునను, బూన్కిననురేఖచే నిందుఁబొందుఁగాను,
అహ! మానిసిపురుగులదిట్టతనము? కాఁబట్టి స్వాకారముచే వీరి న్వేషించుచున్నాను.
[నేవ్యధమందు]. [అని, నిష్క్రమించెను].

చ. అమరసరిత్సువర్ణ జలజాంచితభూరిబిసాంకురంబులఁ

సమదవిగంచితోల్లసితసామజసద్దశసాంకురంబులఁ

ల్రమదముచేత నేయవి పరంగను బీఁకుటఁ బాపె బాలభా

వ మవి మదీయబాహు లివి బాగుగ సత్ప్రకటికృతంబులా.

[అంతట స్వరూపముతో దళానుగిడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

నూ—చెలికాఁడా! చూడు. ౨. అచ్చెరియము. ౨. ఒకమానిసికిం బదితలలు.

మ—వయస్యుడా! వీడు మనుష్యుడు గాడు. విన, రాక్షసరాజా.

నూ—[భయముతో], కావున నన్ను న్నానేస్తాడాడు కాపాడవలయును. ఓయీ! రక్కసుండే తన కెదురుపడిన మానిసి న్నెక్కుచున్నాడు. వెండియు రక్కసుల యొడయం దన నేల ?

మం—[నవ్వి] చెలీ! వెతి పేల! నిఖిల వీరవారముచే నిభిరందింపఁదగినదిగా, వంది జాలి? అందువలన, భువనైకహారుడైన యీ సికాచర చక్రవర్తి మనుపంటివారి విషయమున నెట్లు విపరీతవర్తనము గలవాఁ డగు ?

కావున నిర్భయుండవై యుతని నడిగెదను. (రావణుని సమీపించి) ఆహా! ఇన్నితల లే మని మెంచుచున్నవి? ఏమనియా? ఒక్కటి త్రోచి తక్కినవి నఱికి యొక్కడ నేని విడవఁబడ వుండవు ?

రావణుడు—[సక్రిస్తుండుగ] హా! ఓరి పాపుడా! అస్థానమందు నాదు శిరశ్చేదముం దెలుపుచు నాకమంగళమును భావింపుచున్నావు. నీవు వైతాళిమఁడవు కావున జీవించి యున్నాడవు.

మం—[విహసించి], ఓయి దశకంఠుడా! స్థానమందైనచోమాత్రము మస్తకచ్ఛేదము మంగళమున కెట్లగు ?

రా—ఓరీ! స్థానమందైన మంగళముకకే, ఎట్లన్న ;

క. ఘనవిద్యాధరవనితా, జనకరవిన్యస్తమమచయనకీర్తనం

బున శివచరణమునను రణమునఁ దలగమి దెగుట నామ మొగి మంగళమే.

నూ—నీ విట్టివాఁడ వైన నెందువల్ల నిందు నిజహావముం గోపనమునేసి మ్రచ్చునలెఁ జొచ్చినాడవు ?

రా—ఛీ! మూర్ఖా!

క. పురీహరగిరిసంచాలన, వరశక్తినమన్నితములు బాహులు నావీ

గురుభుజములచేఁ దచ్చిప, శరాస మొకఁ డెక్కిడ నేటు నైఁతును లజ్జన్.

దీనిచే నది చాలును. జానకి యొక్కడ ? వక్కాణింపుము.

మం—ఆవవారింది (మఱుఁగునేసికొని) నెయ్యిడా! నూపురకుడా! ఆప్రతీకార మనర్థము. మఱియు [సవిహదంబుగ.]

చ. అగుఁగద యాజ్ఞావల్క్యుడు మహాముని నీకులసద్గురుండు నీ

కగుఁగద తండ్రి యజ్ఞసకుఁ డంచితఁ. డంబ ధరిల్లి యట్టి నీ

వగుదువయో వలాశనకరాంకగ దుర్విధివై శసంబునక

సుగుణి౦ బిడ్డరో యిపుడు శోకముఁ బొందకయుండ శక్యమే.

నూ—నెచ్చేరి! దిగు లొందకుము. ఈ రాచపిండునందెల్ల నొకండైనను, తగనిపనికిఁ బూనిన పీని కెదురుగ నిలువఁగలవాఁడు లేఁడా?

మం—[నిట్టూర్చి] శ్రోగోధరుఁ డైన దశకంఠునకు సహస్ర బాహులైన కార్తవీర్యుని కంటె నన్యుఁడైన శూక్రియుఁ డెవ్వఁ డభిముఖుఁడవు?

నూ—[సహర్షంబుగ] బ్రదికితిమి. ఎ. అదె వేయిచేతులు గల కృతవీర్యసూనుఁడు పచ్చెను.

మం—[విహసించి] ఇస్సీ! తెలివిలేనివాఁడా! పరశురామ కఠోరకుఠార ధారాజల నిమగ్నుఁ డైన యర్జును నిపు డెట్లు చూచుచున్నావు?

నూ—ఓరీ! దబ్బఱ చదువరీ! ఎట్టయెదుట నున్న కొ లేన బైట్లు వాదాడుచున్నాఁడవు? ఓయీ! ముందర వీడు వేయిచేతులవాఁడు చూడఁబడుచున్నాఁడే; చూడు.

మం—ఔను. వీడు బాణాసురుఁడుగా నుండవచ్చును. [భయముతో మనస్సునందు] కనుక, ఇది మఱియొక యనర్థ మంకురించినది. [విమర్శించి] అది గాకున్న కొ, విష మునకు విష మాషధము గాఁగలదు.

బాణాసురుఁడు—[ప్రవేశించి, గర్వముతోఁ బ్రకృమించి] చిరకాలమున కిప్పుడు,

క. కైలాసముకంటెం గడు, సారథరంబైనధనువు శర్వునిదిది నా

కేలం గుసుమనమముగ కొ, గ్రాలం గావించు భుజవనము సఫలముగన్.

రా—[వినఁబడమిచేత] ఓయీ! ఇప్పుడును నీత రప్పించఁబడకున్న దేమి?

బా—[చూచి, తనలో,] ఇక్కడ దశకంఠుఁ డెట్లు పచ్చె? అగుఁగాక. [ప్రకాశముగా] ఓయీ! ఇంత శూరవారమందు నెవనిచేతఁగాని యీ సింఘాణి యెక్కిడఁబడ దయ్యెనా?

మం—ఎక్కిడఁబడదయ్యెను.

రా—[చూడఁబడమిచేత.] అందువలన నాడు చంద్రహాసమే నీతను రప్పించును.

బా—[విహసించి] నీ వీరలక్షీవిలాస మిటువంటిదేని, విల్లెక్కు పెట్టకయే నీతను రప్పించ నేల?

రా—అ! పొల్లు ప్రల్లదము లాడువాఁ డెవఁడు వీడు?

గీ. చండబాహుదండచరితహరాచల, కీర్తికాలి నగుచుఁ గెరలునాకు

బాలవినసదృశము బాణాసనము నెక్కు, పెట్టుకోర్కిఁగలుగు నెట్టి దనము.

బా—ఇది యశక్తి పర్యాయోక్తి.

రా—అ! ఓరీ! ఈ దశవదనునిఁగూడ నశక్తిసంభావన యెట్లు?

బా—[నవ్వి] ఓయీ! బహువదనత్వము బహుప్రలాపితకు హేతువు. పరాక్రమము నకు బహుబాహుత్వమే.

రా—ఓరీ! ఏల? చలాలకాలమువోరె నిస్సారమైన నిజభుజసారముచే వీరంశుస్యంద వవుచున్నాడవు?

బా—చలాలకాల నిస్సారమా, నా భుజసారము? [బాహువులం జూపుచు] ఇక్కడఁ గదా?

కా. పాతాళంబున కేగి తండ్రిది పదాబ్జస్వంద్యమంగూర్చి సం

ప్రీతికై మ్రొక్కంగ నెన్నిమాటు లట నావేచేతులం దాల్చి యీ

ధాత్రి నిర్గతభారసర్వఫణుఁగం దద్దందశూకేంద్రు సం

ప్రీతుం జేయఁగనైతి గూర్చికిటివిగ్వేదండముల్త్రాక్కాన్.

రా—ఓరీ బలితనయుండా! చలితనయుండ వవుచున్నాడవు. ఎందువలన నసత్యవిక్రమ వర్ణనచే, సత్యవిక్రముడవు లంకేశ్వరు సమక్షమున నిన్నుఁ బొగడుకొనుచున్నాఁ డవో, అందువలన.

బా—మఱి నీ పెట్టు సత్యవిక్రమండవు?

రా—అ. చంద్రమాళిధరము శయనశ్లఘనశయంబు, గాఁగఁ జేసె నేమి కలశసంప్ర త్తివైరలక్ష్మి దివ్యసౌధంబులూ, మద్భుజములమహిమ మది నెఱుంగవు.

బా—ఈ వృద్ధ గుర్ధముచే నేమి? ఓయీ! మన యిరువుర బాహుసారతారావృద్ధి పరీక్షయం దీశరాసమే త్రాసు గాఁగలదు.

రా—అట్లగుఁగాక.

మం—ఓయీ! సరవీరై కసమర్పణీయ జానకీవివాహమనోరథముచేతఁ జేతోమార్గ మేల నలఁగింపఁబడుచున్నది?

బా—క. శివధర్మ మెక్కువెట్టుట, యవనితనయ నేను బెండ్లియాడుటకై కా దు బహుళదోర్వాన్యహబల, ప్రవరత ప్రథితముగ దెలియఁబఱుచుటకొఱకే.

రా—క. శివగిరిశిఖరముఁ బెఱుకుట, సువిచితమస్తద్భుజబలసుపరీక్ష యిదో. శివధనురాసమనక్రియ, యవనిజకుచయుగళకేళి కానక్తి నె యా.

[నేపథ్యమందు,]

క. ఎవఁడేని సురాసుర మానవకిన్నర సిద్ధచారణ ఖగాహులలారే

దివి చెక్కిడు నీధనువుకొ, దవువాడు మదీయసుతకు ధవుడుగ నుండన్.

రా—[నహర్షంబుగం బరిక్రమించి చేతులఁ జూచుకొనుచు,]

తే. చేతులార త్రైలోక్యముఁ జేయుఁ డీరు, తెలుపుగా నీశివధనున్న మలఁచు కీర్తి
సరగ జాసకి తుచకుంకుమరసమునను, బాటలత్వంబుఁ బడయుఁడు బాగుమీఱు.

[వింటివయిం జేతు లుంచి కదలింపఁ గడంగి,] [తనలా,] కదల చేల? [ప్రకాశం
బుగ] ఓయి బలినందనుఁడా! నీవే యివ్వ డీవి తైత్తు నెట్టుము. కొత్తగా వచ్చినవాడ
వపుటచేత, మాకును మానసియుండ వపుచున్నాడవు.

బా—ఆట్లగుఁగాక, [అని పరిక్రమించి, కోదండమున] భుజమండలము నారోపించు
చున్నాఁడు].

రా—[స్వగళంబుగ] ఓ మనస్సా! ఏల వెఱచెదు? కుంశీకృతదశకంఠపరాక్రమంబగు
నీశికంఠకార్దుక విషయంబున వీఁ డెంతటివాఁడు?

మ. ఎవఁడే నన్యఁడు దీని భీమునిదియా నిష్వాస మెక్కించి తా
నవని ప్రోద్భవఁ బెండ్లియాడినను నే నత్యుద్ధరిక మైఖిలిక
జనమాఱంగను లంకఁ జేర్తును వచస్సంతర్పితం జేయుదుక
స్వవశంగా నొసరింతు నెంతయు మహాసంఘోషముం గాంచెదన్.

మం—[సహర్షంబుగ] మిత్రుఁడా! నూపురకుఁడా! చూడు. ౨.

చ. కదలదు కొంచెమైన శివకార్దుకమిద్ది సహస్ర బాహుఁడై
విడితుఁడు వైః బాణసురవిద్విషుచేతులచేత నీతటికొ
మదనశరార్ధితాభిక సమంచితవాక్కుల ఎంభితంబు వై
కదలనిసాధ్య మానసముకైవడి కైవము ధర్మ మల్పమే.

రా—[సవిషాదంబుగం దనమనంబున] సీతానునయాంతరాయముం చెలుపు నీ దురుప
క్రూరియేల? [ప్రకాశంబుగ] ఓయి బాణుఁడా! నీభుజబల మంతయుం జెత్తిప్రేపు
వోరె నిస్సార మాయెనా?

బా—[సక్రోధంబుగ] ఓయి! నయపరాజ్ఞుఖ! దశముఖ! నా భుజవనము నారోకించు
చును వెగటుమాట లేల మానకున్నావు?

-[నవ్వి,] దీనిచే నేమి చేయఁగలవు?

బా—సహస్ర బాహువైన మోహయరాజుచే నేది చేయఁబడియె నదియె.

రా—అ! పాపుఁడా! ఇదే, నా ప్రతాపనలము నీ భుజవనమును నిర్దహించును.

బా—ఇదే, ధనుర్లతానుగత మదీయ బాహు బలాహకాళి నిష్ఠూత నిష్ఠుర శరధారా
సారము నీ ప్రతాపనలము నార్చును.

రా—అ. బాణపంచశలినిఁ బఱవరబాణుండ, కలదు నాదుకేల భద్రలలిక

[హృదయము నభిలషించి,]

పంచదాస సీత పతివర బాణముల్, నన్నుఁగూర్చి వచ్చు నన్నెలఁతుక.
నా—ఓయీ! బాణరావణులు తమం దమర పొగుడుకొనుచు సిగ్గొందకున్నారు.
రా—అహ! ఎట్లాత్తమా త్రక్తాసునీయుఁ డగుచున్నాఁడు పంత్రికంతుఁడు?

కా. మామందోదరి గొప్పకొప్పున రహింపం జారుమందారదా
మామోదన్త కరంద మానుచును సమ్మానంబునం బొల్పు వీ
ణామాధుర్యధురంధరధ్వనిని విన్నాణంబునం వెల్పు చె
రా మద్విక్రమము న్నధుప్రముఖుల రంజిల్లఁ గీర్తిచెడున్.

బా—ఎట్లు వీఁడు మందార కుసుమ దామ కనునీయ కామినిజనోపభోగ సౌభాగ్యలీలకే
స్వీయవిక్రమమును విభావించుచున్నాఁడు? అందువల్ల నిప్పుడు,
మ. తులితస్వర్ణ మహీధ్ర శేఖరము లా దోర్దండము ల్లా వివే
లలవైరిం బవిహస్తుగర్వకలితుం భంగించి తన్నందనో
జ్వలనుందార ముఖామరద్రు లలికావర్ణంబులం బెల్లగిం
చిల నావేడుకతోట దేవతరువల్లిద్యంబుగం జేయుతన్.

[అని నిష్క్రమించెను.]

రా—ఏమి వీఁడు పోయినాఁడే. పోనీ! నేనో,

క. నానువజీవిని యేడుపు. నీయంచన స్వీకరయన్ను నేనిట సీతా
తోయజనేత్రం బలిమిన్, జేయక చే నకపీదునే యిటు లయ్యెన్.

మం—[స్వ.] బిడ్డా! జానకీ! ఇప్పుడు దైవముచే గాపాడబడినదానవు.

రా—[అలకించి,] ఇది యెవనియేడుపు వినఁబడుచున్నది? స్వరముచేత మారీచుఁ డని
యూహించుచున్నాను. తగును. వీఁ డొకానొకపీరునినారసముచే బీజింపఁబడినవాఁ
డగుచు సంబరము నవలంబించి పోవుచున్నవాఁడుగా నుండవచ్చును. అందువలన వీని
నూఁజింతును. [అని నిష్క్రమించుటం దయ్యెను.]

నా—చెలికాఁడా? పుణి నోటినుండి విడివడిన ముగుడబింకవోలె నీత యిప్పుడు విడుపు
గన్నది.

మం—ఇది యిట్లేకాని, ఈపుత్రాంత మంతయు తేసికి విన్నవితము.

[అని యందఱు నిష్క్రమించిరి.]

ఇది ప్రథమాంకము.

ఆంధ్ర ప్రసన్నరాఘవ నాటకము

ద్వితీయాంకము

[తరువాతఁ దాపసుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

[ముందు సూచి,] ఆహా! పెక్కులు చిలుకపిల్లలతోడఁ గూడుకొనుటవల్లం జెల్లుగఁ జావనిచాయ గలిగిన వనరువన్నెలీఁగలమేలుకట్టుచే బాగుమీఱిన పూఁ దోట యొక్క వాటమైన యునికిగల యాప్రదేశము నాయుల్లమును జల్లఁజేయుచున్నది. [ముందు సూచి] ఈ భిక్షు వేల దండనుండెడు? [బిగ్గఱగా] ఓయి భిక్షా! ఇక్కడ.

భిక్షువు—[ప్రవేశించి] తాపసున కంతయుం గుశలమా?

తాపసుఁడు—నీరాకచేత నిప్పు డది విశేషము. [వెండియు సన్నేహముగా] భిక్షువా నీవు పురుగువలె భూపర్యటనముచే బడలినావు. కావున నీమిథిలయందు నైదురేలు విశ్రమింపుము. ప్రసంగమువలన నీ తేఁడెం జూడఁబడఁదగు.

భిక్షువు—కోరిక లేని మాకు తేని పరిచయమువలన నేమి?

తా—కాదుకాదు. ఈ సీఁధ్యజ్ఞాదు బ్రహ్మవిద్యావినోదశీలుఁడు.

భి—[కౌతుకముతో] సత్యము. ఈరాజు బ్రహ్మవిద్వాంసుఁడు.

తా—నిజము. స్వామియయిన దశకంతునకు [అని యర్థోక్తి గలుగఁగా,] స్వామియైన శిరికంతుని యాజ్ఞ.

భి—[విహసించి] తెలిసెఁ జెలిసె. నీవు రాక్షసుఁడవుగదా? తాపసుఁడవో కావు.

తా—నీ వెవ్వఁడవు? అది చెప్పుము.

భి—నేను సెవఁడో యొకఁడను; నీపంటివాఁడను.

తా—సర్వమంత్రి మకుటమాల్యభూతుడైన మాల్యవంతునిచేతఁ దాటకంగుఱించి పంపబడిన వాఁడగుదా నేను. అతనిచేత వినఁబడెఁగదా? ఎట్లన్న; విశ్వామిత్ర ముని తనజన్మమును గాపాడుటకొఱకు నీకొడుకుల రామలక్ష్మణుల నిమ్మని యయోధ్యానాథుఁడైన దశరథరాజును యాచించెను. అతే డీముని యవశ్యము మానసియుఁ డని యెన్ని తనకన్నులకన్నఁ బ్రీతిపాత్రము లైన యయ్యిరువురు తన యుల నతని కొప్పగించెను.

భి—అటునిమ్మట నటుపిమ్మట.

తా—అంతట సంతోషుడై యాముని యాభూమిశ్వరునకు దివ్యమైన తాటంకయుగళము పారితోషిక మొసంగెను. మఱి, ఈ తాటంకద్వంద్వము వెలుంగొందందగినది.
క. కాన నిది వీరజననివి, పీనుల కుచితం బటంచు విలసిల నారా

మానికములలో వర్ణవి, తానము తానే తెలిపెడుం దభ్యముగాంగన్.

అందుచేతఁ గౌసల్య కర్ణములయం దునుపవలసినది యని చెప్పెను. రాచోమరుల నిరువురఁ దోడ్కొని యమ్మని నిజాశ్రమపదమునకుం జనియెను.

భి—అహా! మణులలోపల వర్ణములు స్ఫురించుననునది యసంభావ్యమట! [అలోచించి] మఱియు మాల్వవంతునిచే ఎవనివలన నాలకింపఁబడియె ?

తా—లే. వార్తకాతుకకరివిద్య పరమవిమల, మఱిజగన్నత మృగనాభిమహితగంధ మంబువునఁ దైలబిందువునట్లు లణఁగ, కేచు నీమూఁడు దమయంత నీజగమునఁ అందును బలుగుండ్ర పేగువాండ్రు నియోగించినవాఁడు మాల్వవంతుఁడు.

భి—పిమ్మటఁ బిమ్మట.

తా—అది విని యాకమ్మదోయి లంకఁజేరియచ్చచ్చెవులకుఁ దగిన దని యెంచి దానిని వారింపఁ జేరింపఁ దాటకంగూర్చి మునుపే యెవఁడో పంపఁబడెను. ఇప్పు డాతాటక చేరివలనఁ దాటకంములఁ దెచ్చుటకుఁ దాటకావనముంగుఱించి నేను బంపఁబడినాను.

భి—అట్లయిన నెట్లు మిథిలోపకంఠవనంబుం బ్రవేశించితివి.

తా—లంకేశ్వరుఁడు మిథిలకు వచ్చె నని నేను వింటిని. మిథిలావృత్తాంతము జెలియఁ దగిన దని మాల్వవంతుఁడుం జెప్పెను. అందువలన మొదట మిథిలోపకంఠమునకే వచ్చితిని. మఱి నీ వెవ్వఁడ వది చెప్పుము.

భి—తాటకంగుఱించి మాల్వవంతుఁడు మొట్టమొదట నెవనిఁ బంపెనో ! వాడే నేను గదా ? మిథిలాగమనకారణమో మన కిరువురకు సమానము.

తా—[సహర్షంబుగ] ఇప్పుడు చెప్పు మంతయు సతాటంక మగు తాటకావనమును గూర్చి.

భి—[నవ్వి] చెలికాఁడా ! సతాటక మని యంతవఱ కడుగుము.

తా—[నాతంకంబుగ] మఱి యాతాటక యిప్పు డెక్కడ ?

భి—పురిం బ్రవేశించెను.

తా—అదేమి దశరథునిదా ?

భి—కాదుకాదు, కాలునిది.

తా—తాటకకు దేనిచేత సంతకపురప్రవేశము ?

భి—రామబాణముచేత.

తా—ఓయీ ! ఆరాముఁ డెవఁడు ?

భి—[విమర్శించి] విశ్వామిత్ర పరిచర్యాప్రమాదమైన దశరథునికొడుకు లిద్దఱులూ బెద్ద వాఁడు మీఁడుగదా !

తా—సరే. మఱి, తాటకాకుమారులు మారించుబాహు లిపు డెక్కడ ?

భి—సుబాహు వామినే యనుసరించెను. మారీచుఁ డనక బాలలీలలోవిశ్మయైన రాము నా రాచపాతకుచేత దూరముగా నెత్తునినింటికి ప్రాణముతోనే పాఱివేయబడెను.

తా—ఐన నిది యేనిచేసేని దశకంధరునికి విన్నవించబడెను ?

భి—సరే. వాలమ్మగారిచేఁ గొనిపోబడినవాఁడును కూఁతలిడుచున్నవాఁడును నగు మారీ చునిచేతనే మిథిల కరుగుచెంచిన లంకేశ్వరుని కిది విన్నవించబడియెను.

తా—మిథుట, ప్రకృతితోపనుడగు రాక్షసరా జే మని తలంచెను ?

భి—చెలీ ! నీతాముఖశీతాంశు శీతలమైన లంకేశ్వరుని మనసునం దేసంతాపమును బొడ మదు.

తా—అందువలన రామలక్ష్మణు లిపుడు విశ్వామిత్రాశ్రమమందే యున్నారా ?

భి—లేదులేదు. ఆయరువురతోడంగూడ విశ్వామిత్రుఁడు మిథిల కరిగె నని నేను వింటిని. [తెరవంకఁజూచి సాతంకంబుగ] ఆహాహా ! మహాప్రమాదము. పలాశ సమూహ దాహక దాపదహానుఁడు సానుజాండు రాముండు మీఁడె సంప్రాప్తించెను ? కానఁ దొలఁగి చనుటయే మనకు శరణము. [ఆని యిరువురు నిష్క్రమించిరి.]

ఇది శుద్ధ విష్కంభము.

అంక ౯ రామలక్ష్మణులు ప్రవేశించుచున్నారు.

రాముఁడు—వత్సా ! లక్ష్మణా ! ఆరామముయొక్క రామణీయకముఁ జూడుము.

లక్ష్మణుఁడు—ఆర్యా ! స్వభావముచేతనే యీతోట యుండమైనది. ఇప్పుడన్ననో వసంతలక్ష్మీసమాగమముచేత మఱింత విశేషము.

రా—అబ్బాయీ ! ఇది యిట్లే. వసంతలక్ష్మీ అవతరింపనే యవతరించినది. ఎట్లనగా ?

లే. లేటి పూఁదేనేఁ ద్రావెడు లేటిబోంట్లు, కాకలీధ్వని యిం పయి క్రాలుఁ జాల దక్షిణానిలనిర్దిష్టతత్పదగతి, నిందు వంజుళమంజరి యెలమినాడు.

మఱియును,

ఉ. చిత్తజరాజకాసనముచే మలయాచలమందునుండి యా

గిత్తహామాయిరౌతు దగుకీర్తితత్తైలముదాఁక భూతలం

చిత్తటి గెల్వఁ గోరి సురభిడితబాలసమీరజుండు ముక్

చిత్తజవైరి వ్యాళధరుఁ జేరఁగ జంతుచుఁ బోవుఁ దిన్నఁగన్.

ల—నేను చుటియు నిట్టూహించుచున్నాను.

మ. ప్రతిమార్గంబున సల్లతావరతనూపరగంబు పుష్పానుమము
తృప్తకమాధీకరసంబువర్తముగఁ బర్వంపంగఁ బూజింపఁగాఁ
జతురాళి ప్రమదానుగీతపరమాసక్తంబు నౌ జింకన్
క్లితగం ద్రిమృదుఁ దిన్నదిన్నఁగను బూనిం బూవడిం గా డ్పిలన్.

రా—అబ్బాయీ ! ఇంతలోఁ కాలు. ఇప్పుడు భగవంతుడైన విశ్వామిత్రుఁడు పూజ
నీయుండైన యాజ్ఞవల్క్యునిసమాగమసుఖ మెంతదడ వనుభవించుచుండునో,
యంతదడ వాయనయొక్క సాయంతనదేవతార్చనమున కుచితములైన కునుచుములను
గోయుము.

ల—వట్లే [యని చెట్టనడుమఁ బూలుగోయుట నభినయించుచున్నాఁడు.]

రా—[పరిక్రమించి.] ఏమి ! ఇచట చండికాలయ మొకటి యున్నది! (బద్ధాంజలియై).

క. కల్లి దయాతరంగిణి, పుట్టాంబకసత్పుధోర్తిపురుశీకరిణీ
సల్లలితచంద్రమాళి, ప్రోల్లసితసతీమతల్లి మ్రొక్కెద నీకున్.

ఆహా ! ఇదే దగ్గఱనే, మదకలకలహంసోత్తంసితకమలసముదయకమనీయము పరో
వరము నాచిత్రమును స్వాయత్తముగఁ జేసికొనుచున్నది. [సకాతుకంబుగ] బౌరా !
ఎట్టిది పిల్లరాయంచ, వనజవనచరి నృపాచరిశ్వాసే, మామిడిచెట్టనడిమియెడ కరుగు
చున్నది? [చెవి యొగ్గి] ఆహా ! ఇదేది ? మదనమహారాజవిహారమదావళియుయొక్క
పసిడిగొలుసుల చప్పుడుచాడ్పున మనోహరమగు కోలాహలము వినఁబడుచున్నది.
[నిపుణంబుగ స్మిరూపించి] నిజముగ నిది యందెలొద ఈరాయంచపిల్ల లిగిచిగొనఁ
బడినందున. ఇందువల్ల నిందు ముందుగ నెవతెయో యొకసుందరి, కార్ణకదలికచే
మ్రోయుచున్న యందియలఁ గలదియగుచుఁ జండికకోవెలకు వచ్చుచున్నదిగా నుండ
వచ్చును. కాన, నిక సాలాకించుట చాలును. పరస్త్రిశంకయు, రఘువంశజాలమైన
మానంకోచమునకు, [అని పరాజ్ఞాఖుఁ డగుచున్నాఁడు.]

[తెరలా] భర్తృదారికా ! ఇక్కడ నిక్కడ.

రా—ఈమె రాజకన్యయా ? అందువలనం దిలకించెద. [అంతయు విలాకించి, సకాతు
కంబుగ].

ఉ. ఏయదియిద్ది తాలిపయి నేర్పడ గీచినవైడిగీత గాం
గేయపరంటిలానిజింక గేరెడు నంగముల న్నిడుకొ హరి
ద్రాయుతసీరపూరరుచి దర్పకుక్రీడలగీమువాకిటన్
క్రియుతమైనదివ్వెవలెఁ జెల్వంగ వెల్వడుచున్న జెన్నఁగన్.

[అంతట సీత ప్రవేశించుచున్నది. సఖయును.]

సీ—చెలి ! మాడు మిప్పు డిల్పూడోంట, విల్లెక్కిడికొన్నవాడును, అమనితోడ గూడు కొన్నవాడును, నగు మరునిచేతక గై నేయఁబడినకై వడిఁ గానఁబడుచున్నది.

స—అనవద్యాంగి ! ఇది యిట్లే.

రా—సర్వానవద్యాంగి యని చెప్పఁగఁదగు. ఇప్పుడంతికి వ్యక్తముగదా !

తే. మోవిబంధుకబంధువు మొగలిరేకు, వన్నెగ న్నిప్పులూ మొగ్గవలెను బుగ్గ
పలువరుస దాడిమిబీజపరిభవకర, మగును మొగ మన్నఁ దమ్మి కొనఁగును గొలువు.

[వేడియుం జూచి.] ఆహా ! ఈపె ముగ్ధయయ్యోను, ఆయా కమనీయవస్తువుల విషయమైన పరిశీలనాచిత్ర్యచాతుర్యమును, అంగములచేతనే యంగీకరించుచున్నది.

చ. అడుగులచేత నంచదరుణాంబుజకాంతి నభగకరించెడున్

గడుకొని కేలఁ గైకొనెడుఁ గప్రకిసాలసుశోణశోభలన్

విడువక విద్రుమద్యుతి నివే పలుకప్పునఁ గ్రోలులీల నొ

ప్పుడరెడు నవ్వువెన్నెల సుధాంశురుచి న్నగువన్నె మిన్నగన్.

స—రాజపుత్రీ ! ఇదిగో ముందు చండికగుడి.

సీ—[సాంజలియై] ఓసి దేవరీ ! నెలదారిసామేనిదానా ! ముజ్జగముల ముత్తైదువా !

నీకుఁ గెల్పాడ్పు.

ద—[నవ్వి] జోతరీతి మిగులఁ దగినదే.

సీ—[పాలయలుకతో] పొల్లు ప్రల్లవములఁ జాలింపుము.

స—[దోయిలించి] ఓదేవీ !

క. ఇందుశిరోమణిరమణీ, యిందుశిరోమణి మదీయహితసఖయో నీ

యిందుముఖ యిందుసుందరుఁ, బొందుత మగనిం దొరదొరఁ బురుషోత్తమునిన్.

రా—ఎట్టిమె పెండ్లిగోరునది చెలికత్తె? [ఆలోచించి] ఇది యుచితమే. వయస్సంధియం దీపె యున్నదిగదా ? అట్లే.

చ. కడవఁగ బాల్య మిడుగడఁక న్ననమారఁగ రాఁగ మాధ్యమి మె

క్రడన్తో చనంగఁ గొంగిలిడుకాంక్ష పొసంగఁగ మిక్కుటంబుగాఁ

దొడరక యున్న నెవ్వఁడును దొయ్యలివైనది మేను మానుగా

నడరెడుఁ గామదేవత మహాకవచంబుగ నిజగంబునన్.

స—ఓదేవీ ! నాకోరికను వేగిరముగానే నెఱవేర్చుము ఈమె నెంజెలిం జెందకముందే.

సీ—ఏమని నెంజెలిం జెందద ?

లక్ష్మణుడు—ఓరాజహంసకన్యకా! విల నెంతెలిం జెందుచున్నావు? ఇదుగో నీ మగండు మామిడిచెట్టునడుమ మఱిగియున్నాడు.

స—[సహర్షంబుగఁ దనలా] ఓమనసా సంతోషింపుము. ఇది సుఖోపక్రమిగదా?

సీ—[సకాతుకంబుగ] ఎవని దిది యేనికగున్న గొంతు? వళివలెఁ దిన్నని తియని బలుపుఁ బలుకు వినబడుచున్నది? కావున రావే కాంతము. [అని యిరువురు పరిక్రమించుచున్నారు.]

రా—[సవిహదంబుగ] అయ్యో! ఎట్టి బలాంగి లతచేత మఱుగుపడెను? [లతంగూర్చి]

క. ననవిజిత ప్రబక్తీ, వినుతాధరనిర్జిఙ్గినవిలసిలత్తే
వనిత న్నఱుగిడియెదె నా, నను గనకున్నావు నీవు నలుపేవల్లీ.

[మఱియు, సహర్షంబుగ]

క. నలుపైన యరఁటియాకుల, నడుమఁ గనంబడెడునంగ నామణి బలదం
బులనడుమఁ గానబడుకళి, కలవలెఁ దనిపెడుఁ జకోరకమునువలె ననున్.

రా—[అరఁటిచెట్టుంగూర్చి.]

అ. బాలేహేమరంభ పడఁతుకతోడసిరిఁ, బడయఁ గడఁగు మీ పడెడల కడర
నీవిలాసవతినిఁ బోవనీ కాపుమీ, స్త్రీలరల లెనసిన స్థితము గను..

సీ—[సకాతుకంబుగ] చెలీ! వీర డెవఁడు, పరువపు నెమిరించెప్పుఁ గనుల నీరై నేయఁ బడిన చెవులుగలవాఁడు, పసిఁడిపన్నెవాఁడు, ముగుదితనముచే విడువబడినమాడ్కి
పేడబములు గలవాఁడు, కొమరుఁడు, చూడబడుచున్నాఁడు? నీసియెడ నామది
పేర్చిచే దొడుగఁబడుచున్నది.

ల—ఓరా! ఈమె యేమె? నిర్వికారమధురమూర్తి, తద్దయు దయగలదిగ దర్శింపఁ బడుచున్నది. ఈమెయందుం దల్లియందువలె నాచిత్రవృత్తి వర్తిల్లుచున్నదిగదా?

సీ—[సకాతుకంబుగ] చెలీ! ఈకొమరునిఁ గనుచున్న నాకు బిడ్డయైన యూర్కి శ మదిం దోచుచున్నది.

స—[నవ్వి] యుక్తము. ఇతఁడును, ఎవనితో యొకని కట్టివానికి బిడ్డఁ డను శబ్దముచేఁ జేర్కొనం బడఁదగినవాఁడు కాఁగలండు. ఎవనిఁ జూచుచున్న నాకు నీవును మన స్సున స్ఫురించుచున్నావో?

సీ—ఓసీ? నవ్వలమారీ! ఈమాట చాలు. ఇతఁ డెతఁ డని యడుగు.

స—[పరిక్రమించి] ఓయీ! ఎవ్వఁడవు నీవు? చిన్నప్రాయమువాఁడ వయ్య, నెఱుంగని వనవిధులయం దొంటరిగానే విచ్చలవిడి విహరించుచున్నాడవు?

అంధ్రప్రస్థ రాఘవనాటకము

అ—భీ మూర్ఖురాలా ! నమిషమున వర్తిల్లుచున్న యన్నయైన రామచంద్రునితోడఁ

గూడియుండుటచే నాథవంతుడైన నన్నొంటరి యని యెట్లు చెప్పుచున్నావు ?

న—ఇప్పుడు నామనోరథకాళి పుష్పితము.

సీ—మనము ముందువలె నిపు డెట్లు లిరుగుచున్నారము ? [అని పరీక్షమించి, యపక్రమించి.] సకియా ! ఒకటి మఱచితి. దేనికి బండిసురివెండ్రుంగతోడికూడిక నవ్వుగారు గోరుచున్నారో, అట్టి యీలియ్యమామిడిచెట్టు చూడఁదగినదిగాదా ?

న—[నకొతుకంబుగ మనస్సున,] ఆహా ! లజ్జాకుతూహల హేలాలాలితంబులు, పయస్సంధిమధురంబులు, పనితాజన లలితంబు లివి యెట్టివి ? (మాటలు.) [ప్రకాశంబుగ,] అందాఁక రమ్మ. చూతము. [అని యిరువు రరిగిరి.]

రా—[చూచి, సహర్షంబుగ,]

క. ఇదె నామది యనుకలువకు, ముదంబు నిడు కారదమగుపున్నమ రేయై
పాదరేడు వెండియు నీయెడ, నిదియె జగన్తోహిని యన నెనఁగెడు నాహా.

[చూచి,] ఆట్లుగాదా ?

ఉ. ఒందుక దీనిచూడ్కి యసితోత్సలమాలికమాడ్కి వేడకమైఁ
బొందుతఁ బూర్ణచంద్రుచి బొల్పుగుదీనిదివెయ్యెగ మ్మిఁగం
బొందుగ దీనిచన్నగవ పోరెడుఁ దామరమొగ్గలందమున్
బెం దనుమున్ సృజించెడును వింతగ దీనిదిగొప్పకొ ప్పొగిన్.

[విమర్శించి,] రసాలాలాకనకుతూహలమువలన నీచెలుప యెట్టిక్కడనే మెలఁగుచున్నది ? అందువలన నందనుకం దొలఁగియుండును. [తొలంగి తీఁగపాదయం దణఁగుచున్నాఁడు.]

సీ—[సరథసంబుగఁ జనుచుంచి] చెలీ ! ఇదిగో లియ్యమావిచెట్టు. [సలీలంబుగ, రసాలలతను పరామర్శించుచు] సకియా ! మొలకగోరులకొనలచే వ్రాయఁబడిన మెత్తని యాకులచే నెన్నుచున్నాను ఇది యెవఁడో యొకశేర్పరిచేత గావించఁబడిన దని. ఇట్లు గాదేని, తనమది కదలికఁ దలరిన తుంటవొందటచేతనే.

గా—ఓసీ లతాంగీ ! మఱి నే నిట్లుహించుచున్నాను.

ఉ. పూవిలుకాఁడు సీతనువెహి తనవి ల్లని మధ్యదేశమున్
దాఁ బిడికింటఁ బట్టె భువనప్రతయైకవీళికోరుము
ద్రావిభవప్రరేఖ లన రాజిలుచే గులసందుగీరలం
దో వరఁగల్గి నీనుజి యొహా లి వళికటంబుదంబునన్.

స—[చేరఁబాటి] ఇదిగో యా వాసంతిక. [సకాతుకంబుగ,] రాజపుత్రికా ! ఈకడ నాలాకింపు.

క. ఇందు స్వాసంతీరస, బిందువు నిందిందిరములు పేర్చిం ద్రావుక
ముందెది మందిర మయ్యెర, విందము నలెమందము గని వే విడనాడున్.

సీ—ఇది యిట్లే [ఇందు స్వాసంతీత్యాదిపద్యముం జనువుచున్నది.]

స—అహ ! తీగయొక్క చక్కందనము !

రా—ఆ ! ఇది యేమి ? పెండియుం దీవ వర్ణింపఁబడుచున్నది. ఇది యుక్తమే.

క. వదలఁగ తైశవశిశిరము, బొదలఁగ యావనవసంతమును గుచగుచ్చా
భ్యుదయ మొదవుటను నవయవ, లిదితనులత ముదమునిడు మదినిఁ గడు మాకున్.

స—[నవ్వి,] చూడు. ఇదె వాసంతీలత తానే బాలరసాలము నాలింగనము సేసికొన
ముందుగ నరుగుచున్నది.

సీ—[బాలయలకతో] ఇప్పుడు తప్పునుడువులఁ జెప్పు నీయొక్కరై క్కనెడలి వేటొక్క
చక్కి కరిగెద.

రా—[నిర్వర్ణింబి]

తే. విమలబిసరోచులు కచోలవిభ్రమములు, చందలనలీలసీరాంబుజములు గనులు
చారువికసదశోకకినములు శయము, లలివవిలిసములు మనోహరము లవును.

సీ—[సకాతుకంబుగ, తనలా]

ఛ. విరిసినల్లగల్వలను బేర్చినదండ యనంగ నల్లలై
మరుపగవానియౌదలను మానిగుఱ్ఱమైలవోలె లేతయై
పరఁగెడువీఁ డెవండు సిరిపాపని మీఁతెడుఁ గురచెసొమ్మువాఁ
డిరవుగఁ దీగయింట నిడు నెంతఁయు వేడ్కను నాదుచూడ్కికిన్.

స—భర్తృదారికా ! తీవెఁ జూచు కుతూహలము నేల మానినావు ?

సీ—[వినన ట్లభినయించుచున్నది.]

స—ఎట్టిమె యన్యాసక్తచిత్త యయ్యెను ? మఱి యీమెచిత్త పెట్టో ? [రామునిఁ
జూచి, సాకూతంబుగ,] ఆ ! ఇది యీమె చిత్త మను గజమునకుఁ గట్టుకంబము.

[నిర్వర్ణింబి] ఇది యుచితమే. అట్ట కదా ?

క. ఈమృగ్ధాకృతిచేతక, శ్రీమహితునిచేఁ గుమారవృషభునిచే నా

రామం బియది సలతము, సోమాక్షిఁ గపర్దమువలె సౌబగ్గొందుఁ గడున్.

స—[నీతను జేతఁబట్టుకొని] ఏమిట ! నీచెలికలై నేల విడనాడెదు ? అటు గాదే నిది
యుచితమ.

క. నామాట వినుటవలనక, శ్యామ లతావలయమునకు నరుడెంచుట వే
నీమనమున నీమనసిజాఁ, డేమే నెలకొన్నవాడె యెఱింగింపవుగా.

సీ—[తనలా] దీనిచే నే నె ట్టెఱుంగబడితిని ? [అని సిగ్గుతో మొగము వంచుకొని నిలు
చున్నది.]

రా—క. కనవే కురంగనయనన, యనములఁ గమలస్త యూపహరములను గను
గొన నగుఁ గళిందనందని, ఘనతుంగతరంగశోభ భుజలం బెల్లన్.

స—[తనలా] ఈమె యేల సిగ్గుపడుచున్నది? అందఱున వేఱుచోటికిఁ జేర్చెద. [ప్రకా
శంబుగ] నీహృదయ మేల యిప్పుడును నీ ప్రణయకోశమును వదలకున్నది ?

సీ—[తనలా] ఏల యిది యలకంగుఱించి పలికెను ? మఱి యిది కాదు. [వెల్లడిగా]
ఛే! నీయెడ నే నేల కనలుదు? నే తొందో డెంద ముంచితని, అందుచేత నట్లు తలం
చితిని.

స—ఇప్పుడు మఱి యెక్కడ దత్తచిత్త వవుచున్నావు ?

సీ—ఆరామ నీమనే.

స—అహ ! ఈమె బాణగా నగుచున్నది. ఆకార ప్రకటనముచేతనే వ్యక్తముగా నాకార
గోచనమును జేసినది.

సీ—[లజ్జ నభివయించుచున్నది.]

స—నచ్చిక కీర్తయిన నావంటిదానియందును, మనస్సు దాఁపకుము. నే నెఱింగినదే.

క. నీమన మున్నది దెలిసితి, రామునియెడ శ్యామతామరసదామక్రి
కోములనెడఁ గమలాత్మం, డౌమహితునియెడ శిఖండకాంచితనియెడన్.

సీ—సకియా ! చూడు.

క. వలతేనిచానదగునం, దెలరవలి యనంగ నేమొ నెఱిఁబల్కుచు నీ
యెలమావిమొగుడ లేనియ, నెలమిం ద్రావియును దేటి యిటఁ ద్రిష్టరెడున్.

[తనలా]

క. కనులార త్రావుఁడిచెలు, వునిసేమైగమ నెడితమ్మిపువుదేనె నీ
రనువొంద నందుఁ దిరుగుఁడు, గనఁబడియెడి నెం దితండు గడుఁగడు మఱియున్.

[అని, సలీలంబుగ రాము నాలాకించుచున్నది.]

రా—[నిర్వర్ణించి]

మ. అగుసర్వస్వము యౌవనంబునకు గీమా సర్వభోగాభికి
దృగుపాత్రం బగుభాగ్యము న్నదజయశ్శి కన్నసౌభాగ్య మా

జగదేశం బగుసారహ జనీకి మెచ్చంగఁ ఫలం బంగళా
ధ్వగశృంగారరహస్య మీరమణి యా బా గించు కేఁ గాంచిరిన్.

సీ—[తనలా, వెండియు నాగాభనే చదువుచున్నది.]

స—భర్తృదారికా !

క. ఇది యొకబాలశ్రమరము, గదురంగ మది నల్లగల్వగమిని మెలంగఁ
గదిసి కడుఁ గడఁకఁ బొదలిన, ముదమున నీకనులయెదుర మురియుచుఁ దిరుగున్.

సీ—[స్వగతంబుగ] ఓ కనులారా ! ఈమేలు వినికిచే నెగడుఁడు. [అని మఱియును
రాము నాలాకించుచున్నది.]

రా—[సోక్తంతంబుగ]

తే. బాల యమృతపయోధికల్లాలలాల, లోకనముల మునిగించు నీకడ ననుఁ

గాదె యిది సుముహూర్తంబు గాకయున్న, బ్రహ్మనిర్మాణము లవెట్లు బాగుమీఱు.

చేటి—రాచకూతురా ! రాణిగారిచే నాజ్ఞాసింపఁబడినదానను. ఏ మని యనఁగా, బిడ్డ
యగు నీతను దోడ్కొనివచ్చి యచ్చెరువుఁ గలిగించు మంది నగలచే సింగారింపవలె
నని; అందువలన నాసీతమొగముదామరం గనుంగొని కన్నులు చల్లగాఁ గలవార
ము గాఁగల మని.

సీ—ఎట్లు కూరిమివలన ముద్దరాంధ్రు నాయమృగారు ?

చే—మిగుల ముగుద లని యనఁదగును.

సీ—మఱి యెట్లు నాయమృగారు ముగుదలు ?

చే—సభాముచేఁ జక్కందనము గలిగి చూడ్కులకు జాబిలికేకమాడ్కిం జూపట్టునట్టి
నిన్ను, గై నేతచేతఁ గై నేయఁ గోరుచున్నందున వారు మఱి మిగుల ముగుదలు
గారా ?

అ. చెలియ నీదు మొగము చెలగుఁ జూదురుఁడుగఁ, బండువెన్నెల నిడుఁ బండ్లఁబాలు
నల్లగలువదండ నాలి నీయదిజడ, పాలపోతమాడ్కిఁ బరఁగుఁ జాడ్కి.

ఇందుచేఁ జాలు. అందువలనఁ బొదము. [అని ముగు రిగిరి]

రా—[నవిహిదంబుగ, తనమనమున] అయ్యో! ఇయ్యట్టాస్య చూపు మేర మీఱి పోయెను.

[వెండియు సప్రత్యాశంబుగ]

తే. అగపడకయు నాకనులకు నగపడియెడి, నెంతయును వింత యింతి మేల్పంఠియిడ్డి
పగలరా రేయిపోయినఁ బలుదమిఁ గను, సచ్చకోరకములకును జంద్రకవరె.

ల—అర్యా ! ఇది యగపడుచున్నది.

రా—అది యెట్లు తిరిగి వచ్చెను? [చూచి] కాదుకాదు. [బిగ్గటగా,] అబ్బాయీ ! ఏది
యగపడుచున్నది ?

ల—కా. లీలానిర్జితచిత్తసంభవధనుర్జేఖుండునై చూడఁగా
 బాలుండైననుధామయూఖునికి నొప్పుం గాంతి నిండించుచు
 కాలరంగముచేత మించుచు నుదంచతారకానాప్తియై
 క్రాలు న్సంధ్య స్వయంవరాంగనవలెం గావించుచుకొ మోదమున్.

రా—(స్వ.) నుభోపశ్రుతిచేత నింతకు నేమో యూఱడింపఁబడుచున్నాఁడను. (ప్ర.)
 అబ్బాయీ ! ఇది యిట్లే. ఇప్పుడు గదా ?

మ. పానరం జేసి కడుం బ్రబుద్ధకమలంబు ల్లాఁ ద్రిలోకంబులకొ
 దనరం జొచ్చుఁ బయోధిగర్భమును మూర్తండుం డితం డిప్పుడ
 వ్వననిధ్యాశ్రయసాధివంకజము నొప్ప న్విప్పజేయంగఁ దా
 ఘనకౌతూహలం జాటనో యన హరిభ్యాతుండు పద్మాపుండున్.

[మఱియు సకాతుకంబుగ.] అబ్బాయీ ! వీని నిక్కడఁ జూడుము. ఇంచుక మెఱియు
 ఖేదజిగుత్తు లనెడు కస్తురిమకరికలగములఁ గలిగిన రాత్రిమత్తకాశినిఫలస్థలమునందలి
 గండపుట్రావలె రేఱేఁడు వెలుంగొందుచున్నాఁడు.

[నిలొకించి, నిర్వర్ణించి]

కా. చాలం జక్కవదోయి కీయది మనశ్శల్కంబు జ్యోత్స్నాప్రియా
 పాశీత్రోటికవాటయుగ్మమును దర్శం గుంజెఱొ ల్లాంచఁగఁ
 తూలిప్లువ్వుమనోజభూజముబడిం జూపట్టు క్రొమ్మెల్కా
 మ్యాల్లిధస్వయసామజాంకుశము నుద్యచ్చంద్ర మోరేఖయా.

[నిలొకించి నిర్వర్ణించి సహర్షంబుగ.]

మ. ఆలలం బోయినవంకముం గలదిగం గాంచ న్నృపాళంబు నొ
 ప్పలరుం గప్రపుడబ్బి పువ్వశరభార్యాశీధుభృంగారనా
 శరుచిస్సీకము వార్ధివెన్న భసరోలత్కృష్టపత్రాంబుబిం
 దులసద్ధర్మము చంద్రఖండ మిది సంతోషంబు నీ దేరికిన్.

[చుట్టుపట్టుఁ జూచి సహర్షంబుగ.] ఆహహ ! ఇప్పుడు.

రత్నావళి.

పొందఁగఁ దూరుపుబంధుకంబువు - పొదలినఘనలిమిరక్తరం
 బందఁగఁ బడమరన్వైర్విరిజివైరిసు - ధాంతునికరనికరంబు పారిం
 జొందు గనీలార్థస్పటికమువలె - బొనరుచు దిట్టధ్య మిటం గా
 శిందిగంగామిశ్రదమలాంభో - లీలాన్యోన్యాంచికమైరిన్.

అందుచేతం ద్వరికముగానే దేవతార్చనముకొఱకుఁ గోసినపూవులతోఁ బూజనీయుం
 డైన విశ్వామిత్రుని నుపాసితము. [అని రామలక్ష్మణు లిరువురు నిష్క్రమించిరి.]

ఇది ద్వితీయాంకము.

ఆంధ్ర ప్రసన్నరాఘవ నాటకము

తృ తీ యాంకము

[అంతట వామనకుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

వామనకుడు—[తన్నుఁ జూచుకొని,] అహా ! నామేనిపెంపు. కానీ ! సొగసుగా నిగి
డింపఁబడిన కేలు దలలతోడఁ బోవు నాకు వాకిలితలుపు సిగరములు దాఁకకున్నే ?
అందువలనం గుఱ్ఱగా నయి పోదును. [అని యట్లానర్చుచున్నాడు.]

కుబ్జకుడు—[ప్రవేశించి, విచారించి,] ఓయి వామనకా ! ఇప్పుడు నీవు, అన్నిగొనముల
చేత నిండుకొన్నావు. ఎందువల్ల ననఁగా, మొదట వామనకుడవు. ఇప్పుడు మఱి
గుఱ్ఱాతనముం బొందినవాడవు.

వా—[సక్రొధంబుగ] ఓరి మోఱకా ! నీ గుఱ్ఱాతనము నొరునియెడ నెట్లు పెట్టుచు
న్నావు? నీవే గుఱ్ఱపురా. తలుపు దారబందములు దాఁకు నను జంకుచే నాచే నాయందు
గుఱ్ఱాతనము గలిగించుకొనఁబడినది.

కు—ఓరీ బుద్ధిలేనివాడా ! జేసెదంత నీ మేనిచేఁ దలుపు దారబందము లెట్లు తాఁకును!
మఱి నేను గుఱ్ఱని నీకు నెవఁడు నెప్పెను.

వా—ఓయీ ! నీ వెన్నునందలి యీశాలముద్దయే.

కు—ఓరి బుద్ధిమాలినవాడా ! ఇద్ది యెట్లు ఖాలముద్దరా ! మఱి సొబగు సిరికిఁ దలగడ
దిండురా !

వా—ఓరీ ! మెల్లమెల్లఁగాఁ జెప్పు. మనవంటి యంతిపురి కొలుపుడుగాండ్రకు సొబగన్న
మాట విన్న నొడయఁడు కనలఁగలఁడు.

కు—వెఱవ నేల ? తేఁ డిప్పుడు సమాదియింట నున్నాడు.

వా—లేడు లేడు. ఇపు డెవఁడో యొక పెన్నిరాబారిరాక వార్చుచు మోసల
నున్నాడు.

కు—ఇపు డెవఁడు పెను నిరాబారి ? వేగుగా నుండును.

వా—నరే.

కు—అందువలన మనము చెడితిమి. మొదటనే మనము యాజ్ఞవల్క్యుఁ డనుపేరుగల

యెవఁడో యొక పెరునిరాబారిచే గఱుపఁబడినవాఁ డగుచుఁ గన్నుల మూయుట చేతను తెఱచుటచేతను రేలుంబవట్ల గడుపుచున్నాఁడు. ఇప్పు డీతనిచేతఁ గిరురింపఁ బడినవాఁ డవుచు నంతిపురమునే విడువఁగలఁడు. పిదప దినమొల తపసి నూలుగుడ్డలచేబోలె నీతఁడు మనచే నేమిసేయఁగలఁడు ?

వా—వే ఱుండును. వీఁడు మన రాచతపసికి విద్వే గఱప వచ్చువాఁడు గాఁడు. మఱి ముక్కంటిపింటింగంటకు.

కు—[విహసింది] వేలిమిపొవచే నట్లైనై కన్నులు గలవారికి ముక్కంటిపింటింగంటకు వేడ్క యెటువంటిది ? అందువలన వీఁడు రాచపాఱుఁ డని యెఱుఱుచున్నాను.

వా—ఎట్లు నీయెడలివలెనే నీమదియును వంకర యయ్యె ? వీఁడు నిక్కముగ రాచవాఁడె యని యెఱుఱుగఁబడుచున్నాఁడు.

కు—కావునఁ దడవుగఁ దపసికనమున విసికినవఁడై వీఁడు సూటియైన మదిగల మన రాచతపసియొక్క దొరతనమును నైగుటకు వచ్చుచున్నాఁ డని వీని నే నెంచుచున్నాను. అఱుగుత దోసము. ౨. ఇటువంటిది పలుకకు. ౨. ఇతఁడు తడవుగ నలరింపఁబడిన బహుయొక్క పలుకుచేత రాచతనముఁ బాపికొని పాఱుతనముఁ బడ సినవాఁడు.

కు—ఎట్లు నీమేనివలె నీమదియుఁ బొట్టిదయ్యె ? ఎవఁడో యొకనియొక్క మాటచేత బాఁపఁడు గానివాఁడు బాఁపఁ దానేని, నామాటచే నీవును బాఁపఁడ వవుము.

వా—ఓరి పాలునుఁడా ! భగవానుఁ డగు నలువకును గొడ్డుమూతిగల నీకును వేటిమి యెట్లులేదు ?

కు—నిక్కముగా వీఁడు బాఁపఁడే యైన నీవింటిఁగంటకై యేల పూసెను ?

వా—కలదు. ఇతనిప్రక్కల నిక్కడనే యలవఱిబిన్నవిద్యలఁగల యిద్దఱు రాచకొమరు లున్నాఁట. అందువలన వీరికిం-గనఁబఱుపఁగలవాఁడ నిచ్చిచ్చుకంటిపింటి నని వచ్చుచున్నాఁడు.

కు—అందువలన నెట్లు వీఁ డచ్చమైన తలఁపుఁగలవాఁడు.

వా—నచే.

కు—అందువలన నంతయుం జెప్పుము. వీనియందుం దబ్బఱదోసము మోపుటచే నాకు దొనఁగు గలిగినదా లేదా ?

వా—పెద్ద దోసము గలిగినది.

కు—దప్తుముతత్తుప మెఱుఱుగవురా. తగులము గలవారియెడఁ బరియాచకపుఁ బలుకులు దోసమునకుఁ గతములు గావుగా.

వా—[విహసింబి.] ఎట్టితఁడు నీకుఁ జుట్టఱకము గలవాఁడు ?

కు—నీనికి నిరువురు కొమరులు. మనకును నిరువురు కొమిలెలు. కాబట్టి చుట్టఱకము గలుగఁగల దని తలఁచుచున్నాను.

వా—ఎట్లు మన కిట్టి పున్నెము ? [నేవ్యభ్రమందు.]

మ. శరసంతాడితతాటవండు విలసత్పద్మతాటంకుఁడు

శరసంభోజదళాయతాక్షుఁడును నైజానొందు శ్రీరాముతో

వరలీలాత్తళిఖండమండితుఁడునై భాసిల్లుసౌమిత్రితో

బరమామోదుఁడు పచ్చనిచ్చటికి విశ్వామిత్రుఁ డీశం దహా.

[సహర్ష విస్తయంబుగ] ఎల్లజగములకు వెఱపుఁ గొలుపునది యెదియో యది తాటక

యను రక్కసి యని వినఁబడుచున్నదిగద ? అన్ని యీతనిచేత బిడ్డింపఁబడియెను.

కావున నితనికి ముక్కుంటివింటి నెక్కిడుట యెన్నఁదగియున్నది. అందువలన రమ్మి.

వీనులవిం దగు వేలుపుబువ్వను దేవేరులకు విన్నవితము.

[అని నేవ్యభ్రమించిరి.]

ఇది ప్రవేశకము.

[అంతట రామలక్ష్మణులచే ననుగమింపఁబడినవాఁ డగుచు విశ్వామిత్రుఁడు.] వత్స రామ భద్ర ! ౨.

భాస్కరనిలసిత పృథ్వు.

జక్కవపులుఁగుల కూటట గల్గె జానుగ నొగి నది కవగ సుఖంపఁ

జుక్కలగములను నొక్కట మెక్కె జుక్కలదొరఁ బరిహాసనము నేయె

దిక్కరిగమనలు గుంకుమపూతఁ దేజవిలగఁ గలువలు బెగడొందఁ

బమ్మన నగఁగను బాగుగఁ దమ్ముల్ భాస్కరుఁ డిదె యందముంచెను గనుమా.

రా—[కేల్గొడ్డి]

మాలిని, వనజవనచయంబుం బాగుగా నేలువాని

స్వనదుపగతకొకప్రాతముం బ్రోచువాని

ఘనలిమిర మఱి లోకత్రయం గాచువాని

దినకరుని నుతింతుం దేవు వేఁగాళ్లవాని.

వి—[స్వగతంబుగ=తనలా] నాచే గని లేఁబడిన యిబిడ్డని రామభద్రుని జనకరాజు

తన తనూజచే నమ్మానింపఁగలఁడా ?

ల—అర్యా ! చూడు. ౨.

కా. ఎందఁకం ద్యుమతిం బ్రభాతసమయం బింపొందఁ బై కెత్తి వె

న్నంద్రంబందుననుండి నింగియనుబాళాఁడు నుంచుం జగం

బందాకం గొననాను మూల్యమిడి యంచబ్బాకరం బెంచియో
యిందుకొ పుల్లసరోజహస్తముల శ్రీ సెంతే నిడు స్తుందఱన్.

వి—[సహర్షంబుగం దనలో] బిడ్డఁడైన లక్ష్మణునిచేతనే యెట్లుతరము దత్త మయ్యె!
ముగ్ధవచనములు దేవతాధిష్ఠితములు గదా?

రా—భగవంతుడా! బహుమనుజశూరవారణాతురంగమతరంగితయయ్య సీరాజధాని
తపోవనధామ్రవలె బ్రశాంతపావనిగ నెట్లు భావింపబడుచున్నది?

వి—దీనిని జనుకుడు పాలించుచున్నాఁడు. ఆతనికి భగవంతుఁడు యాజ్ఞ వల్క్యుఁడు
సరహస్యోపనిషదుపదేవు.

రా—ఎవఁడు యోగీశ్వరుఁ డని కొనియాడబడుచున్నాఁడు?

వి—వత్సా! ఆతఁడే యితఁడు.

క. పొంది దినేకప్రసాదముఁ, బొందుగ యోగీశ్వరుఁ డనుభూరిప్రథమకొ
మందిర మయ్యె నెవం డ, య్యిందిర కరవిందమువలె నెంచెదగుఁ గదా.

[నేపథ్యమందు,]

చ. చెలవుగఁ గుంకుమాంబువులచే దడువంబడుఁగాత భృంగసం
కలితసుమాళిచే నెనయఁగాతఁ గడుం బొలు వంతకంతకు
సలలిత మాత ముత్తైములచప్పరము లెవలయంగ నల్వంగం
బురపనితాళిచ నిపుడు స్తోలిపిపెంచెరువు ల్పొంది బొరిన్.

వి—తగునిది, నారాకవలన సానందుఁడైన శతానందునియొక్క వాక్పరిస్పందము.
[విలోకించి] ఆహా! వీనియొక్క సంధ్రమాలిశయము, నగరాలంకారము కావింపఁ
బడినను, వండియు నాజ్ఞాపించుచున్నాఁడు.

శతానందుడు—[ప్రవేశించి] భగవంతుడా! అభినాదనము సేయుచున్నాఁడు.

వి—వత్సా! అవనిమిత తపశ్శ్రుతభావుఁడ పవుము.

శ—ఓ భగవంతుడా! ఈ జనకరాజును భగవదాగమమును బ్రతిపాలించుచున్నాఁడు.

వి—ఇదిగో వచ్చుచున్నాను. [అని పరిక్రమించుచున్నాఁడు.]

వి—[విలోకించి] ఈతఁడు రాజర్షి జనకుఁడు.

క. అంగుగ నా తేడేనిమిది, యంగంబుల నెవనియందు నంగీకృతమై
రంగుగఁ ద్రయరాజ్యశ్రీ, యుం గడుకొని యోగవిద్యయును రాజీల్లున్.

[అంతట జనకుఁడు కీరమునుండి లేచి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

జనకుఁడు—[విలోకించి] ఆహా!

తే. ఎవడు తప మనునన్నిలా నెసకమెసంగఁ, దాను దనమేను బంగారుగానె యనిచె
కనియె నొగిని వర్ణోత్కర్షమును ఘనముగ, నతఁ డిక్కఁడు గాధినందనుం డధికశక్తి.
[ముందఱి వచ్చి,] భగవంతుడా! ఇది సకలసంపల్లతాప్రరోహనూతనారామము
ప్రణామము.

వి—శుమాశునాసీర సీరధ్వజా! అప్రతిహతమనోరథుఁడవు కమ్ము. [అందఱు యథోచిత
ముగాఁ గూర్చున్నారు.]

జ—భగవంతుడా! శునాసీరపదము చేత దూరముగాఁ గీడ్చులుపఁబడితిని.

వి—ఎటువలె? హరిచందనవనకరుని శునాసీరునిఁగూడఁ గ్రందుపఱిచి వర్తిల్లుచున్నాఁ
డవు.

జ—క. ఎటువంటిది యగు నాకుం, బటుసుఖమేతువు త్వదీయపదయుగనమనం
బటువంటిది గా దనిమిష,తుటమని నందనవనజము తుళితనూజా.

వి—ఆహా! నీయొక్క హస్తోత్కర్షము! అందుచేత సహజసంతోషసముద్రమగ్నుఁడ
వయ్యు నస్తత్సమాగమసంభవమువలనఁ గలిగిన సుఖశీకరములను బహుకరించు
చున్నావు.

జ—భగవంతుడా! రాజ్యరాహుగ్రస్తచేతశ్చంద్రము లగు మాకు సహజానందచంద్రి
కోద్యేద మెక్కడిది?

వి—ఇట్లు కాదు.

శా. తాఁకున్ జ్యోనినదంబు దిగ్దశకమున్ దారంబు కంఠంబునీ
లోకంబందు వెలుంగుఁ దేజము గడున్ లోజ్యోలియాత్మీయమే
మీకు న్వాసోను సింహపీఠివృషభన్ మీశాంఠిఁ బద్మాసనం
బి'కళ్యాణులు రాజు లీరు నిమిషశోత్పన్నులే యాదుకౌ.

శ—ఇట్లే యిది.

తే. సక్తిలేకయు సద్రాజ్యసరసునందుఁ, జారువారాంగనోద్ధాతచామరోర్తి
వెలిగొడుగుఁ దమ్మిరాజహంసులు రహింతు, యోగిరాజవధంబున నున్నవారు.

ల—[అవహరించి] ఆర్యా! ఈరాజులు బ్రహ్మవిద్యావిన్ోదు లని నాకుం గౌతుకము.
రా—ఏమిందుం గౌతుకము?

ఉత్సాహ. గొడుగునీడ దేని: జాటు గొలుపఁ జాల దంట దె
న్నడును మత్తగజమదమషి నాఁబడెడికళంకమున్
గడిమినార్పనోపకుండు గాలిచామరములద
క్కడిదియెందో జ్యోలి దానిఁ గాంతురాత్మ నీవృపుల్.

వి—శతానందుడా! రాజహంసు లని సత్యముఁ జెప్పితివి. ఈ రాజహంసులు కవలయో త్రుండులేకదా.

జ—ఇది మా పూర్వులయం దొప్పుచున్నది. కొన్ని యూళ్ల కేలికయైన సీరధ్వజానియం దొప్పుదు.

వి—ఆ! ఏమి చెప్పుబడియె ?

లే. అపనిపాలురు వెలయింతు రవనిఁ బలువు, రవనిపలియశమననీకె యన్యునికెటు లవునవనిదనహఁతునీ యనుఁగుఁగూఁతుఁ, జేసెఁ గాకావునను నీవె చెలఁగె దధిప.

-భగవంతుడా! అభినవభువనసిర్పాణనిపుణుండ వగు నీకు నస్తన్నవభాషణ భంగ సిర్పాణ నిపుణత యిది యెంతటిది ? నీ వతఁడవుగదా ! ఎతనికి,

మ తనచూడ్కిం బొనరించి కోపగుణరక్తచ్ఛాయముకొ బెన్నల కను నాకంబనుభిల్తినాయ మును వేడ్కం దేవతాచిత్రమో యనఁగా నాయె సుధాకరారుణుల గేయంబైనబింబంబుల ప్లుకొగిం గాంచ సుధాసులాక్షలద్రవంబుల్లల్లు పెన్దిప్పలే.

-ఇట్లే యిది. అతఁడుగదా యీ భగవంతుఁడు.

చ. ఎవనిది నూతనలిదివస్త్వప్తినముద్యమసంభ్రమం బహో
యవనిఁ బడం ద్రిశంకువును నాకమునందుననుండి త్రోయ నా
కవిభుఁడు సాఁవఁ బాదమును గాంచె వికాసముఁ జాల దేవతా
ప్రవరులు గేలుమోడ్చు లిడ భక్తిఁ గన్గె ముఖశక్తి మెంతయున్.

-[అవహరించి] ఇట్టి దితనిది సంతాపిత్రైభువనంబు తపోఽభిధానంబు లేజంబు.

రా—అబ్బాయీ ! నీకు చెలియదు.

చ. కనలినవేల్పుఁజేసిపదహాశముచేత నధోగతుం. ద్రిశం
కునిఁ గని దృష్టియీతనిది కోపవిపాటలకాంతి నెంతయున్
గని ముఖశక్తితోరుకరకంజవిరాజిత హూచు సంజచా
డ్చున నమరాశ్మపానీతగఁబొల్పె మహాత్ములక్రొధ మల్పమే.

వి—[స్వగతముగ] ఇంతతోఁ జాలు. ప్రస్తుతవిషయము విచారితము. [ప్రకాశముగ]
రాజునీ ! వసుధాసంభవంబగు కన్యారత్నంబు నిన్ను నలంకరించుచున్నదా ?

జ—తమ యనుగ్రహమువలన బామాత్మరత్నమును నలంకరించును.

వి—యొక్కము.

జ—[నిలొకించి] భగవంతుడా !

క. పకలజనలోచనోత్సవ, నికరమునకు నిరవుగ నిట నెగడునెకం డీ

సుకుమారుడు హరితమణి, ప్రకరము కల్పద్రుమ మన భ్రాంతి గొలిపెను.

శ—ఇతఁ డెవఁడు ? ఇతనికి యీతఁడెఁగదా !

ఆ. నల్లగులువరేకు నాడెంపు మేలిగి, చెంతఁ బసిడివ న్నెఁ జెన్నుమీఱు
ఖంజరీటనయనకర్ణాగ్రమున నున్న, చంపక స్తబకముచందమునను.

వి—పేర పీరిరువురు రామలక్ష్మణులు.

జ—ఆహా ! కర్ణామృతము ! [మఱియు సకాతుకంబుగ] భగవంతుఁడా ! ఏమిది ?

మ. భవగాథాతిగభావలభ్యము పరబ్రహ్మంబునందు స్వహా
త్వ మె ట్టందెద నట్టె నీలజలజశ్యామాభిరామకృతి
దపునీరామునియందుఁ బొందెద మహానందంబు నాకుం దృగు
త్వమదు డాచుఁ గడుంగడుం గనఁబడుం దదృప్త మే యీతఁడో.

వి—[స్వగతముగ] ఇది యొచితము. సకలలోకలోచనానందకరుఁడు సుధాకరుఁడు
కపర్దికపర్దికలిత కలానిధియొక్క పరతత్త్వ మగుఁగదా ? [ప్రకాశముగ] రాజర్షి
సాందర్యాతిశయముయొక్క మహిమ.

శ—ఆ. మిగులరూపరులు సమిధసహజసౌహృదులపు పీరియందెడో మదీయు
లనెడితలఁపుఁ గొందు నలకొస్తుభామృత, కరులయందుపలెను గర మరిదిగ.

జ—[నిర్వర్ణించి]

ఆ. ప్రకృతిసుందరులు స్వభావమిత్రులనైన, యాయురువురియొగ మో యనఁగన
దేవజీవసన్నిధివలెఁ దోచును నాకు, నింతకన్న వింత యేది గలదు.

వి—ఓయి యోగీశ్వరశిష్యుఁడా ! ఇటువంటి యభిరవోదంత సుధావేశంతములయందు
నీ మనస్సు మజ్జన మొనర్చుచున్నది. మఱి యీ యురువురి స్వజన్మభావమునందు మేము
సాక్షులము.

జ—ఈ యురువురు సోదరులా ?

వి—అట్లే.

శ—వంశస్థవృత్తము. స్వవర్ణ కాంతిఁ జితచంపకాత్మలం
సువర్ణసీలాత్మలసుందరచ్ఛవుల్
తవంగ నేత్రోత్సవదానదక్షిణుల్
ప్రవీణు లీలత్పలక్షణాగ్రజుల్.

జ—ఎవఁడు మఱి యాయురువురి చేతను మిత్రవంతులలోఁ గిరీటముగాఁ దలఁపఁబడు
వాడు ?

ఆంధ్రప్రదేశ్ రాజ్యసభాసభ

వి—ను. ఇది కీర్తనకుమారుడు లానురసదీహారాశసద్విదు లా

యిదియందు గేదగినుచు లాయెచటివి వ్యవస్థాపక సభాపతి

యిది యేమందుకు గురూహలాధికతచే బృందారక స్త్రీలచే

దవఁ కాదంబడు చేనికీర్తులు దిశాస్థానంబులం దాడెదున్.

రా—[జనాంతికముగ] పతా! యుక్తము. ఇతఁడు సకలగుణవిశదని తండ్రినిగావ
లయు కొనియాడుచున్నాఁడు.

ల—కొను. మఱి తఱుచుగఁ బొగడుదురుగాక!

వి—ఇంతేకాదు.

కా. వ్యాఖ్యోద్యమ్యజదండహిండితధనుర్వాపార మేవానికీ

లీలామాత్రముగా నఱుగ ననురీలీలావలీభూలతత్

పాలామీకరజక్షతాంతమునా వాస్తోవ్యతిత్ర మా

కాలంబుదు నస్యస్విపాటలరుచిం గాంచు స్పిరిం గ్రచ్చుటన్.

ఇంతయేకాదు.

క. ఇనకులకిరీటకొట్టి, కనదరుణోపలముకుళముగఁ దగు నతనికి

జనపతికి దశరథుని కీ, సనయులు తనయులు సుధాంతుసమనమవదనున్.

జ—చ. వడిగల వేనిబాహువులు వై రిసతీతతికజ్జలంబునం

దొడరినకాళిమం బనఁగఁ దోచునుదాల్చి ధనుగిణిచ్చుచి

గడిమినినేని జ్యోతిసదకాండముచేత నిపీతమయ్యె నా

నడఁ గెను నూడుచేడియలయంచితకాంచనకాంచితాధ్వనున్.

మఱియును,

మ. వెలఁగంగా నెఱఁడింద్రశత్రువిజయక్రితోడనే యీడ్చినూ

రికలతకే భూవలయంబులోడనే ధనుర్బింబంబు దోర్తండలికే

నలిఁ దాల్చు న్నది వేల్పుటేఁ దువిదచంటం గన్నగోర్వంకే నే

లలితంబున్నవముకరాసనముఁ గెలంగాదు పోలుంగదా.

[సహర్షంబుగ] మఱియును,

ఆ. ప్రథితమిత్రవంశరత్నంబనం బొరిం, బొరిఁ బరంగునల్లభూపతికిని

దశరథునకుఁ దగినతనయు లీయిరువురు, రూపవిజితకుసుమచాపు లరయ.

వి—ఇంత నేమి?

జ—అహ! దశరథునిరెండుకనులును పుత్రాలోకనశీతలములు.

క—దిక్కులును.

వి—దిక్కులని వక్కాణించం దగు.

జ—అ చేమి? వేటిరువురు కొమరులును దశరథునియొడి నిండించుచున్నారా?

వి—ఔను. రామలక్ష్మణుల ప్రతిబింబములవలె వారిరువురు భరతశత్రుఘ్నులు గదా!

శ—తగుదురు వీరు ఋశ్యశృంగునిచరుభాగ ధేయములవలనములు.

జ—దశరథభాగ ధేయములయొక్కయు.

వి—ఇది యిట్లే. భాగ్యవంతులలో దశరథరా జగ్గియుండుగదా?

వి—ఆవిషయమందు మే మెవ్వరము వాక్రవ్వంగలవారము? మీమహిమవిషయమున మీరే సాక్షులు.

జ—దశరథునియొక్క మహిమ ననుసరించుటకు వారిరాశికే గాసారమువలె నే నెవడను?

వి—[విహసించి] రాజన్తీ! వినయమధురులకు, అధరీకృతాత్మమహిమలు సత్యవిధురములు వాక్కులు శోభిల్లుచునే యున్నవి.

శ—ఇది యిట్లే.

వి—ఆ. కనియె దశరథుండు త్వాపతి యాతండు, రామచంద్ర దృగభిరామురాముఁ గంటి వీవు సీతఁ గలువతీవియవంటి, నాతి లోకలోచనాచిరమృత.

ల—[అపవారిచి] అన్నా! ఇందూత్పలిసీదృష్టాంతముచేత భగవంతుఁ డగు విశ్వామిత్రునిచే నేమో సంభావించబడియె.

రా—[సప్రణయకొవంబుగ] అశీకజల్పితముచే జాలు.

జ—[స్వగతంబుగ] ఈ వాక్య)నాశికచే నిమి దిలీప కుల మంగళ మేమో యభిసంధించుచున్నాఁడు. ఎట్లు? [నిశ్చలించి] సరే. సరభసవచనుండు శంకరశరాసమును స్మరింపకున్నాఁడు. కానీ. [ప్రకాశంబుగా] భగవంతుఁడా! సీయొక్క యీ వక్రకమనీయవ్యాజ్ఞాసముచేత రెండవ ఖండపరశుకొదండమో యన నొప్పచ్చున్న కుతూహలము గలవాడ నగుచున్నాడను.

వి—[స్వ.] ఏల యీతఁడు చంద్రశేఖరచాపారోహణ ముద్భావించుచున్నాఁడు! అవుఁగాక. [ప్ర.] రాజన్తీ! చక్కఁగా స్మరింపించబడితిని. నామనస్సు భీమకార్ముకాలోకసమున మిక్కిలి పేడ్కఁ గలిగియున్నది. కానఁ దదానయమునకై నియోగుల నియోగింపుము. అటు గాకున్న నన్యులచే నేమి? రామచంద్రుఁడే నిరూపించబడుఁగాక.

జ—భగవానుడా! ఎఱుంగ వేమి?

మ. ఇదదే యెద్ది నురాద్రిగం బరఁగె విల్లెత్తంగ దుస్సాధ మెం

దొడవె న్నూరిగఁ బన్న గేంద్రుఁ డిప్పువై యొప్పుంచె గోవిందుడు

వృదుచే వంపుగ వంపబడ్డదియు నై యిహ్విసకత్యున్నతికొ
గదిరెం గ్రాలె బురాంగనాశ్రువులవానకొ కాక్రమైశంబునై.

వి—ఎఱుంగుదునుగదా !

మ. పరిచర్యాగతనర్వభేదరకరప్రాంచచ్చలచ్చామరొ
త్కరకాతానిలపానపీనగుణభూతవ్యాళపాకర్ని చే
బరమాకర్నణజృంభమాణతుహినవ్రాతాప్తిచే దేన నీ
శ్వరుచేత నిద్దుపంబడెక్ శ్రమమదే కైలేశసారం విదా.

జ—ఇట్లుండ నెట్లు ముగ్ధుడువోలె దుగ్ధముఖుని రామభద్రుని భీమబాణాననానయన
మునకు స్మిరూపించుచున్నావు ?

వి—కేవల మానయనమునకే కాదు; ఆనమనమునకును. [రాము నుద్దేశించి] వత్సా! సిద్ధ
పడుము. ఇదియును,

క. మారీచమారీచతురము, క్రూరసుబాహునికి దుష్టఘోట్టాణంబుకొ
ఘోరము తాటకసుం గొ, ట్టారా విలులక్షణకరమం దునుపుము మున్.

జ—భగవానుడా ! ఇ దేమి, ఆచుంబిత మనువర్ణించుచున్నావు ?

వి—ఎట్టిది మీ కవిదితము ? ఎందువలన ననఁగా, నీతనిచేత.

క. పొంది ధనుర్నిగమము లొగి, వ్రుందించి నిశాచరుల శరంబులచేతకొ
బొందుగ మఖరక్షయె నా,కుం దగఁ గావింపినాడు గురుదక్షిణగాన్.

జ—[సహర్షంబుగ] ఎట్లు పీడు వీరావతారండు కుమారుండు ? [విమర్శించి, మఱి
నీట్రూపు వుచ్చి], భగవానుడా !

క. మారీచాదినిశాచర, వారశిరోమణిమరీచిభాసితపదుడుకొ
మారారిగిరివిచాలన, సారబలుండు పీరుఁ డిట నశక్తుం డయ్యెన్.

వి—ఆ ! ఇంతతో నేమి ! ఓయీ ! అందువల్లనే రామచంద్రుని స్మిరూపించుచున్నాను.

జ—[తనలో,]

మ. సుతఃశ్రీమపునిధమిస్రభువనస్తుత్యంబు ప్రఖ్యాతమే
కృతికాకాశికుఁ డీమనీశ్వరుండు దా నెట్టా ముఘోత్కంఠుఁ డ
ప్రతిమం బిశధకు స్సనం గహనమా రామండు బాలుం డెటొ
మతి నా డీయెడ నుఁగులాడెడును బల్కా తోలి డోలాగలిన్.

[వసుధ నభిలషించి,] ఓ దేవీ !

ఉ. నుందరి పుష్పబాణసతిచొప్పున నొప్పు జనాభిలాచనా
నందిని నీదునందిని ఘనంబుగ నొక గద పుష్పబాణరా

ఝుండరుఁ డీకుమారుఁడు గడుస్తుకుమారుఁడు వీనిచేలినిఁ

బొందుగఁ బొందెనీధనువు పుష్పమయంబుగ నున్నఁ జెన్నగున్.

క—[ప్రణయతోపముతో] రాజా ! ఇది యే మని, కర్తవ్యతామాధుఁడువోలె మాటి
మాటికి నాలొబించుచున్నాడవు ? మునివచనము ననువర్తింపుమయ్యా !

జ—ఇదె యనువర్తించితిని. వశ్య ! రామభద్ర ! గుర్వాజ్ఞ యనుష్ఠింపఁబడుఁగాత.

రా—[ప్రతికరమును బొధించుచున్నాఁడు.]

ప్రతీహరి [ప్రవేశించి] ఒడయఁ డీని వెన్నవింపఁబడుచున్నాఁడు. హజారము మొగదలఁ
బడువుఁ జూడ వేఁడి యెడో యొక పాటుఁ డున్నాఁడు. అందువలనం బ్రవేశపెట్టఁ
బడవలసినవాఁడా ?

జ—ప్రవేశపెట్టఁబడుఁగాక.

ప్రతీ—[బయలు వెడలి బాడమనితోడఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.]

జ—బ్రాహ్మణుఁడా !. ప్రణామ మొనర్చుచున్నాను.

ప్రా—రాజర్షి ! సుమతివి గఱ్ఱు.

జ—[నవ్వి] ఈ యాశీర్వచనవిధ మన్యాదృశముగా నున్న నేమి? కానీ. [ప్ర] మహర్షి!
ఇందుఁ గూర్చుండవచ్చును.

ప్రా—అసన మేల ? నేను సంతోషపారుడనుగదా. కాన వినుము.

కా. క్షత్రస్త్రికులకష్టహరవిషముం జాలంగమున్ గ్రోలి లా

నీత్రైలోక్యముఁ జేసి తెల్లంగను గీర్తిధాటకసమృద్ధిన్

గోలేష్వాసునిఁ గొల్చు నిష్ఠ నెది నిక్కు న్నామృతార్ద్రాక్షి నో

ధాత్రీంద్రా భృగురాముగొడ్డలి యదే తాఁ డెల్పు నీ కిక్రియన్.

జ—[నవ్వి] అహా ! గర్వాంకురముయొక్క వక్రత ! కానీ, విందును. [ప్ర] ఏ మది ?

ప్రా—సీ. ఇమ్ము నీకన్నియ నెవ్వనికేనియు నరపతినుతునకు బొరయు మాయు
వును శివధర్మంబు పొడవార్చు బల్కిన యఘమువలన నస్తదప్రియంబు
వలనను విరమింపు వదలవే నీకొండు పంకసంతానోపాయసరణి
గల దది మామకవిలసితధారాంబులూరావగాహం బుదారముగను
(వీరశైవధర్మంబును వినవ దేమొ, కనినఁ దెలిసెడుగాక నాపనిని నీవు
వదవడి విచారపడినను ఫలము గలదె, సావధానుడవై చూడు జనకరాజ.)

జ—అందువలనం దానికి నేను, నీముఖమునఁ బ్రతిసందేశించుచున్నాను.

మ. భృగురామాయుధ మైన యౌపరశువా యీ వౌట నామిత్రమి

బృగిదిం జెప్పెద నివృ డేడు హరచాపం బెక్కిడు న్వానికిన్

దగ నాకన్నియ నిత్తు నిశ్చయన చుకం బారఁగా నంత నొ
పుగునాయల్లునిముందఱి నిద్దువఁగా నొ నీదుధారాంబువున్.

ప్ర—అవుఁగాక. [అని నిష్క్రామింతుఁ డయ్యెను.]

జ—[జనాంతికముగ] అంతవఱకు జామదగ్గఱునిచేత నిజకోపాగ్నియొక్క విష్ణు
లింగము వేయఁబడినది.

శ—ఇంతమాత్రాన నేమిభయము? గంభీరభుజసారకైరవారాముఁడు గదా, రాముఁడు.

వి—ఓయీ! వీరేరు మణిమండితమకుటులు వేనవే లగపడుచున్నారు?

జ—ఆ. భవభనుర్నిరస్తబాహుగర్వులు సర్వ, భూమివతులు వీరు పాలుతురుగద
కొనుచు నాదుపూజఁ గొన్నాళ్లుగా నున్న, వార లివటఁ గుళికభవనునీంద్ర.

వి—వత్స! రామా! వీరి యెదురనే యా చంద్రశేఖరుని త్లక్కిడుటచేత మము
సంతోషింపింపుము.

రా—వల్లె [యని, పరిక్రమించి, నిష్క్రామింతుఁ డయ్యెను.]

జ—అంగిరసా! ఆపరికిలితనన్నివేళుఁ డగు రామునికి నీచేత నన్నిహితము గలుఁగుఁ
గాత. తప్తిపూదండతోడఁ గూడిన కేలుదామర గల సీతయొక్క స్వయంవరాంగ
ణావతరణమునకుఁ గంచుకీ పంపఁబడుఁగాత.

శ—అట్లే. [యని నిష్క్రామింతుఁ డయ్యె.]

కంచుకీ—[ప్రవేశించి] తేనియానలి నెఱవేర్చఁబడినది.

వి—రామచంద్రుని యశోవైజయంతిధ్వజదండము హరశోదండ మెట్లు లేచినది?
[వెండియు నకొతుకంబుగ,] వత్స లక్షణ! చూడుచూడు.

క. శిశు వవు రామునిచేతఁ, శశిధరధను వాటగా నెనఁగ పంపఁబడె
దశదిశల నెందుదవ్వగఁ, బ్రసరించె దదీయగుణమురవ మబ్రముగాన్.

ల—ఇది యిట్టే. ఇప్పుడు గదా!

కా. ఆయెం బూర్ణము లేదిశత్ శివభనుర్వాణాచలచ్చన్నదుర్
క్షేయానేకగుహాగభీరకుహరస్థిత ప్రతిధ్వనముల్
స్ఫూయజ్ఞాయితసర్పరాజముఖసంసర్పద్వచోరాజినం
ధేయారోయయశఃప్రశస్తలుఁ బ్రవర్తిల్లంగ మాస్త్విధ్వనల్.

జ—ఇది యేమి చెప్పుచున్నావు? దిశలు పూర్ణము లని, వీనిచే గదా!

అమృతవాహిని. శ్రీరామాస్ఫలితేశానో, దారధర్మగుణధ్వనుల్
గూరంగఁ బంతము న్నాను, నోరథం బయ్యెఁ బూర్ణమున్.

ప్రతిహారి—[ప్రవేశించి, కంచుకి సుద్దేశించి,] ఇప్పుడు చూడు వేడుక, సీతారాములచే
పెండియు ముక్కంటివి దైపునెట్టుట తుదముట్టింపబడుచున్నది.

కం—[సకౌతుకంబుగ, ఎట్టో విలకించి విమర్శించి విహసించియు,] ఓరీ ! తెలిసెను,
ఇం దిదిగదా !

మాలిని. కరకిసలయలీలం గాంచుముక్కంటివి ల్లా

యుఱక యాకర్షణంబుఁ గావించ వంపక

సరభసరసయుక్తిం జాలఁగాఁ గ్రాలునీతా

తరుణికుపలయాంచ ద్దామద్భుష్ట ప్రియిడెన్.

స—[ససంప్రమంబుగ] భగవంతుడా ! అత్యాహిత మత్యాహితము. ఇది గదా !

మ. హరి నిద్రం దొలగించి సర్వవృషకోర్యావార్యగర్భంబు ని
ద్దురఁ బొందించి దిశేభకర్మములపాత్రుం ద్రుంచి తామేటిమే
టిరహి న్నొంచి యుగాంతకాలఘనకోటిగర్జన నిర్జించి సం
భరితంబయ్యె వికర్షితేశ్వరధనుర్భంగోద్భవధాన్వితమే.

ప్రతిహారి—ఇప్పుడు కడు నబ్బుర మబ్బురము.

ఉ. కొండగవిం గడున్నదురఁ గూరియు మేల్కూని యల్కి సింగముల్
మెండుగ మ్రోయ మాస్సెలఁగ మిక్కిలి త్రెక్కిని ముజ్జగంబుల
న్నిండియు బమ్మగ్రుడ్డనియ నిగ్గఱ ముమ్మెనవాలుదాల్పువి
ల్లండులు గాఁగఁ బుట్టి యిది తోచును బిట్టులివట్టె పెట్టనన్.

శ—రాజనీ ! తలరుదువో ? అలరుదువో ? ఇది చూచిన ట్లుపవర్ణించెద.

మ. కను మాకర్ణము గాఁగ జ్యాలితను లాఁగన్ ప్రేల్చి గుల్లారయం
గనుభూభంగము లేదు రామునికి భగ్నంబయ్యె సీకానువిత్
ఘనకంఠధ్వని లే దహంకృతిజహంకారంబు జీర్వధను
ద్గుణటంకారము తద్విభంగరవ మొక్కొం డెల్లెడ న్నిండెడున్.

జ—ఎట్టు లింతవట్టు మేరమీటి వోవుదు నీవత్సుడు నివారింపఁబడ తున్నాడు ?

క—ఎట్టు వారించుము

మ. తనరం గంతుకలాంఛితంబుగను గైచైవారఁ గెందమ్మిగా
మును గౌసల్య యొసంగుమంగళసరంబుం గల్గినీబిడ్డకే
ల్తానయం గొంచె మవంకలోని విదళద్భూతేశచాపాచ్చల
త్సవనవారాశి మునింగె వింతగ నహా త్రైలోక్యమైక్యంబు గన్.

క—చూడుచూడు. వేడుక.

కా. క్రీడాభగ్నుగిరిశచాపవలయున్ షీత్యాత్మజాతార్పిత
శ్రీలంబుజమాలికాప్రహృదయున్ శృంగారవీరాంచితున్
వ్రీడావాంచితవక్త్ర రామునిని మున్వీక్షించరాజాళికిన్
జూడం గ్రోధవిహవస్వయనుతుప్తులుంచు నూర్చు ల్పదినన్.

జ—ఈ భగవంతుడూ, జానకీరామపుత్రుల పాశిసంఘటనమునకు సభ్యర్థింపబడవలయును.

శ—ఏమని?

క. ఇప్పుడే వేర్పడినది యో, విపులార్థధనువుననె సువిచితము గాఁగెన్
నృప కూర్పంబడియెఁ గదా, విపులాపుత్రికిని రామవిభుసికిఁ గరముల్.
కావునఁ గేవల మూర్తిశాలక్షణలకుఁ బాణిగ్రహణార్థ మభ్యర్థనీయుఁడు.

వి—[నవ్వి] ఇదియెఁ గానీ.

క. జనకునితనయలఁ గైకొను, ననుజాలతోఁగూడ రాముఁ డనువొందంగెన్
మునుసీతాకల్యాణంబును గావించుకొనుఁగాత ముదము దలిర్పన్.

జ—[సహర్షంబుగ] భగవంతుఁ డెట్లు మాండవీ శ్రుతకీర్తులతోడఁగూడ భరతశత్రుఘ్నులసను సంబంధ చుట్టిసంధించుచు నిమిత్తలమంగళ్య మభిమానించుచున్నాఁడు. అందువలన భవదాజ్ఞాప్రసూన మిది తాల్పబడుచున్నది. కావునఁ గోరిక నెఱవేర్చుకొనుచున్నాము. [అని యందఱు న్నిష్క్రమించుచున్నారు.]

ఇది తృతీయాంకము.

ఆంధ్ర ప్రసన్న రాఘవ నాటకము

చతుర్థాంకము.

[తెరలో, పరశురాముని ప్రావేశికి పాదఃపదుచున్నది.]

క. మణిమయమంగళదీపము, జనకన్యపునిమండపమున జ్వలియించు లలిత్
జనుచెంచె బండానిల, మును విఫలాగమముగ నగు మొగి నెట నటకున్.
[మఱియుఁ జెరలో] ఓరీ ! త్రియ్యలారా ! చూపున కందక తొలగి పొండు.
ఇం దితఁడు గదా !

సీ. భానుభానుసటావిపాటలంబగునృప్తిపాతంబునం బరశ్వధమిపుడును
తత్తకంఠచ్యుతతజనరిత్పితృధారంబుదారంబుగా రచించు
చలితీప్రసిక్తననాభీమారుతోద్ధతిచేత వెండియు ట్టిలికి త్రిలిని
సూచించుచున్ మార్చి నేది మ్రొయించుచు శార్ఙ్గి యాతండె నాశార్ఙ్గహస్తః
డగుచు ముజ్జగముల గెచ్చి పొగడు గనిన, యల్ల జగదేశకూరుండు బల్లిసుండు
రుద్రశిష్యుండు మాఱుటరుద్రుడనఁగ, జామదగ్ను యిందువచ్చునిచ్చటికిఁ గనుఁడు.

[అంత, జామదగ్ను యిందు ప్రవేశించుచున్నాడు. అ. ససంరంభంబుగ.] అహా !
సీరధ్వజునియొక్క ధృష్టశ్యము. అందువల్ల నీతఁడు ముక్కుంటిని ట్లెక్కిడువానికి
గన్యాదానము సేయఁ బూనినాఁడు. [సక్రోధాబుగ పరశువు నెత్తిగొని],

క. మహిపతితలిగళపాళీ, బహుళగళద్రుధిరధాతబహుధార మిదే
యహిభూషణశిష్యునియది, మహితముపరశువజనకము మహిని నొనర్చున్.

[విమర్శించి, కసికరముతో]

క. కలిగితి వర్ణనభుజవని, వెలిగితి పుత్రుగభూమిభృన్వంశములన్
లలినిమికులకలమపూ, లలవము నీవంటెదె మరలన్ రోహగ్నీ.

[అలోచించి.] అటుండనిమ్ము. కోరఁబడిన యల్లునిచేలి బలిమి గరువమువలన నడరు
వీనియొక్క యెడైతిచేత జాలు. వీనిచే నందేశింపఁబడియెఁగదా నా గండ్రగొడ్డలికి.

‘మ. భృగురామాయుధమైనయోపరశువా ! యీ వొట నామిత్రమి
వృగిదిం జెప్పెద నివ్వ డేఁడు హరచాపం బెక్కిడు న్యాసికి’

దగ నాకన్నియ నిర్తు నిశ్రితిన చంతం బారంగా నంత నొ
పుననాయబ్బనిముందఱ నిడువంగా నొ నీదుధారాంబువున్."

[అని యీ పద్యముఁ జదివి,

అహా ! నీవిధార్మ్యము ! ఏమిచెప్పెను ! "విడువంగానొనీదుధారాంబువున్" అని.
మహాస్రగ్ధర. తనరంగఁ దేనిధారఁ దళితపరిపత ద్వాచుళాఖాసహస్రం
మున నుద్యర్త కథారత్ పొలిచె జితనవాంభోజమిత్రాంశుకాలుం
డనఁగం దత్కార్తవీర్యం డమరపురసుదృగ్ధర్మదాపుష్పితాళో
కనగంబయ్యుగ్ధస్వపారాంగనల కధికళోక ప్రదాళోకమయ్యెన్.

మఱియును.

కా. శేవావాహినిఁ గట్టెఁ గట్టువఱిచెన్ శేకెత్తునారావణుఁ
దేవారాలి నచెద్దియర్జునభుజానీకం బెట న్ననైరా
ద్దేవీదృగ్జలపుర మ న్నేపమునం దీపించు నెద్దానిక్రీ
దావారం బచె యిద్ది నాపరశు వీడన్విడ్చు ధారాంబువున్.

[విలీకించి] ఎట్లు వీడు శతానందశిష్యుడు తాండ్రియనుఁ డిచ్చటనే వచ్చి
యున్నాడు ?

తాండ్రియనుఁడు [ప్రవేశించి] భగవంతుడా ! అభివాదనము సేయుచున్నాఁడను.

కామ—ఆయుష్షవంతుడ వవుము. నీ యపాధ్యాయుని యజమానునియొక్క త్ర్యక్ష
చాపారోపణశ్రద్ధ యెట్లంతవఱకు వదలెను ?

తాం—భగవంతుడా ! ముక్కంటివి ల్లెక్కిడుటతోడనే వదలినది.

కా—అ ! ముక్కంటివి ల్లెక్కిడుటతోడనే వదలిన దనియా ?

తాం—పిమ్మట నేమి ?

కా—ఏమి జరిగినది ? అంతయుం చెల్లముగం చెలుపుము.

తాం—క. ఎవనిగొ భగ్నంబయ్యెన్, శివధనువుస్వబాహుదండసిద్ధబలమునన్
శివశిష్యులరశురామా, యపలీలహ స్తికితనవనగా నహహా.

కా—ఎవనికి ?

తాం—క. గాధిసుతయజ్ఞఘాతకు, శాపైత్యులుతాటకేయు లై శేనికివా
స్తాధీసులు,

కా—చాలుఁజాలు. ఎఱుంగఁబడినాఁడుగదా, దుర్జనాగ్రణి దోషచరగ్రామణి.

తాం—[తనలా] రావణునిచేత విల్లు విఱిగె నని యీ భగవంతునిచే నెట్లెఱుంగఁబడియె ?

అంతవఱకు నిద్ర కానీ ?

కా—[సక్రందంబుగ, గొడ్డలి పెత్తుకొని,] ఇది యిది,

అ. రాజపుత్రకంధరానాథదళనక, లావణ్యము నాదిగా కుతార

మింకఁ బక్షిముఖుని మిక్కిలిచిక్కని, కుత్తుకలను దవిలి కోయుఁగాక.

[విమర్శించి] అట్లేని,

ఉ. కొండలకొమ్మలం బిదిమి గొప్పతనంబును గాంచి మించునా

ఖండలువాలు సిగ్గునయఁగం గడువర్జనబాహుళాఖలక

జెండి పరేతరాజపురి జేరఁగ వాకిలియైన దిద్ది నా

చండపరశ్వధంబునకు క్లాభుయె రావణకంఠఖండనన్.

[మఱియు విచారించి,] అట్లునును మహాపరాధముగల మానవాదునియెడ నుదాసీన

భావముఁ జెందుట యయ్యుక్తము. అందువల్ల నివృద్ధు,

తే. దక్షిణాంభోధిమధ్యమస్థానమునను, గొంకణము నెన్నిదవదానిఁ గొఱలఁ జేసి

లంక కాతంకమును మిగులంగఁ జేయ, నన్నదంబకభూతాన్ని యడరుఁగాక.

[అని, పరిక్రమించుచున్నాఁడు.]

తా—ఇప్పుడు క్షత్రియకులమునకు తేనుము. [నేపథ్యమందు] నియోగులారా !

వివాహమంగళమున నెసంగు జానకీరామచంద్రులకు స్వస్తీవాచనికులగు బ్రహ్మజులఁ బిలుపుఁడు.

కా—ఓరి బ్రహ్మబంధూ ! ఎట్లు దబ్బుటగా, దశకంఠకీర్తనఁడవైన నీచే నేను మోస

పోతిని ? జనకునల్లుఁడు వేఱెవ్వఁడో కాఁబోలు.

తా—భగవంతుఁడా ! నాదుత పేదని ? నేను సగము చెప్పఁగానేకదా, మీరు శ్రాంతు

లుగ నైతిరి ?

కా—అది యంతయుం జెలుపుము.

తా—క. గాధికుత యజ్ఞఘాతకు, తాదైత్యులు తాటకేయులై చేసికి హ

స్తాధీనులు లేజోలవ, బాధితులై పరిభవంబు బడసి రరిదిగాన్.

కా—ఓయీ ! తాటకేయదమనుఁడు వీఁడెవఁడు ?

తా—క. మునుముశ్యశృంగచరువున, జనియించినదశరథసుతసముదయుమున నీ

యన పెద్దవాఁడు రామా, ఖ్యునుతుఁడు గాధేయశిష్యుఁ డనదృగ్బలుఁడా.

కా—చ. ఎది విధివోలె పక్రత పహింపఁ ద్రిలోకపవన్జనాశికి

మదమఱి జూడఁగూడనిది మానెను బూస్త్రయికాలిహాలి యా

యది శివధర్మమీదశరథాత్మజాచేతను భగ్నుమయ్యెనే !

తా—[భయకాతుకములతోఁ దనలో] ఇతఁ డేమి చెప్పనో?

కా— ని దలఁపు శస్త్రధారను మునింగెను రాఘవపంక మంచవో.

తా—ఈ భగవంతుఁడు సంరంభించినాఁడు. కావున నీవృత్తాంతమును గురువునకు విన్నవించును. [అని నిష్క్రమించెను.]

కా—[విలొకించి] అభినవవివాహముగళ వేషమువలనం వస్తునితోడఁ గూడుకొని యున్న రఘురాముఁడు వీఁడే యని యూహించుచున్నాను.

[అంతట, రామలక్ష్మణులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

లక్ష్మణుఁడు—[చూచి, తనలోఁ]

మ. విలునానిన్ యియ్యిది మాంజిని నదాపి దాల్చు దీక్షాగ్రముల్
విలసిల్లు స్తులుకు ల్లకల్లరమునక విద్యోతధారంబునూ
జ్వలమా గొడ్డలియుం గమండలువు నిచ్చ స్వీరకాంకంబు లె
ట్టెలమి గూడెను జాడ నీట్టులూకఁ దున్నే యల్ల మెంచేనియన్.

ల—అన్నా! ఇదియేమి? ముందఱ, బ్రహ్మత్రవర్ణమయమునది (రూపము) చిత్రము వలెఁ జూడఁబడుచున్నది?

రా—తమ్ముడా! భగవంతుఁడైన భార్గవునిని నీ వెట్లెఱుంగకున్నావు? ఇతఁడు గదా!
కవిరాజవిరాజితవృత్తము.

ఎవనికి భేద్యము క్రొంచమహీధర - మెవ్వని కీయలదేయము ము
న్నెవనికి నూతనభూస్థలిఁ గైకొన - సెంతయు నభినిధేయుండు దా
సెవనికి జేయుండు తారకజేతయు - నే నిదియా పెనుగొడ్డలికి
సువిదిత హైహయబాహువనం బని - జూడఁగ ఛేద్యమునయ్యె నవో.

ల—విస నీతఁ డచ్చెరువందం దగిన సచ్చరిత్రుఁడు.

రా—విన్నయనీయశీలరకు శిఖామణి యని చెప్పనొప్పు. ఇతఁడుగదా!

ఉ. బంగరుకొండయొండె గలపంటవలంబిని దీని హైమమా
శృంగ మొకిండె యుండు పసిచెల్వునఁ గశ్యపమాని కిచ్చె దా
సాంగముగం గిరిశతనయాధికశక్తియుఁ దూటువేయలే
మిం గని కొంచగుబ్బలని మించి సురంద్రముఁజేసె ముల్కిచేన్.

కా—[విలొకించి] వీడధ్వమగ్ధుఁడుగదా? ఎందువలన ననక వీనిఁ గామ యని చెప్పుట యందు రాముఁ డని పలుకుచున్నాఁడు. [విమర్శించి] మఱియొక తెలుగున నేనే

చతుర్థాంకము

మూఁడుడను. ఎట్లన, క్రిందుపఱుపఁబడిన కామసంపర్కమునకుఁగలవానిని నమోకరణమువలనఁ గ్రిందుపఱుపఁ గోరుచున్నాను. నవల-౧౭

ఉ. చక్కదనంబు మిక్కిలిగఁ జాటునుగా మునికన్నమిన్నయం
చెక్కువయైనకై బలిమి యీశ్వరు శ్రీశ్వరఁ జేయఁ గ్రిందుగఁ
మిక్కిలికంటిమాళిశశిమేలిమిఁ గాంచును మాధ్య మన్న నీ
చక్కనిమూర్తి యెట్టులు రసప్రయసిర్నితమయ్యె సియ్యెడన్.

రా—[సమీపించి] భగవానుడా ! సానుజుడనైన నా నమస్కార మిదిగో, పరమో
న్నలిరమణీయపరిణామము.

జా—వత్సా ! కలహవిజయివి కమ్ము.

రా—భృగుకులశిరశ్శిఖండుండా ! అనుగృహీతుడ నైతిని.

జా—[విమర్శించి స్వగతంబుగ,]

కా. విలాసద్వినయాపూర్ణుడొక శిశువునా నీరామునం దీరసం, బు

[స్వరించి, సక్రోధంబుగ]

ఔలే శూలిశరాస మించుగడగాహఁ వీడె ఖండించె గా

[విచారించి, సకరుణంబుగ]

బాలరత్నహసిత నాశరమునకొ వైభవముం బొందరా, దు

[మఱియు సదర్పంబుగ]

విలాశాంతమవుం బరశ్వుధము నాదీరేణుకావైరియున్.

[ప్రకాశంబుగ]

ఓయి దాశరథీ! నీయెడ నాది యాయాశీర్వాదసరణి, సదాచారానుసారిణి, వాగ్వి

త్రియే చుమీ.

రా—[చిఱునవ్వునవ్వి] భగవంతుడా ! చిత్తవృత్తి యన నెటువంటిది ?

క. ముక్కుంటింటి విఱుచుట, మిక్కుటమగుగర్వముఁ గని మెఱునెడుఁ గడు నీ
యొక్కభుజంబులు వీనియ,సృక్కునఁ బరశువున కేను దృప్తియొనర్తున్.

రా—నీ నిగ్రహానుగ్రహములకు స్వజనుండు వీడు. కోపకారణ మెఱుగఁ గోరు
చున్నాడ.

జా—అహ ! గర్వాంధకారము. నీవు చేసినదియు నేను జేసినదియు దుర్విసయమున
జ్ఞప్తిఁ గనకున్నావుగా ! వినరా !

క. ఎది యిపుడను ద్రిపురాసుర,సుదతీవరహృతంబుఁ జొప్పుడఁ జెప్పుకొ

విదితముగా కున్నది యది, విదితము శివధర్మమయ్యె విదితము నీచేన్.

కా—ధగవంతుడా ! ఆశీకలాకవార్తచేత నిరపరాధుడైన నాయం దిట్టెల యెన్నుచున్నావు ?

కా—విస నీకానశరాసనమునకు యథాస్థితియా ?

రా—కాదుకాదు.

కా—విస నీ వెట్లు నిరపరాధుడవు ?

రా—క. తాఁకంబడియెన్ నాచే, దాఁకంబడలేదొ శివునిధనువు తనంతకే
ప్రేక్షణవిఠిగ మహాత్మా, శ్రీకంఠసుశిష్య యేమిసేయుదు నెఱుంగన్.

కా—చందనదిగ్ధముఖంబగు శిలముఖంబును నాటి నాయుల్లమును జల్లఁజేయుచున్నావు.
[కుతార మెత్తికొని]

అ. ఓరిరామ కామవైరికార్దుకమర్మ, సూతకాతపాతకా కఠోర
ధారమీకుతారమార సీతాకర్మ, గ్రహణ మఱుగ నీదు గళముఁ ద్రెంచు.
కావున నీవు వీరుడ వవుము.

రా—క. హారమొ సీకుతారమొ మహామహ యుండెడుమాకు గుత్తుక
నారులకన్నుల న్నెగదు నల్వగఁ గజ్జలమో జలంబో చె
ల్వారఁగ వేసుఖంబో పితృభర్తముఖంబొకొ కందుమేదొకా
నీరసయందు విప్రతతి నెట్లుఁ బ్రవీరుల మేము గామయా.

కా—అ! నన్నున్నమస్కారమునకర్హుడైన బ్రాహ్మణసామాన్యనిగా నెన్నుచున్నావుగా?
[సాక్షిపంబుగ]

చ. ఎఱుంగుచె జామదగ్నిగుహుఁ డేపునఁజేసి నియధ్ధమూని నా
నెఱుకయిబల్కి బోకడఁపనేరక శ్రోధముతోడఁ జూచె ను
క్రమీయును గాలకంధరకరాంచితకాంచనగర్భ మస్త్రకం
బులు నని యాస్యవై ఖరినోహో కనెదే బలమున్నదీయమన్.

[ససంరంభంబుగ] ఏమిచెప్పిలేమిచెప్పితివిరా ! “రసయందు విప్రతతి నెట్లుఁ బ్రవీరుల
మేము గామయా” యని ; ఎట్లు రాచకొలపు గరువమున నేలవేలుపు వంగడమును
గఱకపరకవలెఁ దలంచుచున్నావు ? అందువలన నిపుడు మనయొక్క వర్ణములలో
నేది గొప్పదో దానిని గలహతులయే నిర్ణయింపఁ గలదు. కాఁబట్టి కలనికెం గట్టయి
తమ్ముగఁ గమ్ము.

రా—కా. నీతోఁబోటనుమాట యంటయును జన్నే మాకు విప్రోత్తమా,

భ్యాతుల్చీరలు సద్బలాధ్యులరు మే మాచుందుమద్యములే
ల—సత్యమే యిది.

నీతం బేకగుణంబు మాకు విలువూన్కి తేండ్లకు స్త్రీకనక
భ్యాతంబౌ నవమాగుణంబు బలమై యజ్ఞోపవీతం బిలన్.

రా—అబ్బయీ ! మానసియుండైన మునియెడ దుర్వివయవై దగ్ధము దగదు.

జా—నీని కేమిదోషము ?

రా—భగవంతుడా ! ఇప్పు డీక్షీరకంఠునియెడఁ గఠినమయిన శోషముఁ గావింపఁదగదు.

జా—ఎట్లు వీడు డీక్షీరకంఠుడు ? విషకంఠుడుగదా వీడు.

ల—విషకంఠశిష్యుడా ! అట్లయినకొ, మిక్కిలి తమింపవలయును.

జా—అ ! విషకంఠనామసామ్యమువలన భగవంతుడయిన శ్రీకంఠునివలె నీవును గురువా
నాకు ?

ల—[విహసించి] ఎట్లన్యథాజ్ఞానము నిన్ను వ్యధపెట్టుచున్నది? నావిన్నపము వేఱుగానే
చుమీ. ఆ చెట్లన్నకొ

క. చూడాగ్ర మెక్కెనేనియు, బాలప్రాలేయపడుఁడు భవునిమనమునకొ
గ్రాలునె శోభం బెపు డే, నేలాగుననేని లీలనెనయుం గాడే.

అందుచేతం దదంతేవాసి యగు నీవును నాయెడ తమింపఁదగుదు వని.

జా—[స్వ.] అహా ! ఈరాచకుఱ్ఱనిమాటనేర్పు ! కానీ. [ప్ర.] నాయోర్పును.

రా—[స్వ.] జామదగ్నునిండును త్పరియజాలియందు తేనుముఁ గనుచున్నాఁడని
నాకుఁ గౌతుకమును.

జా—ప్రకృతికతోరమైన యీనాకుతారమైనకొ తమింపదు.

తే. తనదుధారను పీత్రపథం బొనర్చి, నెత్తులెఱ్ఱులు నెఱులెందు నెరయరెంట
నేయదిల్లిపర్ణయతనుగాఁ బృథివి జేసె, నట్టి యీగొడ్డలిదిశీల మెదైఱుఁగవు.

[వెండియు న్సొరంభంబుగ] ఇంతేకాదు. ఎట్టిజామదగ్నునిగండ్రగొడ్డలి బాలుఁడని
తలఁచును ?

మ. తొడరన్సంగరమందుడేనిదియ యాదుర్వారధారాహలె
గడునీరేణుకయయ్యె త్తతశిశురక్తవ్యాప్తిచే ధాత్రి య
క్కడఁ దద్బాలకుల న్వరించు నుమనశకన్యాశిలీలాంబుజో
జ్వలదామంబులదౌపరాగమున నాస్వర్గంబురేఖాత్కమున్.

ల—నీకుతారధారచే ధారణి నీరేణుక యయ్యెనన్నందున నిందాఁక సత్యము.

ఆంధ్ర ప్రసన్న రాఘవనాటకము

కా—[తనలా] వీడు శేణుకావృత్తాంతముచేత నేరీరున మడిచి దాచి నాడుచున్నాడు ? [ప్రకాశముగా] ఓరీ ! నిరపరాధుడైన, నీవిషయమునఁ దానిమి చాలును. శటువులైన మాట లాడిన నీకంతము గండ్ర గొడ్డటి వ్రేటుచేతఁ దెగఁగొట్టఁబడును.

[తెరలా] కామదగ్గుణ ! కామదగ్గుణ ! ఏల ప్రేలుచున్నావు ? అందువల్ల నిన్నుం దండింప విల్లందుకొనుచున్నాడను.

కా—[స్వ.] ఆ ! అట్లునియెడఁ బొడమిన యర్చి లిపల్ల వెలువడినవాడు వీడు. ఆలోచింప నేల ? [బిగ్గరగా] ఓయి ! యోగీశ్వరశిష్యుడా ! నీకు శరాసన మేల ? పద్మాసన మవలంబింపుము. [మఱియు సోపహాసముగా.]

కా. పరుద్రాక్షునరోజ్జ్వలదగ్గుణగండో శ్రోత్రియక్షత్రియశ్రో
ఘోరాజిం బొనరింప శక్తి యెది మీకుం గోర్కి పమ్మేయవుకొ
వా. రన్యల్లద పంచశాఖకలితప్రాంచక్రపాణిరుధా
రారాధూతరిపున్విపాప్తమదపంకాశుత్ ప్రవీరుత్ పరుత్.

కావున నీవలనఁ గాఁదగిన దేవియు లేదు. ఈ రాచమిడుగురులజత రూపుమాపెద.

[తెరలా] కామదగ్గుణుడ ! కామదగ్గుణుడా ! అట్టికాంతినిధియైన జమదగ్నికే బట్టిగఁ బుట్టిన నీ వేటి క్షిట్టు శమధనహీనుడ వై నాఁడవు ?

కా—శతానందుడు వీఁ డేల వచ్చె ? [ఉత్తేచ్ఛిర్హ్వతో.] ఓయీ ! ఆహల్యానందన ! గౌతమునివలననా, గోత్రధ్వంసివలననా, విశంధ్రవలన శమాభిధాన మిది నీకు నుప్రాప్తించెను ?

[తెరలా] కామదగ్గుణుడ ! కామదగ్గుణుడా ! ఆ ! పాపా ! క్షత్రియాపుత్రా ! కన్న తల్లికుత్తుక న్నటికిన గండ్ర గొడ్డలి గలవాడా ! కులమున కనలమైనవాడా ! తప స్తుగమైన యాంగిరసకులముం గూడ నెట్లు కళంకితముగం గావించుచున్నావు ?

కా—కులపాంసనా ! పాంసులాసూనా ! సమగ్రతపోగ్రగణ్యంబగు భృగువంశముం గూడ నెట్లాడుచున్నాడవు ?

రా—భగవానాడా ! భృగ్వంగిరుల తపస్సు భువనవిఖ్యాతము. విశేషముగా భర్గశిష్యునికి విశ్వాపనము నేయుచున్నాను.

చ. మునులగు మీకు నొక ధవము ముఖ్యముగాఁగను శాంతచిత్తముకొ
వినుతజపాక్షమాలికయు విశ్రుతదర్శులు గుండ గోలయుకొ
వనమున నెందునే నుటజవానము గాని యి దొప్పు దుగ్రభా
షణమును భ్రూవిధంగమును జాపమురోపమును గుతారమున్.

ఇంటియకాదు. ఈవే విచారింపుము.

ఉ. ఎక్కడఁ బూత మా తను వివేకకడ నీకు ననత్వరశ్వధం
బెక్కడఁ జారుకీల మిది యెక్కడ ఘోరతరోరుక్కార్తకం
బెక్కడఁ బర్ణశాల యిది యెక్కడ నుద్ధతయుద్ధసాధనం
బక్కట కాండకాండమరయ నిష్పషమం బిదియే యవుంగదా.

జా—ఎట్లు పెరితపనిఁబోలె నన్నను నెన్నుచున్నావు? నేను జామదగ్నుడను.

కా. చిన్నక్షుప్రియకంధరాక్షతభవాక్షిదాపగాన్నాతుఁడు
న్నున్నారాతిరోజము ల్లశలుగానుండేసి మేల్లన్నవాఁ
డున్నా నేడిడరక్తతర్పణము లప్పు గాంచె బిత్రాళిసం
పన్నంబంచును సంతసంబునను నేవన్నెమ్మివవ్వకులన్.

కాన నేను,

సగ్ధర. మయ్యేదౌమాటులున్న - నొసరిచిలి ననిక - భూపనిర్వాపణంబుక
గయ్యంబుం జేసి యుంకం - గడఁక నొసరుతుం - గాక యట్లేమమాటుక
అయ్యెయుద్ధంబులందుక - హతవృచలికెరా - ఘాతం గాపాలికంబై
తియ్యంబొసక్షమాలక - దివిరియిడుదు వం - దింతుడత్తేత్రపాలున్.

రా—అంజలింజేసి,

మ. కొనుచున్నీవు ప్రసన్నభావమును వాగ్దోషంబునా దెన్న కిం
కెనయింపెన్న దిం గిన్ననుం బలుమటుక హేరాళఘంగా యశం
బనువిత్తంబును జీతముం గితవు నట్లత్సంతముం బాపు నీ
ఘనతన్నిన్నక పల్కుకుండుము జగత్పాతుండయో భార్గవా.

జా—ఎట్లు పలుకుదును?

అ. వాగ్విడంబునైక వైదుష్యలైనమి,యెడను బ్రచురవాణి యేమిటి కిటఁ
బరులయునురుగొనెడు శరముల నా వాని, నైపుఁ డీర లెల్ల నైరణమెయి.]

రా—[కొంచెము విహసించి,] అన్యులతో నేమి? నేనే నీబాణవరంపరను, ఖండపరకు
చాపారోపణద్విగుణితసీతాశయకిసలయోపసీత మహోత్పలమాలికాలాలరోలంబ
గానయశగపరిమళమిళితం బగు నురస్థలమున న్నహించును.

జా—కా. ఉగ్రత్యక్తపురాణధర్మదళసప్రద్యూతగర్వోన్నతి
వ్యగ్రం డీవన నెంతవాడవు మదియాస్త్రాళికిందాళతే

కుగ్రామేయతపోమహత్త్వమున మున్నెంచె న్వరంబుం దగ్గ
వాగ్రామాధిపువల్లనీగురుండు విశ్వామిత్రుడే బ్రహ్మమున్.

రా—[తనలా] ఎ ట్టితఁడు పూజనీయుండైన విశ్వామిత్రునిఁగూడ నధిక్షేపించుచున్నాఁడు ! ఇంక నహించు. [ప్రకాశముగా వెల్లడిగా]

కా. ఉగ్రత్యక్తపురాణధర్మదళసప్రామృతగర్వోన్నతి
వ్యగ్రం డేసన నెంతవాడను ద్వదీయాస్త్రాళిం దాళలే
కుగ్రామేయతపోమహత్త్వమున మున్నెంచె న్వరంబుం దగ్గ
వాగ్రామాధిపువల్ల నాగురుండు విశ్వామిత్రుడే బ్రహ్మమున్.
[మఱియు సకాతుకసంరంభంబుగ]

చ. కులిశకతోరమైనవిలుతోలది భగ్నుమె భగ్నుమయ్యె నా
పలనను నీహృది శరమువై ఖరిమగ్నుమె మగ్నుమయ్యె నే
మొలయును శైవమైన మఱియు నిల్లులవైష్ణవ మైననేమి నా
బలుచగుదోర్విలాసము ధృపంబు గఱింపదు దేనినేనియున్.

కా—బాగురా ! బాహుజబాలకా ! మిదుఁగురుంబురువా ! బాగుబాగు. ఎట్లనఁగా, కామ
దగ్న్యనామకుండైన ధామనిధి మ్రోలఁ గ్రాలుచున్నావు. [వెండియు సాటోపంబుగ]
విమంటివిరా ! విమంటివి ! [కులిశకతోరమైన విలుతోలది యనుపద్యమును జదువు
చున్నాఁడు.]

రా—ఓయి, ఇదే పలుమాఱు చెప్పెదను [అదే పఠించుచున్నాఁడు.]

కా—చక్కగా జ్ఞప్తియైనది.

రా—ఏ మది ?

కా—ఉ. దేనినినారి మ్రోత హరిదివ్యకరాహతిఁ గల్గి యంతట
వానినుదామభృంగములధ్వానముచే ద్విగుణంబు యాను ర
క్షింపలి నేక్షగాక్షయసుశోకరవక్త్రునిపాతకాళిక్ష
బ్రహ్మముభంగినొనదిది వైష్ణవకార్మకరత్న మే నుమీ.

రా—[సకాతుకంబుగ]

ఆ. కార్తి కేలుదమ్మిఁ జలుపు లీలల నేది

కా—కార్త మద్ది యిద్ది చాపరత్న

మిడుకొనంగ వలచివేని కైకొను మిడు

కొనంగఁ జాలవేనియును విడువుము.

రా—[కైకొనుచున్నాఁడు.]

జా—చేకొన్నావు కావున, కన్నీట్లగారుచున్న నీదుట్టములచే దట్టమైన యీచోట
దాటి, జగదమున కనువగు నెడకుఁ జనెదము. [అని రాములు నిష్క్రమించిరి.]

ల—[విలోకించి, సకాతుకహర్ష విస్తయంబుగ,]

ఉ. పొందునె తెవమైనవిలుపొలిక నిద్దియు భంగమ న్నలికొ
మందచలదృఢుఁడయిన మారఘరామునిచేత నీతఱి
బొందుగఁ జక్రమ ట్టొనరఁ బూర్ణముగాఁగను వంపఁబడ్డదై
యందమునైన వైష్ణవశరాసన మియ్యది వింత యెంతయున్.

[తెరలొ] అహ! కుతూహలము. కుతూహలము.

మహాప్రగ్ధర.

పాదమెక్ శ్రీరామబాణంబు మొదట విలసత్పూర్ణ బాణాసనానన్
గడిమి వ్విన్నంటె నంతం గలచె భృగుసుతఖ్యాతనాకాధ్యమున్వే
తెలిపుణ్ణా నాఁగ నొప్పెం ద్రిదివసుయువతీదివ్యపుష్పాంచితంబై
గడుఁ గీర్తిం గాంచి వచ్చెం గదిసి పొది కలంకారముం జేయుఁజాలన్.

[అంతట రామజామదగ్గర్లు ప్రవేశించుచున్నారు.]

జా—[రాముని విలోకించి నిర్వర్ణించి.]

ఉ. కోకిలిలోకియిద్ది యెనఁగుం గని మోదము నేది లోచనన్
బ్రాకటమా వికాసమున భాసిలు మానిమనోంబుజౌఘమున్
శ్రీకువలాభుఁడే డితఁడు చెల్వగుబాలుఁడు సన్తనోహరుం
డేకరణిం దదృష్టలమతీద్యము జ్యోతి జనించె నిట్లహః.

[వెండియుం దన డెందమునందుం దలపోసి,]

క. పురవైరిశరాసనమున, శరముగ నేడయ్యెవాఁడెనఁగ బాలుండై
యరిదిగ నీవి ట్లెక్కిడ, నరుఁడెంచెఁ బురాణపురుషుఁడని మది దలఁతున్.

[శ్రీరాముంఁగూర్చి,] ఓరఘుకులశిరోరత్నమా! ఇటు చూడుము.

రా—[సిగ్గుతోఁ దలవంచుకొని నిలుచున్నాఁడు.]

జా—[ముందుకు జరిగి, రామునిగడ్డము నెత్తి,] ఇది లక్ష్మణస్థాన మేమోయి!

తే. కమలలాలచన నీచేతఁ గన్నవాడ, నధరభావము నీమహిమాలికయము
చేత నీక నీవు దేవతాశ్రీణిహాని, మణుల నధరీకృతములఁగా మనుపలేవె
రా—[కేలుమోడ్చుతో] చాలునింకతో, దుర్వివయపంకపంకిబండపైన నన్నుభవదంఘ్రి
నఖరకిరణతరంగిణీజలమునఁ గడుగుకొనుచున్నాను.

తే. చండలేజమె యుండు మార్తాండునకును, సౌమ్యలేజమెయోనెట్లుఁ జందురునకుఁ
జండసౌమ్యులు లేజంబయుండు నీకు, నట్టిసిబిట్టులేజాన కమరుతు నలి.

[అని పాదములకుఁ బ్రణమిల్లుచున్నాడు].

రా—[లేసి] ఓయి ప్రకృతికల్యాణనిధీ ! ఆకిరు క్తి గూడ నీవిషయమునఁ బునరుక్తియే.
అట్లైనను ఇట్లాశీర్వదించుచున్నాము.

కవిరాజవిరాజితము.

వెలయఁగఁ జేయుము దవ్వఁగఁ గీర్తిని వేడ్కను గంగ యనంగఁ గడు
లలనలకన్నులనిద్దురవీఁడులం బెడవాపెడు వెన్నెలనా
నలరుత మిద్ది జగత్త్రయిత్వద్విశిఖార్థితరావణమూర్ధవయ
ప్రలుతసహృష్టభుజంగనరామరరాజివిరాజితమాజితవా.

విశాక్రమగమనమునకు నీక నా కనుజ్ఞ నిమ్ము.

[అని నిష్క్రమించుచున్నాడు.]

.భగవంతుఁ డగు భార్గవుఁడు కంటి కగపడక యెట్లు నిష్క్రాంతుడ యయ్యెను ?
వత్స ! లక్షణా ! రమ్మ. కామదగ్న్యవియోగభిన్నమైన మానసమును జుట్టములఁ
జాచుటచేత నంతోప వెట్టుకొందము. [అని, యందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.]

ఇది శ్రీమత్ప్రసన్న రాఘవనాటకమునఁ జతుర్థాంకము.

ఆంధ్ర ప్రసన్నరాఘవ నాటకము

పంచమాంకము

[అంకట గంగాయమునలు ప్రవేశించుచున్నారు.]

సభా—కాళిందీ ! విల కుందుచున్నావు ?

యమున—భాగీరథీ ! కతము గలదు.

గంగ—అది యెటువంటిది ?

య—ఒక కారణ మేమనఁగా, నా నైదోడు సుగ్రీవుఁ డనువాఁడు గలఁడు.

గం—[సకాతుకంబుగ నాత్మగతంబుగ] ఆ ! కోరికాలియందుఁ బుట్టినట్టి సుగ్రీవుని
దోఁబుట్టువని యెట్లు వ్యవహరించుచున్నది. [విమర్శించి] నీ రిరువురికిం దండ్రీ సూర్యుఁ
డొకండే కదా. [ప్రకాశంబుగ,] అకని కేమి ?

య—ఆ యీతఁడు వాలి యని పేరొందిన బల్లిదుండైన శిష్యునిచేత నోడఁగొట్టఁ
బడినవాడై కొంత శ్రోతిగుంపులోడఁ గూడుకొని యొందు కొండనే యండగొని
యొన్నాఁడు.

గం—ఏమీ ? నీ రిరువురు సోదరులా ? అట్లయినకొ నీరి కిటువంటిది వైరమా ? అటు
గాక కాతుకమా ? ఏకామిమిథిలాషయే వైరకాళి మూల మని యిద్ది ప్రసిద్ధము.
ఇందుచేఁ జాలు. చెందవకారణ మంతయుం దెలుపుము.

య—ఒకానొక నాఁడు తపసితనమును గైకొన్నవారు పలఁతేదామనులవంటినా రిరువురు
ప్రాయపువారు జడదారులును బున్నమచందురునిబోలిన నెమ్మొగమ్ముగల యొక
కొమ్మయు నాకుఁ గేల్తొగించి దక్కినాపుదరి దాటి పోవుటకుఁ గడఁగిరి.

గం—తరువాతఁ దరువాత.

య—అంతఁ గంతనేటికి నాపె కేలుదోయి గీలించి నన్నుఁగూర్చి యిట్లు విన్నవించి
చెను. ఓ దేవీ ! ప్రాద్దుముద్దుగూఁతురా ! వెండియు నీకుటుంబమునకు చూడ్కి మేలు
గలిగింపు మని.

గం—అది నీ వెట్లు కలంచుచున్నావు ?

య—[గంగచెవిలో] నీ తెఱంగుననే.

గం—ఇది యూహించఁగూడనిది. మడివడుపునఁ దిరుగుడువడిన మదిఁ గలదానై

నిజముగా నిదేయేమో లేనిదానినే యనుభవించితివి. [విమర్శించి] అటుగాదు

దైవముయొక్క సంవిధానచాతుర్యము నెవఁ డెఱుంగును ?

య—పూజనీయురాలవైన నీవు నదేమియు నెఱుంగవా ?

గం—ఇది యనువయు క్తము. బ్రహ్మలోకమునుండి వచ్చిన సరస్వతియొక్క వాక్కుల యందు నెక్కొన్న నెప్పునప్పున నున్నదానను. అందువలన రమ్మ. తత్పట్టణవాస్తవ్యుడైన యేనివలననేని వృత్తాంతమును విని నిరూపితము. [అని పరిక్రమించుచున్నాడు.]

ఇది మిశ్రవిష్కంభము.

సరయువు—[ప్రవేశించి] దేవులయిన మీకిరువురకు న్నమస్కారము.

ఇద్దఱు—అవిరళమంగళపు గమ్ము.

గం—[సరయువు చేయిఁబట్టికొని,] యేలా? యీలాగునఁ దాపమున మునిగియున్నావు?

స—దేవీ! ప్రతికూలాలాప మాడుచున్నావు. ఈశరీరసంతాపమేగదా, లజ్జాపంకమున మునిగియున్న నాకు సగ మవలంబనము గలది ?

గం—అదియంతయు స్పష్టముగాఁ జెప్పము. ఎట్లు నీకర్థావలంబనము ?

స—ఇప్పుడు గదా.

మాలిని. వశరథపురపౌరోదారకాంతాశ్రుధారత్

భృశగళిశములం దాపేద్ధము ల్పత్స్యపాళి

గుళము నుడుకఁజేయం గొంచుఁ బెంపొందుమేనే

ననురుసురనిసిగ్గో యంబకాంతుం ద్యజింతున్.

గం—[సాకంకంబుగ] మఱి వీరి బాష్పవృష్టికి గారణ మేమి ?

స—[గంగచేవియందు నిటువలెనే]

గం—హా ! ఇందుమతీనందనా ! హా ! కోదండవండితా ! హా ! శకమఖసఖా !

హా ! అనేకమఖాపబృథపవిత్రకృతగాత్రా ! హా ! నిజతనుజనిర్విశేషపరిపాలితాశేషజనా ! హా ! రామచంద్రైకజీవితా !

స—[తనలో] వీనివలని విలాప మిది.

గం—హా ! మహారాజా ! దశరథా ! [అని మూర్ఛిల్లుచున్నది].

య—[వైఁటకొంగున వీచుచున్నది.] అక్కా ! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము, ఎల్లగొనము లచే పగచుటకుఁ దగినవఁ డాటేడు.

గం—[ఊఱడిల్లి] సఖి ! సరయూ ! నీకొక తెకే కాదు. సర్వజనసాధారణముగదా యీ తాపము ? కావున రామచృత్రచ్ఛాయచేఁ బోఁగొట్టుకొందము.

స—[నిట్టూర్చి] అక్కా ! ఎడబాటులేని సీటికలిమిగలిగియుం గమలకేదార మేరీరి బరి శోష మెనయుచున్నది ?

గం—వ్యక్తముగా సంతయుం జెప్పము.

స—[మోవి యదరుట నటించుచున్నది].

గం—చాలుంజాలు. దావాసలపరిశోషితమైన మ్రానికొప్పుయందు గొడ్డలివేయుటకు నిచ్చగించుచున్నావు. [విమర్శించి] అటు గాకున్న సంతయుం జెప్పుము. ఏమి వృత్తాంతము ?

స—[తనలో]

ఆ. సుజనుడైనయట్టి స్వజనునియందుఁ గల్గినది బెడదపోసమును గనినది

తగఁ జెఱుంగ నాడఁ దడవఁ జూడంగను, గలచె యంతకంటెఁ గప్పపాటు.

[ప్రకాశంబుగ] రామధన్రు నభిషేకించుటకుఁ గోరికి గలిగిన దశరథునిఁ జేరి మొదట నిట్టె వాగొన్నది కైకేయి.

ఆ. తనమప్రసాద సెఱిపి తనరుట ప్రజఁ బరిపాలనం బొనర్చి వాసింగనుట

యసెడు నిదియె నృపుల కహహ! స్వర్గద్వార, మదియనర్గళముగ నగపడియెడి.

గం—[తనలో] ఇందుచేతనే యందాకం, దురాశచే నమంగళము సూచింపఁబడినది.

[ప్రకాశముగ] తుద దేమి ?

స—ఇది.

మ. మును సీవిచ్చినదొ వరద్వయము నిష్ఠు న్నాకు నీరాముడే

వనవాసంబున కేగుతఁ భరతుడే పాలించుత న్నామి నం

చనఁ గైకేయిదిమాట వించు జనకుఁ వ్యగ్రాత్మనిఁ మ్రొక్కి వీ

డ్కిని సంతృప్తిని రాముఁ డేగెను మహాఘోరాటవీవాటికిన్.

గం—హా ! రఘుకులకుటుంబకంబా ! చెడితివి.

య—ఒక రగువువంగడమె గాదు. మఱి మొగములు కబళులు కాటివేల్పులుదక్కఁ దక్కిన జగమంతయు రాముమోము సెలవల్లనియాపు లేమిని మిగుల వగవఁగఁ దగినది.

స—ఇది యిట్టే.

క. చలువలతోఁ దరుంగఁగన్, విలాసికిం జాటటికము నెట్టనఁ గనుటన్

గలవలె జిగిచెడవు జగంబులుగా చీకటిని మునుంగుఁ బోడిమివీడన్.

గం—హా దశరథ ! సకలగుణభాజనమై యె ట్టిదైవమచే వంచుతుండ వైతివి ?

య—[సాధ్యసూయంబుగ] ఎవనిచే నటుపంటిగొడుకు గఱికవరకవలె విడువఁబడెనో, యటుపంటిఱేని మీరేల వెడియుం గొండాడుచున్నారరు !

స—పాపము కాంతము. పాపము కాంతము.

కా. కైకేయావచనంబులఁ దశరథత్వభర్త యొక్కొకసే

పే కాంచెం బహుమోహముం గ్రుధ నిరూపింపంగఁ జోరార్థితుం

డొకార్పణ్యభురంధరుండు కరగంబౌరత్నముంబోలె దూ

ర్వాకాండంబులఁబోలె దావిడిచె హః ప్రాణంబులన్వెండియున్.

గం—మఱి యిప్పుడు రామచంద్రునియందు సీతాలక్షణలవృత్తి యెటువంటిది ?

స—నడుకేయి చందురునందుఁ జంద్రికాప్రసాదములది యెట్టిదియో యట్టిదే.

గం—[స్వ] రామునితోడఁగూడ వెలువడి రన నుడువఁబడుచున్నది. [ప్ర] సఖీ! ఇంచుక

సేదదేఱుచున్నాను. అంతవఱకు సీతచామృతము చేత. తుణమయినను రామచంద్ర

వియోగము ననుభవించుటకు నైఁవనోపనిది మాజానకి.

స—ఇది యిట్టే. ఓసీ! సీతా! నాతల్లులను గొలుచుచుఁ గొన్నిదినములు గడపుము.

ఇట్లని రామచంద్రునిచే జెప్పఁబడినదియై జానకి మూర్ఛియైను. ఎట్లనఁగా, బంధు

జనులచేతఁ దేఱడిన చల్లని నీటిబొట్టచేతఁ దడుపఁబడినదైనను దెప్పిరిల్లదయ్యె.

య—మఱెందుచేత మూర్ఛఁదెఱెను ?

స—అమృతవాహిని. వనంబునకు నాతోడఁ, జనుదేరవె రామరో

యనుసీరామవాక్యంబె, నినుతామృత మాటచేన్.

య—మఱి రామలక్షణలకు నేమేని సమాలాపము జరిగెనా ?

స—జరిగెను. రామునిచే జెప్పఁబడినదిగదా !

ఆ. కడపుమీపు కన్నుగవ మూసికొంచును, గొన్నియేండ్లు బంధునన్నిధాన

నన్నుఁబోలె శీలసన్నతుభరతునిఁ గొలుచుచుండు మీపు గుణభరితుని.

లక్షణునిచేతనుం జెప్పఁబడినది.

క. నీతోడఁగూడ నాకొఁ, బ్రీతిన్నాలుగుయంగములు వెన నలుజాముల్

నీతోడఁగూడకున్ననొ, యాతన్వన్వంతరంబు లన్నియె యేండ్లున్.

మఱియును.

క. నీసంగతి సుఖనగునా, కొసంవత్సరసమంబు లాకల్పంబుల్

నీసంగతిఁ గన కలునా, కా సమలేకల్పసమము లాలాచింపన్.

గం—మఱి కొసల్యచే రామభద్రుఁ డేమైన శిక్షితుఁడయ్యెనా ?

స—అయ్యెను. ఆమె, వత్స ! రామభద్ర ! జానకి నని యర్థోక్తి చెప్పఁగానే, కన్నీరును

దగ్గర్లికయఁ గలది యగుచు నిట్లు చెప్పినది. జానకినిఁ జూచుటకే యిట్లు లుండ,

లక్షణుం జూచుటకు నీ కెట్టివాడవు ? కాఁబట్టి యిదే నిన్నుఁ గోరుచున్నదానను.

క. అగుమిదుగ్ధముఖునెడక, సుగుణునెడక లక్ష్మణునెడ నుదయించి వరయం
దగు రాజ్యసుఖముకంటెక, మిగులఁగనీవధికుండ వని మెలఁగెడునితఁడే.
రాముఁడు చెప్పెను. ఓయమ్మా ! నాకుం బ్రాణవదుండైన నీనియందునుం దక్షిణుండ
వపు మని శిక్షింపఁదగు.

గం—అది మొదలుగ రామభద్రునకు సహజసౌందర్యమే యాభరణమా ?

స—వేటొకటిగూడ. రామభద్రుఁడు సర్వాభరణములను వదలుచును గౌసల్యచే నిట్లు
గోరఁబడియెను.

క. మైథిలిమంగళలక్ష్మికి, నాదటహస్తావలంబనార్థముగా నీ
శ్రీదమురతనపుటుంగర, మేదకుమోవత్స రామ హితమిది గనుమా.

[వెండియు సఖేదంబుగ] వేటొందును నీకుఁ జెప్పెన ధీరురాలవగుచు వినుము.

గం—ఇంతవఱకు వినుచున్నదానైన నన్ను నధీరురాలని యేల శంకించుచున్నావు ?

స—చ. ప్రముదితవక్త్రశోభ కలరామునికిం జడలల్లె లక్ష్మణుం
డమరఁగ మల్లెమొగ్గ లన నగ్గలమైన నిజాశ్రుమిందులకొ
శ్రమమునఁ దడిసి లోకమె భృశంబుగ శోకముఁ దాల్చునట్లుగా
నయకుకెల్ల యేమనుచు నాదట నాడెద ఏడెఱోడుముల్.

య—తరువాతఁ దరువాత.

స—అంతట సప్రణయంబుగం బంధుజనులచే రామభద్రుం డిట్లు తెలుపఁబడియె.

ఆ. సీత చాలబాల చిఱుతవారలు మీరు, దక్కిణుంపుదిక్కు జైత్రనిలయు
మందువలనఁ జెప్పుదుమయ్య వత్సలతచేఁ, జనకుమివవాచికి నీక రామ.

అంతటం దద్దిశంగూర్చియె.

క. పురజననయనార్పితమా, వరకువలయదామమూని వడిఁ జనె రాముం
దురుసురమురజద్విగుణిత, గురుగుణరవఘుష్టశార్దూలోదండుండై.

య—వెండియు వేలుపునుద్దెలసద్దనకుఁ గత మెద్ది ?

స—సఖీ ! గంభీరముగా మ్రోయు సురమృదంగంబులచేత గంభీరమైన విషయమే
నూచింపఁబడుచున్నది.

య—చుట్టములచేత జానకి యేమైనను బోధింపఁబడినదా ?

స—అమ్మా ! తత్ప్రసీదమిది.

క. వనవాసోత్కంఠుండగు, తనపరితొగూడఁ జనుచు ధరణీసుతయే

తనుమంజాలమంజీర, స్వనమున బందులకుదెలిపె సాధుచరితమున్,
ఇంతవఱకు జరిగెను.

చ. మునుజనునాథువెన్నఁ జొరిఁ బూనిక వేగముగానె యేగునా

జనకజయంఘ్రులం గిసలనచ్చవులం గనుబాంధవాక్షులన్

గొనబయి కాకరాలెఁ గడు గొప్పగ నత్తులు శితలాష్టముల్

గనుదెనుము త్రియంబు లనఁగా నటా లేల ఘటిల్లెనో కనన్.

గం—హర్ష విషాదములవిలసిత మిది. [వెండియు సకాతుకంబుగ] యుక్తము. అప్పుడు
సుఖభోగమును సుమిత్రయుఁ జిన్నవాడైన లక్ష్మణునిచే నపేక్షింపఁబడలేదా?

స—శోరఁబడినవే.

ఆ. పెద్దయన్న వెంటఁ బృథుశక్తిఁ జనువాని, కయ్యయోధ్య యయ్యె నడవి మఱియు

భోగమెల్ల రామభూమిశ్వరుండె సుమిత్రసత్పనిత్ర ధాత్రిపుత్రి.

య—సులక్షణుండైన లక్ష్మణున కిది దగియున్నది.

గం—సఖీ! కైకేయావచన మిదే భరతునకు ననుమతమా?

స—మేనమామయింటినుండివచ్చిన భరతునకుం దైకకును సమాలాపమే యిట స్ఫుట
మయిన యుక్తము.

య—మఱి యిది యెట్టిది?

కా. ఆహ్లా యెక్కడి కేగఁ దండ్రి సుత యింద్రాస్థాని కేలా వియో

గమ్మం గల్గఁగ నాత్మపుత్రునిది పోఁగా నేల యాకం డర

ఞ్జమ్మంగూర్చి నృపాక్షి నాతఁ డెటు లన్యాయంబుగం బల్కె వా

కృష్ణే బంధముగాఁగ నాదిఫలమే మా నీకు రాజ్యం బయో.

గం—మఱి యిప్పు డిక్కడ రాజ్యధరుఁ డెవ్వఁడు?

స—క. కమలాలంకృతములు మణి, రమణీయంబులు నఖిలనరప్రణతంబుల్
విమలములు రాజ్యధరములు,

గం—అ దేమి, (రాజ్యధరులు) భరతశత్రుఘ్నుల?

స—పాపము శాంతము, పాపము శాంతము.

గం—మఱి యిది యెవ?

స— క్రమముగ క్రీరామపాదుకారత్నంబుల్.

గం—బిడ్డఁడా! భరతుఁడా! స్వీయశిలసలిముచేత నీతల్లియొక్కయు నకీర్తికంకమును
గడిగినవాడవు.

య—అంతట నంతట.

స—అటుపిమ్మటనో, తద్వృత్తాంత నిరూపణముకొఱకు నిజకమలవనసాసి కలహంసము
నాచేతఁ బంపఁబడెను.

హంసము—[ప్రవేశించి] ఆర్యలారా! ఇదే నా ప్రణామము.

అందఱు, శోమలకంఠా! మంగళమందిరుండ వగుము.

గం—నాబిడ్డలయొక్క సంచార చరితములను మొదటినుండి తుదవఱకు జెప్పుము.

హం—మ. తను వెన్నంటిన పౌరులం బరువడిక దామాన్ని విఘ్నాల నాన్
మునుము నేగె విరాగిసద్గుణుడు రాముం డొక్క డొక్కప్పుడిక
జనియెన్ సీతయుం దద్విభూతి యనగా సంతృప్తయై వెన్న వే
డ్కను బోయెన్ బిదప న్నమిత్రసుతుడున్ గాఢప్రమాదాత్తి నాన్.

అంతటం బభిశంఖులచేత వత్సవర్గము ప్రణయమధురముగ జెప్పబడియెను.

చ. సీతల మున్నమంబు నయి చెన్నలరాలెను దారి మార్దవ
ప్రకటనశాస్త్రులం బిలయు వాహిని ప్రబలి గల్గి చల్లనై
నికటమునందు ముం దలరు నీరజీనీకుముదిన్యైపేతమై
వికటమునై మరాళరవిభ్రమ మైనసరస్సు లెస్సగన్.

మఱియును,

ర. కనుగొను మిదె శీతచ్ఛాయంబున్ క్షరదురుమధుశీకరముకుటం
బు నిదియె యమితస్వచ్ఛ స్వల్పస్ఫురితలహరివాహినిబాగౌ
బెనుపొందినయది వెండియుం దుమైదపిండు లులియవలపుల కిష్టే
యనఁ దామరతంపర గలదీశాల సహజ తామరతంపరగాన్.

గం—అహ! తెరువునడక బడలిక నుడుపు నది తెరువరులవలకులు.

య—తరువాతఁ దరువాత.

హం—తర్వాతఁ బ్రాణనాథుని వెనువెంట జానకి చనుచున్నది.

మ. హరిణంబుం గని భీతముం గురుదయాయత్రాత్త యై తిన్నగా
హరిణాక్షీమణి సీత స్వాంశుకముచే నాత్మేశ్వరేష్వాసమున్
పరలీలాత్తి మణుంగిడెన్ పరిమడిక స్వశ్రోత భూషయిత
స్ఫురితం బౌ పరిమొల్కుం గైకొని యిడెన్ సాంపొందగా నింపుగన్.

గం—ఈవిధమునఁ గనికరింపఁదగినది నాదుమాద్దబిడ్డ.

హం—ఇంకను,

మ. ప్రియమూరంగ సరస్తటంబున నదీహృత్ప్రేకతంబందును
ప్రియం నొక్కింతయుం బాయఁజాలనిది యీ శ్రీచక్రవాకాగగనం

దయవారం గని దారి వారక బ్ర మోదంబుం గనెక్ రామన

ద్వయతారత్నము సీతయాత్మ గుణయుక్త ప్రీతియుక్తంబై కా.

గం—అంతవఱకు నాబిడ్డలనడవదులు, నడకబడలిక నుడుపునవియా ?

హం—నుటి ప్రయాణశ్రమ మెట్టిది ?

స—చ. అలరిగ నెండ యుండంగ నె యోఁ బయనం బదియైన మెండుగా

నిలుకడ గల్గుచుండెడును నీరజబంధునిడాలు డీల్పడన్

వెలయుఁ బ్రయాణము న్నటి రవిం గనలేమినిఁ గన్నుమూయుఁగా

జలజిని వీడువట్టుగను జక్కంగ నెక్కిను టాను వక్కడన్.

హం—నిచ్చులు నడచు తెరువదులకు నిది నియతము గాదు.

గం—[సాతంకంబుగ] జానకీసుకుమారావయవములు బీరెండతాఁకుడుం గూడ నెట్లై
ఱుంగ కున్నవి ?

హం—వెఱపు వలను.

లే. ఎండమెండైన దాపంబు నెనయకుండు, మార్గమునయందు సీత క్షమాతనూజ

నల్లగల్పలదండడా ల్నల్పమిఱు, రాము తెప్పార్పకయె చూచు నామె గాన.

గం—[సహర్షంబుగ] సఖి సరయూ! ప్రియతమస్నేహశీతల యయిన సీతయే కా దామె

చేత మనమును మనుచున్నాము.

స—ప్రీతివలదుచునున్నాము.

హం—మఱియును.

లే. నేల బీరెండ మెండుగఁ గాలుచుండఁ, గర్భశాంగులకేనియుఁ గానిదారి

స్నేహసంభృతయాటచే క్షితిజపలిప, దాంకితత్వతలము కిత మనుచుఁ దలఁచె.

య—ఓకండ్రీ ! జగముచుట్టమా ! నీవంగడమునందును గనికరములేనివాఁడవుగా నవు
చున్నావు.

స—ఓనేవి ! క్షమా ! నీహృతునందును నిర్దయ వగుచున్నావు.

గం—ఈ యిరువుర యుపాలంభముచేఁ జాలు. స్నేహానుగుఁడైనవృత్తులు మహాభూత
వృత్తులుగావుగా ?

హం—కా. క్రాంతక్రాంతయు నయ్యు సీత పరికిల్ సంతప నేనెం గడున్

వింత ల్లాంగను వల్కలాంచలమున న్నిన్నంగ వీచోపుగా

నంతక రాముఁడు విశ్రమాంబుముఖుండై యాజానకీత్వప్రిచే

క్రాంతక్రాంతుండ యయ్యె వెండియుఁ బథిక్రాంతిం గనం డేమియున్.

గం—అహో ! విషయముయొక్క మనోజ్ఞత !

స—తరువాతఁ దర్వాత.

హం—ఉ. చేరువ రాఁగ మన్ని మును జెచ్చెరఁ గొన్నియె యజ్ఞ లేక
చ్చారుకరంబునుండి కొని చాపము డస్సినప్రాణకాంతుని
ధీరసహోదరాన్నితునిఁ దిన్నగఁ గెంజిగురాకుల దగం
గారహి వీచు సీత విధికార్యసమంచితవైజయంతినాన్.

ఇదియు నేమో సరసము నీకు విన్నవించుచున్నాను.

చ. యీతిసుతచేత వీవఁబడుకెంజిగురాకులచల్లగాలి త

న్నితివతిపుత్రయుగ్మకము చెంపలఁ జెప్పటఁ బాప నోపెఁ గా
ని తగఁ దదీయశోకభవనిర్గతనేత్రజలంబు మాన్ప దా
కతమున నద్ది సౌఖ్యజనకంబుగ నయ్యును దుఃఖిదంబె కా.

ఇంటియ కాదు.

కా. ప్రత్యావాసమునందు లక్ష్మణుఁడు సర్వస్తుత్యశి క్రూపచే
నత్యంతంబు భజింప నింపుమెయిఁ ద్యక్తాయాసుఁ డౌ రాముఁ డా
సత్యధుం డని మేషబాష్పయుతవీక్షం గాంచ సౌమిత్రి త్య
క్తత్యాయాసుఁడు శీతలాత్మకుఁడె యై కన్నట్టు నెప్పట్టున్.

గం—రఘుకులీనులయొక్క సముచిత ప్రణయ పేశలత చెప్పఁబడ నేల ? విద్వలచేత రఘు
రాష్ట్ర మెన్నిదినములు గడవ దాటఁబడెను.

హం—రాఘవుల యాధిపత్య మెట్లైఁబడినదాన వచ్చుచున్నావు ?

కా. వీరల్లాసవరసావన ప్రవరపృథ్వీపాలమాఖ్యజ్జ్వల
క్రీరత్నస్ఫురదంశుమాంసలపవప్రేఖన్నఖప్రాంకితుల్
దూరోన్ముక్తచతుస్సముద్రలహరితో యోధశక్తిస్థల
ద్రారాజద్వారశక్తిభూపలయమున్ దాల్తుర్ ధరామండలిన్.

ఉత్తరకోసలముల మూడునాలుగు నాళ్లలో దాటిరి.

స—తరువాతఁ దర్వాత.

హం—ఆంకటం ద్రిపురదమనమాళిమాలతీమాలిక న్నందాకినిం ద్వరితంబుగఁ గలిందగిరి
కరిప్రకాండగండమదధారోదారం గాళిందినిం దాటిరి.

గం—[జనాంతికముగ] సఖి ! కాళిందీ ! నీవు నా కేది తెలిపితివో యది యిది.

స—విదపఁ బిదప.

హం—అంతట, వ్యాధయూధ విదళిత వింధ్యాద్రి కుంభికుంభస్థల గళితములైన ముత్తెముల మొత్తములే మొగ్గులుగాఁ గల తీగలఁగల కాఱుడవులే వలువలుగాఁ గలిగిన నర్హుడు దాటి, చంచలకర్ణాంచల సురభిళ శుండాల గండ చలిత సహచర సహగమమువలన సమైద మైనసిన యాఁడు మైదల యివ్వుయన ఝంకారమ్ముచే రమ్మమైన గోదావరీసవిధమునకుఁ జనిరి.

య—అయ్యో! అయ్యో! అయ్యోడఁగద, లంకయొడయుని చెల్లెలు క్రొవ్వివది చుప్ప నారి యను నొక్కరక్కసి చెరలాడుచున్నది.

హం—మిక్కిలి క్రొవ్వివ దని వక్కాణింపవగు. ఇప్పుడుగదా యది లక్షణకాక్షేయ కమ్ముచేఁ గోయఁబడిన తనముక్కుయొక్క నల్ల యను కల్లు నానినది.

య—[సహర్షంబుగ] దాని సదామునకు నిది దగినదే.

గం—[స్వ.] ఇది యేదో యనర్థాంతురముగాఁదగినది. [ప్ర.] దానిని విని జనస్థాన నివాసులైన రాక్షసులసమూహ మేమి నేసెను?

హం—కర్తల విండ్లం గైకొని రామభద్రుని కళిముఖముగఁ గదలెను.

గం—[స్వ.] పిమ్మటఁ బిమ్మట.

హం—అటపిమ్మట, సామిత్రి చే రామభద్రుఁడు విన్నవింపఁబడెను. ఆర్యా!

క. రక్కసుచేలియలిమెత్తని, ముక్కు దఱిగి నల్లయందు మునిగి పడునుతో

విక్కిలి మెఱసెడు నాయది, లుక్కుత్రి వికాఁ ఝాటహింసకుఁ దివురున్.

రామభద్రునిచేఁ జెప్పఁబడెను. పత్నీ! అబలాజనము ప్రకృతిభీరువుగదా! అందు చేత సీతతోడఁగూడిన పర్ణికాలనే సీపు కత్తినిత్రికొని కాపాడుచుండుము. “నేను కీమ్రముగా,” అని యర్థోక్తియందే, మానవాదసమూహమ్ము సమ్ముఖమ్ముగఁ జనుదెంచెను.

క. అంతట మహూర్తమాత్రన, సంతయు జయలీలచే రహిం బిల్వబడెన్

కాంతుఁడు లక్షణుఁడు,

స—[సహర్షంబుగ] రామభద్రునిచేతనా?

హం—కాదుకాదు.

స—భగవతి భాగీరథీ! నన్నుఁ గాపాడు కాపాడుము. రాక్షససమూహము చేసనిచెప్పనో!

హం— అరితరి, గంతుకొనఁగ నులియురామకార్డు కమణిచేన్.

గం—ప్రథమక్షణమున నగపఱుపఁబడిన బీరెండగల దిది యమృతవృష్టి గాదు.

య—తర్వాతఁ దర్వాత.

హం—అంతట సంతృప్తులైన సంయములచేఁ బలుకఁబడిన సాధువాదములను విను వినోదముచేఁ గొన్నాళ్లు గడచెను.

చ. పరకురువిందనేత్రము ప్రవాళవిహణము మాక్షికోల్లన
 ద్దురుతరచిత్రమండనము కోమలహాటకాయమై యహః
 హరిణము గల్గె నొండడవి నంతట భూరిమనోహరంబు నం
 చరదమరాగమోయనగ జంగమరోహణైలమో యనన్.

గం—తరువాతఁ దరువాత.

హం—తర్వాత.

తే. భూజితాసమకరచాపము గనుశాప, విజితయువరీచరభూసువిభ్రమముగ
 సీతకడకంటిచూడ్చి దాఁ జేరె దాని, రాముఁడును ససితోత్పలశ్యాముఁడు మఱి.

గం—తర్వాతఁ దర్వాత.

హం—కా. భీతార్థం బయి యార్పు సామ్యగముతో వేగంబె యేగంగ శ్రీ
 సీతాకాంతదిస్వాంతమాతురతతో శ్రీలక్ష్మణుండుం ధను
 స్సీఘ్రుండైచ నియెం దదాశ్రమము రక్షింపంగ నందుండక
 ప్రీతిం బ్రీతిని వచ్చె నచ్చటి కహా భిక్షుం డొకం డెవ్వఁడో.

గం—[తనలో] అందువలన నిది యనర్థనాటకమునకుఁ బూర్వరంగకల్పనమువలె నని
 భావించుచున్నాను. [ప్ర] అంత నంత.

హం—అంత.

ఉ. ఆకడ రాముఁడుజ్ఞితదయతో హరిణాంగమునాదు బాణముతో
 విఁకను వేసె లక్ష్మణుండు వేగవై వచ్చె సధర్మం డిన్నవై
 బ్రాకటభక్తి సీత యిడైభ్రాతము భిక్షువుకేల లీల నే
 నాకనమందునుండి యొకయవ్వడై కంటిని దీని నంతయున్.

న—[ఔత్సుక్యమును వ్యక్తీకరించుచున్నది.] అంతట నంతట.

హం—మఱియు నేను,

చ. కనకమృగంబుగాత్రమున గ్రద్దరిము ల్కిదిపాటుఁ గాంచుటో
 గనికర మొందుడెందమునఁ గానఁగ నేరక చూపుఁ ద్రిప్పికొం
 చును నిలివృత్తము న్నృపలిసోమునివృత్తము నీకుఁ దెల్పు గొ
 బ్బున నిటసితటి ద్విగిరిఁ బుణ్యదయోసరయూ సరస్వతీ.

కావున మీరు ఈ దివ్యవారియందు వాల నాకనుజ్ఞ నిండు. అలసినదానను.

గం—క. తిరముగ నలరుము శుచిజల, మరవిందవికాసముగలయంచితసరసికే
 మురితరుణీచరణరణ, ద్వరనూపురకూజితోత్కృతకౌ హంసకమా.

హం—[నమస్కరించి నిష్క్రమించెను.]

స—భాగీరథీ ! ఈ నూపురోద్దేశముచే జెప్పబడిన వృత్తాంతముచేత దానిచే మఱవఁ బడిన దేమో యొకటి నాచేతఁ దలఁపఁబడుచున్నది.

గం—అది యెటువంటిది ?

స—ఎటువంటి దనఁగా, అడవికి వెడలునపుడు, పరివ్రతాశిరోమణియైన యరుంధతి యంజెలజోడు చేతఁ బట్టుకొని పుతమిచ్చటిలో సాదరంబుగ నీమాటఁ జెప్పెను.

చ. హాణదృగంగనామణి యందంచితము ల్లద యివ్వి యందయియల్
వరముణిమండితంబులు వలన్ స్పృగుఁ స్వనము ల్ధరింపుమీ
విరహముఁ గాంచ రెప్పుఁ బతి ప్రీతికె పాత్రము లాదు రింతులీ
స్ఫురదురూపురప్రవరము ల్ధరియించిన వీనిశక్తిచేన్.

నీత, ఆరీతిచే చేసినది.

గం—బ్రతికిని. నాయనంగుఁజెలికతై వసిష్ఠసహధర్మిణి సత్యవాదిని. కాఁబట్టి యీ వృత్తాంతమంతయును రఘుకులవత్సలుఁడైన సాగరునకు విన్నవించఁబోదము. [అని భరితమించుచున్నారు.]

గం—[సవిస్తయంబుగ] ఓసీ ! ప్రవాహజవాతిశయముచేతఁ, దూరముగఁ జెచ్చెర వచ్చి నారము. ఇఁడుగో గోదావరీసహచరుం డగుచు సాగరుం దేమో మాటాడు చున్నాఁడు. మనము వేలాతమాతముమాటుననుండి తదవృత్తాంతము నాలకింతము.

[అంతట, గోదావరీసాగరులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

సాగరుఁడు—తరువాతఁ దరువాత.

స—తదవృత్తాంత మిటను నేల చెప్పబడుచున్నది ?

య—అంచచేతఁ జెలువఁబడనియది యెదో యదే యగుఁ గాఁబోలు.

గో—కా. రామెన్తు కళరప్రభిన్నతనునిర్మదక్తసంసిక్తమై

హేమాంగం బగునాకు రంగ మపు డాయె న్నోకుమారీచుఁడే

యామస్కర్మధముండు రావణుఁడుగా నయ్యెం దశామ్యండు ను

క్రీమత్కుండలమండితుండును మదోద్రేకాలికేతుండు నై.

గం—హా ! హతలమైతిమి. [విమర్శించి,] ఐన నేమి ? అంజెలదోయి గలదు.

సా—[సనంబ్రమంబుగ] అంతవఱకు మాచిన్నది నిశాచరునిచేతఁ దాఁకఁబడ కున్నదా ?

గో—అట్లేకదా !

చ. దనుజానికేలు దాఁకమిఁక దా ననమాయయెనంగినట్టి న

ద్వినుతతరాంగరాగమున వెల్వడి జెల్లాకఁడంటరాని పే

ల్పనగ వెలుంగుచుం గువలయచ్చదశీకముగానె యై తనం

తన వెన నీతఁ గ్రమ్మెను ఘనమ్ము దటిత్తు ననంగ నత్తఱిన్.

సా—[సహర్షంబుగ] అంత నంత.

గో—అంతట, వరుణమంత్రచింతనముచేత సమానీతమైన నూతన జలదశకలముచే నిచోళితహస్తం డగుచు నంటకయే,

కా. హానాథా రఘునాథ సాఘజనరత్న దుష్టసంశీక్షకా

ప్రాణేశా జగదేశవీర కరుణాపాఠోధి శ్రీరామ నీ

దాని న్నన్ను నుపేక్ష సేయఁదగునే ధర్మజ్ఞ యంచుం బొరిం

దీనత్వంబునఁ బుట్టినీతఁ గొని పక్షిగ్రీవుఁ డేగె న్నినిన్.

స—[సవిహదంబుగ] భాగీరథీ! మనయభాగ్యమువలన నరుంధలివాక్కులు గూడ మృదగాఁ గలవు.

గం—కావు కావు.

సా—[సవిహదంబుగ] అంత నంత.

గో—అంత నత్యంతోన్నత శిఖరి శిఖరనికాంతుఁడును, శకుంతరాజును నగు జటాయువు దారి నడ్డగించి సాటోపంబుగ దకాస్య నుద్దేశించి యిట్లు వచించెను.

కా. ఓరీ పాపుఁడ నేఁ గనుంగొనఁగ రామోర్వీశరామకౌ హరిం

లేరా చౌర్యముచే గిరీశ్వరశిరస్థేందూల్లసద్రైఖ నాకౌ

ఘోరాస్తన్నఖరాళి నీతలల నేఁ గ్రోధోద్ధతిం ద్రుంచి ని

న్నేరా చంపెదఁ దత్సపద్ధం డమృతాస్వీతోరగంబుంబలెన్.

గం—ఇది నూపురప్రభావము.

సా—[సహర్షంబుగ] పిమ్మటఁ బిమ్మట.

గో—లే. అజ్ఞటాయువుతన్నుల నంతరావణునకు రక్తసిక్తంబయి తనువు ప్రిదిలె రథము హేమాభరణము ధరాసుతాప్తి, జనితవికతమనోరథముచు గ్రమమున.

సా—అంతట నంతట.

గో—అంతట, నిశితసఖిని స్త్రీంశనిపాతభీకరమైన సమరసంరంభంబున విజృంభమాజుండగు రావణునియొక్క యొక్కకేల సంభ్రమాకులయై యున్న యాకెది.

లే. క్షణము లేదుగదా జనకజదియందె

క్రందనము సేయు చిలఁ బడెఁ గరుణముగను

గం—అయ్యో! ఇపు డపనీతాకుల మైతిమి,

గో— నిలునిలుము చచ్చిలిని నీవు ఖలయనుచును
ఖడ్గహతుడై జటాయువుకొ డ్డును బడియె.

సా—హా ! బిడ్డా ! సీతా ! ఇప్పుడు దానవునిచే గొనిపోబడుచున్నదానవా ? [అని,
మూర్ఛిల్లుచున్నాడు].

గం—[చెప్పెర వచ్చి వీచీపటాంచలముచే వీచుచు] దేవా ! ఊరడిల్లు మూరడిల్లుము.

సా—[ఊరడిల్లి, ఎట్టికడం గంగయూ గాళివియు సరయువును? అందువలన నన్నం
దఱుం బట్టుకొనుండు. వంతవఱచచే నేను గొట్టుకొనిపోవుచున్నాను.

గం—భయంపడ నేల ?

లే. సంపదలును దురాత్మల కింపునిడవు, తుదకు నాపదలనె యిడి లోలగుం గాన
నాపదలును మహాత్మల కడలు నిడవు, తుదకు సంపద లిడుటచే నిది తగుంకద.

సా—గోదావరీ ! రామభద్రునివృత్తాంత మెటువంటిది ?

గో—రామభద్రుడో,

వసంతలిలక. హాతన్వి హావిధుసమాననయంచు దుఃఖిలో .

పేతుండనై పలుకు చేడుపు దోచ సామి

శ్రీతుండయైనదక యే పెడలంగ నెట్టిో

సీలేతుం డేగెం గలకీనుతఃకృణుండై .

స—సఖ గోదావరీ ! ఆ నూపురముయొక్క వృత్తాంతము నెఱుంగుదువా ?

గో—దానిని దీసికొని యెవో యొకత్రోచి ఋశ్యమూకపర్వతాధిముఖముగ నరిగిన దని

వనదేవతాముఖమున నేను వింటిని. [నేపథ్యమందు,] సఖ కాళిందీ! పర్థిల్లుచున్నావు.

య—మఱి యిట్లు సూచీకలాకాశల్యక్షతములైన నాగోళ్లను లతుక రసముచే దడుపు
చున్నవా రెవరు ?

తుంగభద్ర—[ప్రవేశించి, విలోకించి,] కాంతాజనపరివృతుం డగుచు సాగరుం డిట

నెటు లున్నాడు ? [ముందఱికి వచ్చి,] దేవుడు సర్వోత్కృష్టుం డవుత.

సా—తుంగభద్రా ! కాళిందీవర్ధనము సంతయుం డెప్పుము చెప్పుము.

తుం—సోదరుండైన సుగ్రీవునియొక్క వానరరాజ్యలాభముచేత.

య—ఇప్పుడు బీరెండతోడను, గందముతోడను గూడుకొన్న రెండుప్రక్కలు గలదాన
వగుచున్నాను.

సా—వాలిచే బాలింపబడు రాజ్యలక్ష్మి యెట్లు సుగ్రీవునికొ బొందెను ?

తుం—ఏల వాలికథ యిప్పుడు ? సీతాపదగళితమాఖర రత్ననూపురప్రదానమున నమి

నెమ్మది రామభద్రుండుండ, భక్తుడైన తనుకు సుగ్రీవునిని సమర్పించిన హను
మంతుఁడవుగిది యిన్నించెను. ఎట్లన, ఆయశ్వుమువలన

కా. లీలామాత్రముచే వధించి మును వారికై బైడిలేడింబలెకై
శ్రీరాముండు వలీముఖేశపదవిం జేపించి సుగ్రీవునికై
శూరత్వంబున మిత్రశత్రు నతిమాను న్నాక మొందించె న
ధీరత్వంబున నాత్మగోత్రపతి నందించె హరి న్నోదమున్.

సా.—అంత న్సుగ్రీవుండు ప్రత్యుపకార మేమి సేసెను ?

తుం.—అంత నతఁడును.

చ. వనమఱి కంది కుది కడువాడినచంపకమాలవోలె బొ
ల్పనఁగక యుండుసీతను మహి న్నెదవం డెటనేని మాన కం
చు నముచితాధ్వముం చెలిపి శూరుల సీలనలాంగ దాదులకై
వెనక జనుదేరుఁ డంచుఁ బనిపెన్ హనుమస్తుఖు లేగి రాకపుల్.

సా.—ఇప్పుడు బ్రదికితిని.

గో.—ఈ వాకఁడవా? ఈనకలలోకమును.

సా.—ఇది యిట్లే. నకలజన కుముదానందకరుఁడుగదా, రామచంద్రుండు. ఇంచే యం
తయుం దిలకింపుము.

ఉ. ఉండెడు నీభగీరథజయు ప్రవిభాసరయూసరిద్వరత్
మెండగుక్కుఁగూడుకొని మిక్కిలి న న్నలరించువారు వీ
రాండనె నేను సాగరుండ యుక్తముగా రఘువంశపక్షమే
యండినమాకు రామునిశుభోదయభావ మెసంగు టబ్రమే.

[వీరీంద్రు సూచి, సాశ్చర్యంబుగ,]

మ. పవిత్రానాదితపక్షము ల్లద గిరుల్ భావింపఁగా నన్నియులకై
భువి మైనాకుం డొకండు నావయసునకై బో మన్నియుండుం గదా
యెవఁడో వీఁ డిట్లు నన్ను దాఁటెడుఁ గరం జేపొంది గుర్వంగుండై
యివపుంగొండయొ వింజిపున్దలయొ యూహింపంగ రాదేమియున్.

కావున వీఁ డెవఁడో యంతయు నిరూపితము రండు [అని, యందఱున్నిచ్చి)మించు
చున్నారు.

ఇది, పంచమాంకము.

ఆంధ్ర ప్రసన్న రాఘవ నాటకము

షష్ఠాంకము.

[అంకట, రామలక్ష్మణులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

రాముడు—కా. సౌమిశ్రీ ద్రుతలంబు నీరవలయుం జండాంశుఁ డేచుం గడున్

లక్ష్మణుడు— రామా రాతిరిస్తాడు సుద్దియెది రేరా జీతఁడే రాజిలున్

రా— సోముం డీతఁ డటంచు నెట్లెఱింగితి?

ల—[సప్రత్యభిజ్ఞంబుగ] చూపట్టుటం జింక యిందు,

రా—[సానుస్మరణంబుగ, సకరుణంబుగ,]

ఓ మల్లే! యసి! హమ్మగాక్ష! యెట నుండో న్లాముఖ! జానకీ.

[వెండియు నవలొకించి,] అయ్యో! అభీకసంతాపముచేత మోసపోయితి. ఆకాశముపైకి

నెక్కుచున్న రోహిణీవృథాయచందనుడు చంద్రుఁడావీడు? [చందురుం దిలకించి,]

చ. అమృతకరుండ నీకరము లారయఁ గైరవబాంధవంబులౌ

నమరెమ జాగరూకములె యై భువనాశివిష్టచేష్టలన్

సమమలె జెప్పవేల యది శ్యామ మదీయ నసించు నెక్కడన్

[విమర్శించి]నమృగుండ వాడు వీ విక నిశాచరుఁ డాదువు చందమామవే.

ల—[తనలో] కట్టా! వనటయల యెట్లీహానసీయునిమానసంబునుం బొరలించుచున్నది?

అటులపుటవలన, వేఱువిషయముమీదికి నరుగఁ జేయుదును [ప్రకాశంబుగ] అన్నా!

ఇటఁ గాంచుము. ఇదె, చంచలచంచూపుటముచేఁ ద్రావఁబడుచున్న యమృతకరకర

నికరము గలది, వెన్నెల పులుఁగు.

రా—[విలొకించి]

మ. మును నీచేడియతోడఁ గూడుకొని సోము న్నాని యేడ్చినచ

క్రనిచెక్కిళ్లదిదాలు గ్రోలితివి వేడ్కం జూడ్పికిం బండుతై

తనరంగా నలసీతనెమ్మెగముఁ జెంతన్నాకుఁ గానించి ధ

న్యూనిఁజేయగద నన్ను నన్నద్విజమాజ్యోత్సాహిప్రియోత్తంసమా.

ల—అన్నా! ఈకడ నాలొకింపుము. ఇదే శరత్కృతయు, సుధాకరకరకరంబిత తరం

గయు నగు తరంగిణి.

రా—[కనుగొని,]

క. కట్టొలిని నీవలెనె, యల్లలనఁ కురంగనయనయందుం గృళకత్
నల్లలితపు సహజసుశీతోల్లసితపు నీత దాస మొందు న్నటియున్.

ల—ఇక్కడఁ జూడుము. సగము విచ్చిన నల్లగలవ మొగ్గనడుమ నడఁగియున్నదిదిగో
గండుఁడుమైద.

రా—[మాచి,]

మ. వికసల్లాచనరోచిరాశిలహాసీతంబు లామోదమా

త్రకము ల్లాఁదగుకర్ణపూరముల నాథన్నిల్పి కించి ద్రుతిక్
ల్రకటింలేపుగదా మదంగనకు మిత్రత్వంబు సంధించి యా
యకమో మెందుఁ గనందగుం జెలుపుమయ్యా యన్న పుష్పంధయా.

ల—[తనలో] అన్న యిందాఁకం దీని నాలాకింప కున్నాఁడా?

రా—తమ్ముఁడా! ఇది యెట్టి పిట్ట!

క. ఇది కుంకుమరుచి వెలువలఁ, బొదలించును గాంచి లోనఁ బొరిరాగంబున్
నదితటమున నేడ్చెడు తన, ముదితను గనుఁ గాని కదియ మొనయదు కరుణన్.

[నిరూపించి] అగుఁగద, యిది సహచరీ విరహవిదారిత హృదయము. పరాకము చక్ర వా
కము. [నిశ్చయించి] ఇది యొకఁడే తుల్యదుఃఖము చేత నాకున్నమానశీలము. కానిచో
నాకును దీనికిని సమానశీలత యేలాగున నగు?

ఉ. ఈయదిచక్ర మిందు వుదయింపఁగనుం బ్రియవిప్రయోగమున్
జాయ మగండు రా మతీయు సంగమసౌఖ్యముఁబొందుం బొందుగన్
జాయను బాసి గాసిపడు నాకన నెన్నొకొ యయ్యె నయ్యయో
యోయనదుఃఖదరంబులు విధాన్తుకరోదయముల్ గ్రముంగన్.

ల—అన్నా! ఈకడ నాలాకింపుము. ముకుళిత నళినీసరిసరాసుసారి కలహంసకము.

రా—[కని] కనికరమున,

మ. గిలిగింత ల్బుచరించి నన్నభిములం గీలించినం గోరకం
బులు రోజంబులు బాగఱన్ మధుకరంబు ల్పాడమిం బద్ధినిం
గరుడాపీననిశేనపాదహలి భంగస్తూర్ధ్వితాంగం గటా
కలహంసంబు గనుంగొనుం బలమఱున్ ద్వాంతంబు క్లాంతంబునై.

[విమర్శించి, వెండియు సవిషాదంబుగ] ఇటువంటివానికి సహచరీజనానుకంపా కోమలము
మానసము మేలు. స్వభావకతినుండైన రామునికో కాదు.

ల—[తనలో,] ఎట్టివృద్ధును, అన్నమానమున జానకీమయ మింద్రకాలమన్నీలించుచున్నది?

[తెరలో] సఖా! రత్న శేఖరా! చిరకాలమున కగపడివిని.

ల—[అకర్ణించి] ఇదియేమి? [మఱియుఁజెరలో] చెలికాఁడా! చంపకావీడా! ఇది యిట్లు.
నేనింతకాలమువఱకు నఖిలమాయానిధియై, మాయావిదులతో నగ్రే సరుండును నైన
మయ్యుండను దానవునియొక్క కూతురును, తనతోడఁబట్టువు, నవు నామె ననుస
రించుటకు లంకయందు నునికిఁగొనియున్న చిత్రరూపుఁ డను దానవునివలన, సకల
మయిన యింద్రజాలకలనఁ జెలిసికొనుచుంటిని.

ల—అవు నిది యెవరో యిరువురు విద్యాధరుల సంవాదము.

[తెరలో] సఖా! రత్న శేఖరా! అహో! ఐన నదియేమో, నిజకళాదర్శనమును గావింపుము.

[తెరలో] చెలికాఁడా! చంపకావీడా!

క. నరులకు నురాసురులకుం, గరుడోరగసిద్ధసాధ్యగంధర్వలకున్

గర మరిది యైనచిత్రము, వెరవారఁగఁ జూపు మెవనివృత్త మొనరెడున్.

అటుగానియెడ, వేఱే! లంకననుసరించినదే యేదేని నవీనమును, సరసరమణీయము
నైన చిత్రమును నీకుఁ గనఁబఱిచెద.

ల—అన్నా! ఇక్కడ నిడఁబడు నీయది యయతోచనీకము ప్రేక్షణీయము ప్రేక్షణీకము.
రా—వినకయే.

గీ. నీసురతనపుటంబెలనిగదము వినీ, కలఁగి కలహంసములు కలకలముసేయ
లక్ష్యణపదాబ్జములకాడ లలితములవు, గౌతమీనైకతములను గనుము నీత.

ల—అన్నా! ఎక్కడ? మఱి యిక్కడ గోదావరియు వైదేహీయు?

రా—ఎట్లు ప్రతారతుండనైతి మతిభ్రమముచేత? కానేని, కృతార్థీకృతుండ నైనాను.
దీనిచేఁగదా?

అ. నీత లక్ష్యణుండు గౌతమీతీరత, సోపనములఁ బార్శ్వములను బరఁగఁ
గడపినాడ నిమిషకలన నెయ్యవి యట్టిదినము, లంక ముందు నొనరుపడిడు.

[మఱి ప్రత్యాశతోను,] కానీ!

క. ఇది వేనితోడఁ జూపెన్, ముదమున గోదావరియల మొత్తములసిరుల్
ముదితవియవి వచనసుధల్, గుదురుగఁ జెవి చేరలఁ జవిఁగొందునొ మఱిన్.

[తెరలో]

క. గోదావరి యో సౌబగుండ, తాఁ దాల్చుం జేతను వెలిదామరగొడుగుక
హ్రోదిగనలవెలిసీవురు, నేడకయే వీచు నీకు నిది యరుదుగదా.

రా—[నవార్దంబుగ] అహో! అదే యిది, ప్రేయసీసమాలాపము. అలాగుననే.

చ. పరిమిత మాట హృద్యమగువాగ్విభవంతో సుఖోమలంబయా
 సరసము మాధురీధుని బ్రశంసిత మింకను నేనునం జనున్
 స్వరమన వీణియం దనరుపంచముం బురణించుదీనికిన్
 పరకలకంఠకంఠరులి పన్నడెనున్ శ్రుతివాదభూమియై.

[విలొకించి] ప్రియురాలు మఱి యెక్కడ ? ఎట్టి యస్పష్టచంద్ర రేఖలు చంద్రా
 తపము ? [అంతట వర్ణింపబడఁగల ప్రకారముగా జాసకి ప్రవేశించుచున్నది.]

రా—[సావేగంబుగ] ప్రేమనీ! ఎట్టిప్పుటి కిచ్చటికి వచ్చితివి? [అని. కాఁగిలొపఁ గోరు
 చున్నాఁడు.]

ల—అన్నా! ఏమిది యింద్రజాలమును నిన్నుం గలంచుచున్నది.

రా—[నిర్వర్ణించి,] అహా! ఏమిది సన్నివేశవిశేషము! ఎట్లన్న

మ. ఒకకేలం గయిశోబడెం దగ నశోశోర్వీజసచ్చాఖ వే
 యొకకేలం దినచంద్రమస్సరుచి యయ్యుం జెంప యుంబొందెడున్
 సుకచంబున్ లులితంబునై పిఱుండుపై సొంపేదెడుం బొద్దుచున్
 బ్రకటంబొగద పక్షలేఖవిగద్యాహ్వరుపుష్పావ్రమై.

[వెండియు విభావించి,] తగు నిది యశోకశాఖను సఖనిబోలె నవలంబించి నిదురఁ
 బొందినది. దీనికా ?

చ. వికసితసీలసీరజసువిభ్రమముం గనుఁ గన్నుదోయి ప్రా
 యికనుసుతోమలొంగము పహించు నవఁ శిఘ్రతప్వ పెంతయేన్
 [వెండియు విమర్శించి,] తగు నిది మనస్సంతోషమునకు, స్వప్నమందుం దీనిచే నెవఁడో
 చూడఁబడినాఁడు. ఐన, దీనికి,

ఇకఁ బలుకం గడంగనపు డెన్నఁబ్రవాళసుశోభఁ జెన్నగున్
 బ కటముగా ముదశు కణవారము మా కికరాశి నాఁ దగున్.

సీత—[కనులు చెలిచి] అయ్యో! ఏమి! ప్రాణిలోకము వేఱువిధముగా నున్నది? గోదా
 వరిజక్కర యెక్కడ? ఎక్కడ నల్లగలవవలె జామనిచాయవాఁడు రాముఁడు?
 లంకాపురి యెక్కడ? ఎక్కడ రాముఁడే మనుగడగాఁగల సీత? [అని మూర్ఛిల్లిపడు
 చున్నది.]

రా—[భూమినిఁ గూర్చి,]

ఉ. చేనిని చాల్చి గర్భమున దివ్యసతీమణిరత్నగర్భనాఁ
 గా నుతతైలి సార్థకముగాఁగను గాంచితి నామధేయమా
 మానినీసీత నీవయిం ద్లమంబునఁ బొర్లఁగఁ గాంచి యిండుకే
 మానుబవేల ధాత్రిమతిమాలితో నర్వసహజ్యువీవె కా.

కావున దీనిఁ జేర్చు నిన్నే బ్రాధించుచున్నాను. [విమర్శించి] కానిచో నిస్సార్థమే నేమి ?

క. తనకూఁతురైనసీతక, జనవుమెయిన్ నేదఁదేర్చు సమకట్టదిదా
ఘనకఠిన ప్రకృతికయో, తనదుబిడ్డయందునేని దయ యెటు లొదవున్.

అటు లవుటవలన దీనినె యభ్యర్థించుచున్నాను. [ఆశోకకాళాంకురార్పి]

మ. చెలికాఁడైనయశోకమా నిజసఖాన్ శీఘ్రంబుగాఁ జేర్చు మి

ల్లలనం లల్లవహ స్రశీకరము లల్లంజల్లుచుం జల్లంగన్

వెలయంగం దనకంటిసిటి నిది మున్నీపాదునం బోసి ని

న్నలరించెంగద ప్రత్యహంబును దయ్యతైచిత్తంబునన్.

[ననిహదంబుగ,] ఏమి వినిపించుకొనకయే నిరాకరించినది యిది ఆహా! పలాశి
కకృశ్ణత, [చింతించి,] సఖ! కానకీ! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

సీత—[ఊఱడిల్లి,] ఎట్లు నాయొక్క నేస్తకత్తె త్రిజట యిక్కడ నున్నది?

ప్రి—చెలీ! ఆకాలమనోహరమయిన యీ సీమఖరేఖచే నూహించుచున్నాను మనో
జ్ఞమైనదాని దేనినో చూచినదాన వని.

సీత—చెలీ! ఇది యిట్లే. నే నిష్పాదు కలహా గోదాపరిచే కేలఁ గైకొనఁబడిన యలతం
పురుసీపురు చేతను, వెల్లదామరయెల్లిచేతను, గొలువఁబడు నామగనిఁ గనుఁగొంటిని.

ప్రి—[నకార్నంబుగ] సఖ! వర్ధిల్లెదవు. ముస్వన్నముగద యిది ?

సీ—[నిట్టూర్చి] చెలీ! ఆతనియందే యునువఁబడిన వగపు గలదానైన నాకుఁ గల
యందు నమ్మిక యెటువంటిది?

ప్రి—చెన్నము. ఎట్లు చింతాస్వన్న మని యెన్నుచున్నావు?

సీ—అట్లే.

ప్రి—కాదు కాదు. ఆచుంబికముగదా యిది.

సీ—మఱి యేమి యలవడనిది ?

ప్రి—ఏది కలఁవఁబడనిదో ?

సీ—ఏది కలఁవఁబడనిదో, అదియు నీజగమునఁ గలదుగదా ? రాముమోముచందురం
బాదసిదగుచును జనకునికూఁతురు మనుచున్నది. అందువల్ల నేల యీ నా యునుట
నా పెనిమిటిచే నొప్పరికింపఁబడినదానను.

రా—ప్రియారాలా! నాచిత్తమందు నున్నదాన పయ్యను, ఎత్తెఱంగున నాచిత్త మెఱుఁ
గని దాన వవుచున్నావు?

సీ—కాకున్నా, ఏమని జేసికంటి బొమిడికప్పు జందమామయందు గండు నెలకొలుపుదు? ఇప్పుటికిని నాపెనిమిటి నాజాడ నెఱుంగకున్నాఁ దని తలచుచున్నాను.

రా—ప్రియురాలా! ఇప్పుడు బాగుగ నాలోచించుచున్నావు.

సీ—క. మొరసెడు నందియయ్యెన్, దొర కెఱిగింపదు నను మఱిదొలంగ న్దానే
పొరసెనొ మూగతనం బని, యెరుల ననఁగ నేల దయ్యమొత్తిడి యిడఁగన్.

[తెరలో] ఓ లంకావాసులారా! సావధానుల రగుచు జక్కఁగా నుండుండు.

క. ఎఱఁడో వీఁ డొకకీక. ప్రవరుండు మహాబలుండు ప్రాకారంబు
నవలీల దాఁటి లంకం, బ్రచేశముంజేసె మోతఁ బడనిసిడుగనన్.

[ఇరువురు వెఱపు నటించుచున్నారు.]

[తెరలో మఱియును.] ఓరోరి లంకావాసులారా! చాలం ద్రాసముచేతను. రాక్షస రాజకుమారుఁ డక్షుండు వీఁ డతికుసిరుఁ డగుచుఁ దానే తదభిముఖముగ ముఖరథసర్ధరుం డగుచు నరుగుచున్నాఁడు.

సీ.—[సత్రాసంబుగ] చెలీ! మఱియు నేల యాయశోకవనము వణకుచున్నది ?

ప్రి—[సవితర్కంబుగ,]

ఉ. వెన్నెల యెచ్చనెచ్చవెడలియైపున శోపఁజాల కా
వన్నుండుత్యక్తలజ్ఞుఁ డయివచ్చెను రావణుఁ డమ్మచెల్లనిక
నన్నుతసూర్యవంశసతి సాధ్వినీ రామనిషణ్ణమానసక
దిన్నఁగ బుజ్జించి మది నెక్కిలుప న్విషినాభిముఖ్యుండై.

[అంతట రావణుండు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సీ—[వెఱపుతోఁ బెడమో మిడుకొని కూర్చున్నది.]

రావ—ఓసీ! సీతా!

కా. ప్రద్యున్నజ్వరవేదనాపరిపతద్యాప్తుప్రతిక్షాశ్యమా
ణద్యస్త్రీకుచకుంభకుంకుమరజోన్మస్తాపరాఘోజ్జ్వలం
బుద్యద్విగ్గజదంతిదంతశిఖరప్రాల్లేఖవిఖ్యాపిత
ప్రద్యోతోరుజగజ్జయం బిదియె నావక్షంబు ని న్లోకెడున్.

సీ.—[వినిమిచేత] మఱియును రామచంద్రుని మోముచందురునిచే నాకన్డోయినిఁ జల్లఁ జేయఁగలనఁటి?

ప్రి—[జానకిం గుఱించి జనాంతికంబుగ] ఓసీతా! ఈప్రకారముగాఁ బ్రలాపించుచున్న వాని లంకానాథునిని వాకుచే నందాఁక నాదరింపవే.

రా—ఓప్రిజటా! ప్రలాపించుచున్నవాని నని వదించితివి. బాగు.

రావ—అ. నలుగురొకరి మున్ను మఱి నాతల బుద్ధవ మొంది మొక్క న
 క్కఱి మెడవానికేని నలికై దశమం బెది వంగ దద్ది నా
 నెఱతల యిద్ది మొక్క చును నీకమలాంఘ్రుల కోసి జానకి
 కొఱలగనిన్ను గోరుఁ గడుఁ గూర్చి ని గొప్పతనంబుఁ గాంచవే.

సీ—[సంస్కృతము నాశ్రయించి.]

శ్లో. నిజేపాణౌకృత్యావశ్యతావశంబు
 యయోశ్చక్రే గుంజన్త ధువమవతంసంరఘువతిః
 అపీమాకర్ణా మేవచనమిదమాకర్ణ్యనకథం
 విశిష్టాయుక్తం వాం చరితమిదమంతఃకుటిలయోః.

చ. మును దనచేత గుంజదళిపుంజలసద్వకులొరుకుట్టలం
 బునిచె వతంసమై తగభృగుద్రవనాశ్రైత్రుఁడు వేనియం దవే
 వినియును నాదువీను లిట వీనిదురుక్తిని వీల వేలయె
 ప్పునుగుటిలాంతరంగముల పుట్టుచరిత్రమి దాను యుక్తమే.

రావ—ఓవై దేహీ ! విలొకనమాత్రముననైన నంతవఱకు నన్ను సంభావించవే.

సీ—లే. ఆపుడు నినుఁ గాంచులంకేకు నవనితనయ

రావ—[సహర్షంబుగ] వే టెదోకాల మేటికి వేడె దీవు
 దానిఁ జెలపుము వీఁ డెదియేనిఁజేయు

వసంతతిలకపృతము.

మందోదరిన్పురిని మానునురాజ్య మన్నె, బొందించు నీదువదముం బరమాదరానె
 జంద్రాననా బహువచస్సు లింకేల నీకై, చెందుం దశాననుఁడు స్వీయశిరస్సుహాసిన్.

సీత—చెలగు నేని భిద్యోతరుచిని జలజిని.

రావ—[సక్రోధంబుగ] హా! దోసకారీ ! ప్రాద్దు మెఱుంగుడుఁబురువులకు నెంత యంత
 రువో, యంత యంతరమా రామ రావణులకు ? [కత్తి దూసికొని] కావున నీ విపుడు
 చంపఁబడుదువు.

రా—[సకరుణంబుగ]

కా. హా సీతా యిపు డేక్రియ న్ననెదవే యయ్యో యయో యయ్యయో !

[సగర్హంబుగ]

వీ సీ దయ్యమ నీదుచేత పొరిదుల్కింత్యంబు ప్రారంబు

[సక్రోధంబుగ]

రా. కాసీపాపుడ యోకులాధముడ నిక్కంబోకు నేఁ ద్రుంతు నిక

[ససంభ్రమంబుగ]

హాసామిత్రియొనంగు విల్విలు చుదీయంబీయ చే దిష్టహ.

ల—ఇది యంద్రజాలభాంలిచేత.

రావ—ఈచంద్రహాసాని సామాన్యముగాదు. మహోగ్రకరవాలము. కాలవ్యాళము.

కావున నీవడిచే వడిచే నీవు రావణభుజాక్షేప భేషజమును గ్రహింపుము.

సీ—కా. ఓరీరాక్షస మానుమాను ముఱి కీయోజం గడుం బ్రేరే చే
మారా నాదగుకంఠసీమ నెవడే నంటం డొరుం డెప్పుడు
శ్రీరామోరుభుజాసితోత్పల నునుశ్రీధామదామంబున
గ్రూరాత్మండగు నీకృపాణమున నేకగోల్కాందు మండేటికిన్.

[చంద్రహాసముంగూర్చి]

లే. చంద్రహాసమశ్రీరామచంద్ర విరహ, హరిభవాస్తత్తమాత్రాలమార్పు మీవు
కాంతిజీతకు క్షిభవమార్జకమవుదాల్తు, ధారచేతను శీతలవారి నార.

రావ—ఇక్కడ గాలక్షేప మేల? అందువల్ల దీని కుత్తుక నెత్తుటిచేత గాళికను దృష్టినొందిం
తును.

రా—అహహ!

కా. కఱచుం గట్టడిసైంహికేయుండు శశిం గ్రౌర్యంబునం గోఱుల
నెఱుమంటక దవవహ్ని గాల్చెడును జన్నేగంధపుంజెట్టును
మొఱుకొవీటిఁడిత్రైంపు నుత్పలనరంబు స్సార్థభోచేతము
బెఱువంబుద్దినీ మత్తహస్తి పరహానిం జేయు దుష్టుం డహ.

రావ—[వాలంకించుచు,] ఎవడు? ఎవడురా యిక్కడ? నాచేతయందుగ గపాల
పాత్రమిడవలయును. దేన దీని కుత్తుక నెత్తురు గోరుచున్నానో? [అని, అసోక
విటపివిటపంబునం గేలుసాచుచున్నాడు.]

రా—చ. కువలయదామశోభ నిదిగోవచరించుగృపాణ మియ్యిలా
భవగళమందు నిందుననె ప్రబృదుఁడేకటి నల్లంజూడఁగా
దవదనుకైవడిక జలధిం దానె మునింగి యుగంబునర్కము
నవ చెడి దిద్దిరం దిరుగు సంస్కృలిదప్పెడు నిట్లు నాకహ.

రావ—[విలంకించి, చమత్కారంబుగ] ఆహ! ఎట్టిది యెవనిదో శస్త్రచ్ఛిన్నమయిన
తలయే నాయణచేత నిడఁబడినది. [సవికర్కంబుగ] మఱి యిది యెవని దవును!

[విరూపింది] అయ్యో! చచ్చితి. ఇది యక్షకుమారునియొక్క శిరస్సుగదా! హృద
యమున నునిచిగొని,] హా! వత్సా! [అని మూర్ఛిల్లి పడుచున్నాడు.]

ప్రి—దేవా! ఊఱిడిల్లు మూఱిడిల్లుము.

రా—[ఊఱిడిలి,] ఎవని కిటు లిది వెండియుఁ గావలసినది! [మిగుల వగచి] సరే!
ఆదుండగపు వట్టునకు. అందువల్ల ముందుగం దానినే మ్రందింతును. [అని నిష్క్రమిం
చుచున్నాడు.]

రా—[సహర్షంబుగ,] అహా! విషమే యన్యుతత్వము నందినది.

ల—అహా! సంవిధానవిశేషముయొక్క చతుర్మూలము!

ప్రి—[నీరస 'గా'గిలించుకొని,] చెలీ! పుణ్యముచే జీవించుచున్నావు.

నీ—పుణ్యము గానిదానిచే నని చెప్పందగినది.

ప్రి—ఎందు కని?

నీ—ఎట్లు మఱినాకు నపుణ్యముగాదు! ఎందువలన, రామచంద్రు యడబాటువలనఁ
బాడమినవేకినిఁ బోకడ వెట్టుటకై శోరునట్టి నేను జంద్రహాసమువాదరచేతఁ దొలఁ
గియబడనయితిని?

ప్రి—చెలీ! ఇట్లు చెప్ప నొప్పుదు. “జీవభద్రాణి పశ్యతి” “ప్రదిక్కియుండిన సుఖములఁ
బడయవచ్చు” అని, వాక్రమ్యదరుగద?

నీ—దీనిచే నేమి? ఈ నామేనిని జల్లంగఁ జేసికొనుటకై నిర్భయ దెమ్ము.

ప్రి—సావ ముపకమిల్లుత. ౨ ఏమిది యపుణ్యము నుదాహరించుచున్నావు?

క. హిమకరరుచియుత మరకత, సుమణిమయ మనోజ్ఞ పట్టసుందరమందున్
నమలయజరసమునందున్, రమణునియెడయం దలఁతు విరహతాపంబున్.

నీ—అసాన లిదు నీనుడికారముచే నేమి? నీ హాక నివ్వరవ్వఁదెమ్ము. దానిచే నీచెట్టికింద
రాలియున్న చిరుగులమంటఁబైట్టి నాశోర్కినిఁ గొనసాగించుకొందును.

ప్రి—[హాయి లిరిగివచ్చి] సెచ్చలీ! ఇచ్చోటు చిచ్చుదొరకనిది.

రా—బాగు. ప్రిజట చతురురాలు.

నీ—[అశోకమును విలొకించి, సంస్కృతముతో.]

శ్లో. కరుణకరుణంచేతః క్రిమన్నశోకవనస్యతే
ధనానశాశిశాశాం వామేపురగ్రహటికపురు,

ననువిరహిణాం సంతాపాయస్ఫుటి కరులేభవాన్
నవశిసలయశ్రీణి వ్యాజాత్కృతానుభవావహిమ్.

ఉ. శ్రీమదశోకమా కరుణఁజెందినదానిఁగఁ జేయుచేతమున్
నామునుముందటన్ శిఖకణంబొకఁడేనియునుంపు మింపుగన్
బ్రామిడివెల్లడింతుగదవల్లవపాలి నెపంబునం బొరిక్
భీమమహాగ్నికీలకతివేగవియోగిను లెల్ల మల్లడిన్.

ఇప్పుడీ మ్రోకుయొక్కొప్పు యను చేలిచేత నిప్పుతునుక యిడఁబడియోడి.

రా—[సవిహదంబుగ.]

లే. అయ్యోయయ్యో యశోకమిదయ్యనయ్యో
గా సశోకంబు నాదుభాగ్యంబుకతన

ల—చాలుఁజాలు భీలిచేత. ఇది తలఁపఁ దగనిదిగద? చెట్టింగలము నొసంగుచున్నదట
ఇది యెట్టిమాట!

రా— రామవిధివైధురియు నట యేమి యూహ
నేయఁగా నీదుదైవము చెయిదికడిది.

సీ—[ముందు పోయి శ్రైకొనఁ గోరుచున్నది.]

రా—చ. హరిహరికంజశోమలము నైకనరారెడు సీతచేలిలా
స్ఫురదరుణోత్పలంబు దగుమొగ్గ యనంగ నెసంగుటొప్పు నీ
కరయఁగ నచ్చరిత్రమది యబ్బెడు నేక్రియఁగృష్ణవర్ణనా
ధరణిఁ బ్రసిద్ధిఁజెందితికదా సకలాశనయాశ్రయాశుఁడా.

సీ—[చేతఁ దాకి సవిహదంబుగ] అక్కటా! నాయొక్క యపుణ్యపరిణామము!
దాసనే యగ్నియుం జల్లఁగానయ్యో. అయ్యో! ఇయ్యది యింగలపుఁ దునుకగాదు.
మఱి మానికమా!

ల—ఎట్లు భాగ్యవంతుల కన్నియును రక్షమగుచున్నదన్న ప్రవాదము నత్యుపే
యయ్యెను?

సీ—[శ్రైకొని,] ఓసీ! ఇది, స్వామియైన రామభద్రుని ముద్రిక. [దానిగుఱించి కన్నీరు
నించి సంస్కృతమాతో.]

హ్లో. యాశైశవాదధిమనోరమ రామచంద్ర
హస్తాంగులిప్రణయినీ ముఖగా మువ్వుతా,

అశ్వేవసా జనకరాజనుతా కథన్ము
లంకాముపాగతవలీ మణిముద్రికేత్వమ్.

అ. చిన్ననాటనుండి శ్రీరామచంద్రుని
శేలివ్రేలుపట్టి క్రూర దీవు
వేలు సీత యనగ వినుతవెట్టిలంక
బొందినావు రత్నముద్రికయహ.

[మఱియుం గరాంగుళికిసలయుముచే లాలించుచు]

ఓసీ! రతనపు మద్దుటుంగరమా! కుశలమా, లక్ష్మణునితోడఁ గూడుకొనియుండు
శ్రీరామచరణములకు?

హనుమంతుఁడు—[తెరవీరఁ దొలగఁ దీసికొని ప్రవేశించి,] కుశలము. దేవీ! కుశలము.
సీ—అమృతముఖా! ఎవఁడవు నీవు?

హ. విను తారావలీ కేను సేవకుడ భావింపంగ శ్రీరామధ
ద్రునికి ద్వాతను బ్రాణదేవునికిఁ బుత్రుండక హనుమంతుఁడం
ద్రు ననుక లోకులు నిన్నుఁ జంప దశకంఠం డేగుదేరంగఁ ద
హ హనుమంతుఁడత్సుతాపిశిరముం దాఁగొల్పితిని దిన్నఁగన్.

రా—అహ! ఎట్టి హనుమంతుని ధేయము నాభాగ ధేయముయొక్క చెల్లు!

ల—అహ! సంవిధానముయొక్క చమత్కారము!

సీ—ఓయి భద్రముఖా! మఱి యెకఁ డీతారావలీ!

హ—లే. శౌర్యనిధియైనవారికి శాత్రువుండు
లోకబంధవుఁడైనూర్మునికి సుతుఁడు
రామపాదబింబములకు పరాసువర్తి
సమలినుగ్రీవుఁడను కపిచక్రవర్తి.

సీ—మఱి యెవనిచేత హనుమలకుఁ గోతులకు నిటువంటి చెలిమి కావింపబడినది?

హ—రామబాణముచేతనే.

లే. వారి కిడబడె స్వర్లోకబహుళవైభ
వంబు మొదటను బిమ్ముట వాలిదైన
తారతోడుకఁ దన్నహోదారరత్న
మకుట మర్పిత మితనికి మహితచరిత.

సీ—మందభాగ్యురాలైన నానిమిత్రమునం దుర్బలుఁ డైనాఁడా యేమి యిప్పుడు రఘునాథుఁడు ? అదంతయుం జెప్పుము.

హ—అది యేమన నేమని చెప్పుదును ? ఇప్పుడే.

క. ఓగి బహుళపక్షశివలె, రఘునాథుఁడుకృతఁగాంచుఁ బ్రతిదినమందుకొ

సీ—అయ్యో ! అయ్యో !

హ—తగునని నుపలయమృతి, యగపదనయభావము క్రియగడరితెలుపుగన్.

సీ—ఇప్పుడేమో లేఁజొనుచున్నాను.

హ—ఓదేవీ ! దేవునిచేత నీకుఁ జెలుపు మని పంపఁబడిన సందేశమంతయు వినుము.

చ. అమృతకరుండు చండకరుఁ డంబుధరుండు దవానలుండు స

ద్విమలసరిత్పమీరణము భీమఫణిశ్చరనానిలంబు గా

నమరెడువల్లి బల్లెముగ్గనౌఁ గుపలాటవి యాటెకూటువో

నుముఖి నీవియోగమునఁ జొప్పడె నాకు జగంబు వింతగన్.

మఱియును,

చ. ఎవనికిఁ జెప్పి యిప్పాలము నే నెడఁబాయుదు నెంచెలిం జెలి

యెవఁ డెఱుంగఁగలండు మనయిద్దఱయొద్దిక చెల్లి బల్లిఁదా

దవ నెఱుఁగున్దాక్షయె నని నింటియె యుంట నీమనం

బవుఁగద నామఁబువలె నక్కట పొక్కెద నేమి సేయుదున్.

సీ—[సిగ్గు నభినయించుచున్నది.]

ప్రి—సఖి ! నీవును రఘుపతికి నేదేని సందేశమును గుఱుతును అందింపుము.

సీ—ఇదే నాప్రతిసందేశము. వారక కారుచున్న కన్నీటి నెలయెటిచేఁ గలిగిన

దయ్యను నాచూడ్కి నీయొక్క నెమ్మొగమ్ము సోయగ వును నీ రానఁగోరుచున్నది.

[చూడఁబడిఁ దీసికొని హనుమంతుని చేతియందు నిడుచున్నది.] ఓతలమానికమా !

క. రక్కసునిచూడ్కి దగులుట, మిక్కిలిముఱికియయినట్టి మేనిఁ గడిగొ

మ్మక్కఱరామునిదయి తగు, చక్కనికాల్లొదిదాలు జక్కరసిటన్.

హ—దేవీ ! నెలవిమ్ము. రామచంద్రచరణ సందర్శనోత్కంఠ నన్నుం ద్వరపెట్టుచున్నది.

సీ—[కన్నీటిలోఁదను, దగ్గులికలోను.] ఓయీ ! నెపములేని యనుఁగువగు నీవు పోవ,

మఱియును నాకు నెవఁడు తెలుపఁగలఁడు రాగవుని మద్ది ?

హ—దేవీ ! దైవముచే సంస్కృతిఁ జెందినవాఁడనైతిని. దేవునిచేత దేవికి సందిష్ట

మయ్యెఁ గద ?

వసంకలకావృత్తము.

చింతిల్ల కుల్లసిలు సీతరూ మత్సృప్తిన్
సంతోష మొందంగను జక్కంగఁ దెల్పు నీకున్
స్వాంతా ప్రలత్త జనిత్యాస్వనము ల్పురదిన్
టాకంతాళియేడ్పులును గ్రందుగఁ గల్గితోడోన్.

[తెరలో,] ఆ. ఎట్లా రాజపుత్రు హింసించి యత్తుని
వానరావళిదుండ పాతె దెటకు
నిన్ను మన్నిగొనఁగ నెన్నరావజునాజ్ఞ
నింద్రజిత్తు కార్తుకేంద్ర మూని.

హ—దేవేరి! కృతకృత్యుడనైతిని. ఇంక నన్ను దాచుకొనక ప్రకటించుకొనియెదను.
కావున నిదిగో నమస్కరించుచున్నాను. నెలపు దీసికొనుచున్నాను.

సీ—ఓయీ! డోర్పువేల్పుకొడుకా! బడలికలేకయే యాచెడురాకాసిస్సంద్రముం
దాటుము.

హ—దేవియొక్క యాప్రసాద మాదలఁ దాల్చుచున్నాను. [అని నిష్క్రమించు
చున్నాడు.]

సీ—చెరి! ముజ్జడా! నింగిద్రిమ్మరిపై వీనినడవడియంతయుం గనుంగొనుము.

త్రి—ఇట్లుగఁగాక. [అని నిష్క్రమించెను.]

[తెరలో,]

కా. వీరుం డీతఁడు మేఘనాదప్రహీతస్థితాస్త్రముల్ మ్రింగెడున్

[అందఱును హర్షమును బ్రకటికరించుచున్నారు.]

[మఱి తెరలో]

ఘోరేంద్రానికి జిక్కి బద్ధుడయియుండుం దోఁకఁ గాల్పంబడెన్

[అందఱు నివహదమును వ్యక్తీకరించుచున్నారు.]

[మఱియుఁ దెరలో,]

భూరిజ్వాలచేతఁ గాల్పు నహహ! పొల్నేదఁగా లంక వీడు

[అందఱు హర్ష నివహదముల నభినయించుచున్నారు.]

[మఱియును చెరలొ,]

కొరా నీఁడలయందు వార్ధిజలమం దార్పున్ స్వవాలాన్నినిన్.

[అందఱును మహానందమొందుచున్నారు.]

[మఱిం చెరలొ]

అహ! అహ! అహాహ! ఆశ్చర్యమాశ్చర్యము!!!

మ. పొడవుండుబ్బలినుండి సూర్యుడు నభంబుందాటున ట్టిప్పుడి
క్రడవేలాగమునుండి దాఁటెడు నహః గంభీరమభినిధిక్
గడువేగంబునఁ బుట్టు గాలివలనం గాండంబు లిట్టట్టునో
నడుచక్కిం గనుపట్టుఁ బాపదొర యెన్నంబొల్పు సామీరియన్.

సీ—[తెరవంకఁజూచి] వెల! ప్రిజటా! పుడమిని డిగిరివి. కాన మేలు బలుపుదాన
వైన నీమేని గొఁగిలిండుకొందున్నాను. [అని, నిష్క్రమించెను.]

రా—ప్రియురాలా! నన్నుం దిలకింపుమి.

ల—నీమిది! లంకావృత్తాంతము ననుకరించినదియై విద్యాధరవిరచితమైన మహేంద్ర
కాలమునందు, మఱిమఱి శ్రమించుచున్నావు.

రా—భాగ్యముచేత మనచేత స్వవిక్రమ కథన విముఖుండయిన హనుమంతుని చరిత్ర
రహస్య మేఱుగఁబడినది.

[తెరలొ] ఓరఘునాథా! ఇతఁడునుమి,

తే. అతిమదోద్ధతు దశకంఠ నడలఁజేసి
మధువనంబున బహుఫలమధువు లాని
వచ్చుచున్నాఁడు త్వత్పదపద్మములను
గనఁగ నంగదముఖులతో మనహనుమయ.

రా—వింటివా? అబ్బాయీ! లక్ష్మణా! కావున నీవు రమ్మ. కృతకృత్యుండయిన హను
మంతుని నెదుర్కొందము.

[అని యందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.]

• ఇది, అంశ్రీకృత ప్రసన్నరాఘవ నాటకమునందు, పట్టాంకము.

ఆంధ్ర ప్రసన్నరాఘవ నాటకము

స ష్ఠాంకము

[అంతః బుల వ్యుత్సాహము ప్రవేశించుచున్నాడు.]

[చుట్టుకొని] సన్ని వేశమరయనివాడైనాని. అతనియి ల్లెదియని యెవని నడుగుదును ?
[వెండియు విలకించి] వీడేల లంకేశ్వరమాతామహాను, మహామంత్రియనగు
మాల్యవంతుని పరిచారకుడు కరాళకుండీధనే యున్నాడు ? బిగ్గరగా, సఖుడా!
కరాళకుడా ! [ఇటు ల్రవేశించి,]

కరాళకుడు—మునీ ! నమస్కరించుచున్నాను.

ముని—ఇప్తసిద్ధి జెందుము. విభీషణభవనమును నాకు జెలుపుము.

కరా—అం దేమి ?

ముని—విదో యొకసందేశము విభీషణుని కందించ భగవంతుడైన పులస్త్యునిచే నేనాశ్చ
కింపబడినాను.

కరా—ఇప్పు డిక్కడ విభీషణుడు లేడు.

ముని—ఎందువల్ల ?

కరా—ఒకప్పుడు మ్రొక్కుచున్న విభీషణునియొక్క చేతినుండి, వ్రాయబడిన యొక
పత్రమును లంకేశ్వరుడు సకౌతుకింబుగాఁ గైకొని వినోదంబుగాఁ జూపెను.

లే. అభ్యుదయసిద్ధి దమకౌస్తు నర్థి గోరు
సుజను లనురాగమున నెందుఁ జూడరుగద
చవిలినాటి శకాంకలేఖవలెఁ దలచి
పరసతీఫాలపట్టికఁ బరగినఁ గడు.

ముని—అహ ! ప్రభువగు విభీషణునియొక్క విశ్వాభనాచార్యుని. తరువాతఁ దర్వాత.

కరా—అటువిష్టుట లంకేశ్వరునిచేత సహసంబుగఁ జెప్పబడియెను. సరే, ఎవడో
యొక పిఠికివాడు చెప్పిన దిది. ఇది ప్రసిద్ధమేగదా ?

అ. కొఱలు పరవనితల కుచకుంభములయందు

ఘోరవైరి కుంభికుంభములను

బడవు రక్షిత క్రింద బరమభీరువు లని

దృష్టులును బృష్కృష్టులు మఱి.

ముని—అహ! లోకముయొక్క నిజచిత్రవృత్తి భూమికానుసారములు వాక్పిత్రములు!
తరువాత.

కరా—అంతట, సప్రణయకోపవిషాదం దగుచు విభీషణుండు లంకేశ్వరునికిఁ జెప్ప
చున్నాఁడు.

చ. శివునిశిఖాస్రజం బయిన సింధువును స్నిరసింఛలీలమై
నెవడినకీర్తి యెవ్వనిదియే కడుగుం దెస లన్న గోడలకై
దవిలిలి వట్టివాఁడ వెటు ధాత్రితనూభవపై నయో యిదే
యవును బులస్త్యసంకతి యశోబ్ధునికిం దగనట్టి కం దికన్.

ముని—పిమ్మటఁ బిమ్మట.

కరా—పిమ్మట.

లే. రోషభీషణపాటలలోలదృష్టి, గర్వమాన నెత్తఁబడినట్టి భద్రముష్టి
బాసరురావణుచే వంశభూషణుండు, బెగడ కెదఁ దన్నుఁబడెను విభీషణుండు.

ముని—[విహసించి,]

లే. అరయఁ గ్రోధాంధుడైన దశాస్యుచేత, సనయకవచుం దయిన విభీషణుండు గాఁడు
పాదతాడితుఁ డాత్మీయభద్రమూర్తి, తన్నుఁబడెనంచుఁ దలఁచుట దగును మిగుల.

అది చెప్పుము. మఱి యిప్పుడు విభీషణుఁ డెక్కడ నున్నాఁడు ?

కరా—సరే. రామునినే యాశ్రయించి యున్నాఁడు.

ముని—[తనలో] ఐనక, పులస్త్యసంనేశరహస్యమును విభీషణుండు ముందే యనుష్ఠించె.

[ప్రకాశముగ] మఱి యిపుడు నీ వేమి యొనరించుటకుఁ బ్రయత్నించుచున్నావు ?

కరా—జానకీవిరహవిహ్వలుండగు లంకానాథుని మనోవినోదముకొఱకు నెవఁడో యొక
చిత్రకారుండు రచియించినది యీ చిత్రపటము తగ్గోచరముగాఁ గావించ నమర్థం
దగు నొకానొకనిచేత నియ్యవలసిన దిచ్చిత్రపట మని, మాల్వవంతునిచే నాజ్ఞాపింపఁ
బడితిని.

ముని—[సకౌతుకంబుగ] శక్రువు సమీపించియుండ, మహామంత్రియగు మాల్వవంతుని
దివెట్టియుపచారము ! సరే. ప్రకృతోచితమే. ఇది యేదో కాఁగలదు. [తెరలో]

కా. ఓరీ నూఱుము చంద్రమశ్శిలపయిక్ బ్రోతాస్సహివై చందనం

బోరీ కూర్పుము చామరంబు గడు నే ర్నొప్పుంగఁ జంద్రాంశులకై

సారోదారమృణాళతంతుకలిచే జానొందఁ బద్మచ్ఛద

స్ఫారాద్బిందువులకై రచింపు సుమణిస్త్వగ్వర్యమోరీ వెనన్.

ముని—[సోపహాసంబుగ, తనలో] లంకేశ్వరున కీకీతోపచారము కర్మశముగాఁ గాఁగల

దని శంకించుచున్నాను. నిరహసంతపుండైన లంకేశ్వరునికి తిలోపచారార్థముగా నిశాచరులెల నియోగింపబడుచున్నారు !

కరా—భేదరులును. ఇప్పుడు గదా !

మ. అమృతాంశుండు కరంబులం బులిమెడుకొ హర్షంబుగం గంధముం

గొనురొందంగను దాళవృంతకలనం గూర్పు న్వనంతానిలం

డమరం గంజదళాళిఁ దల్పమును నొయ్యం జల్పనభ్రేవుఁ డీ

క్రమమారం గొలువంబడు స్ఫురలచే లంకేశ్వరుం డివ్వడిన్.

ముని—బోరా ! పదరుఁబోతులయొక్క వాగాదంబరసారస్యము !

కరా—[తెరదిక్కు చూచి.] ప్రహస్తుఁ డేల రాజద్వారమును జేరుచున్నాఁడు ! అందు వలనం జిత్రపట మీతనిచేతి కిత్తును. నీవును పొమ్ము. [అని నిష్క్రాంతులైరి.]

ఇద్ది శుద్ధవిష్కంభము.

[అంతట రావణుండు ప్రవేశించుచున్నాఁడు. చిత్రపటహస్తుఁడయిన ప్రహస్తుండును, రావ—[తనలా]

లే. ఆకట రాజల్లలాటఫలకసుముఖర, కాంచికాగుణకేశవత్వయు నగుచును

మూరనారాచయప్తి నామానసమునఁ, దూతినది యది నేఁ జేయుదు నిక నేమి !

[విమర్శించి.] ఆహా ! ఎట్టిపుడు మలినవేషమును బొందినదయ్యెను, జనస్థానమందు

నున్నదానివలె జానకిని సమందితరూపంగానే కాంచుచున్నాను ?

[విమర్శించి.] కానిదేనియు,

ఆ. మ్రింగి యెల్లరుచుల మించిమించినయిన, కాంతు లెంతయేని గ్రమ్మియున్న

జానుమీఱుకున్నె శశిలేఖ ధూసర, యయ్యు వేడ్కఁజూడ్కి నాచికినదె.

ప్రహస్తుండు—[చిత్రపటమును విప్పి] దేవా ! ఈ చిత్రపటమును వినోదార్థముగా విలోకింపుము.

రావ—ఏ మిందు వ్రాయబడినది ?

ప్ర—ఇంతవఱ కిది, లిమిలిమింగిల వాలాహతి కుపిత సలికలభ కోలాహ లోన్నిద్రము నముద్రము.

రావ—ఇది యేమి ? రత్నాకరమున కుత్తరమున తాపింధపండాఖండలధనుస్సహస్రము ననుసరించి, గగనమును గపిశముగఁ గావించుచున్నది ?

ప్ర—ఇది, యాసుగ్రీవపాలితము కపిలము.

రావ—[నవ్వి.] ఓయి ! వాలిపాలిత మని వాఁగినదగినది. దీన నేమి గాఁగలదు? మఱి

బ్రక్కలి లలితులైన యాయురువు రెవరు జడదారులు ?

ప్ర—ఈయిరువు రారామలక్షణులు. ఈయిద్వారలో నగ్రజానిచేత సుగ్రీవాధీనముగా నొనరింపబడినది వానరబలము.

రావ—[వినకయే] ఓయీ! వీర డేడు, చిలుకుటచే గలిగిన యలలచాలుచే దవ్వగఁ ద్రోయఁబడి కపర్దికపర్దారోహ కుతూహలుండగు చందురునిచందమున మిక్కిలి చిక్కినమేను గలిగినవాఁ డగుచుఁ దీరముచేరువ నత్తి యత్తమిల్లియున్నాఁడు?

ప్ర—వీడు దర్భశయనుండు, లంకాగమనకౌతుకి, నిజకులగురుని సాగరుని నుపచరించు చున్నాఁడు రాముఁడు.

రావ—ఎట్లు వీర డీవిధముననే, జానకీలాభకౌతుకి, నన్నును నుపచరింపఁగలఁడు?

ప్ర—ఈకడ విలొకింపవలయు. వీడు, క్రుద్ధరాఘవకొదండ ముక్త కాండ పాత కాతర తరళ తిమి మకర పరివారుండు పారావారుండు.

రావ—ఓయీ! వీరు వీరువురు కృతాంజలులు వానరభటులచేత సాదరంబుగ బెద్దముని యొద్దికిఁ గొనిపోఁబడుచున్నారు?

ప్ర—వీర డింతవఱకు సముద్రుఁడు. ఇతఁడో, దేవరయొక్క తమ్ముఁడు, [అని యర్థోక్తి చెప్పఁబడఁగ,] బాంధవవిరోధియైన వీనియొక్క పేరు వక్కాణింప నేల? [అని, మిన్నకున్నాఁడు.]

రావ—వీర డేమి విభీషణుఁడా? నావిరోధముచే రాము నాశ్రయించుచున్నాఁడు కానీ!

క. సకలనిశాచరమాళి, ప్రకటమణిప్రభ్రాజితాంఘ్రిపద్మండగు నే
నిక రావణసందర్శన, మకుటిలముగఁ జేయ నర్హుఁ డగునే వీడున్.

ప్ర—[స్వగతంబుగ] ఇది సత్యమే.

రావ—[సకౌతుకంబుగ] మఱి యిది యేమి యక్షరావళిద్వంద్వము?

ప్ర—సముద్ర విభీషణులంగూర్చి లక్షణునియొక్క వాక్యద్వయ మిదిగద.

రావ—ఇందొకటి చదువుము.

ప్ర—[చదువుచున్నాఁడు.]

మ. విడుమీ త్రాసము నోసముద్రుడ కడున్ వేరాముక్తాభాగ్నిద్రా
వెడుబందీకృతదేవసుందరుల వై పెంపొందుకన్నీళ్ల నే
యదరు స్నీమకరీగణం బితనివా నమ్ముల్లకాస్యాంగసో
జ్జ్వలగండగ్ధలపత్రభంగమకరిసంహారమే చేసెడున్.

రావ—అన్యముం జదువుము.

ప్ర—[చదువుచున్నాఁడు.]

మ. అడరం జేయుటచే శిరోసతిని రక్షాపేక్షచే జేరుట

గడునాన్మృత్యుముగా విభీషణుని లంకన్ రాజుగాఁ జేయు రా

ముఁ డికం డివ్వడె యీనరేళునిభుజంబుల్ ప్రాతిభావ్యాధ్యముల్

పుడమిన్ సూర్యరాజ్యదంబు లిట మేము న్నాక్షులై యుందు మా.

రావ—[వినకయే] కానీ. మఱియేమిది యభిమధ్యమునఁ గానఁబడుచున్నది ?

ప్ర—శ్రీరామయశశ ప్ర శ స్తిరచనాప్రబంధము, సేతుబంధము.

రావ—అహా ! చిత్రకారుని చాతురి. ఎందువలన నిది యసత్యమయ్యెను సత్యమువలెఁ
కాపెను.

ప్ర—[స్వ] ఎట్టిపుడును స్వామి కళికసంభావన ? [తెరయందుఁ గలకలము.]

రావ—ఓయీ ! ఇదేమి కోలాహలము ?

ప్ర—క. ఇది రామచమూచదులగు, సుదర్శకపితుంజరులది సొరిదిగ నవనీ
రదములగర్జనమువలెన్, గదిలెడుగోలాహలంబు గడుబెడిదముగన్.

అందువలన శంకింపం దగినది. మఱి మాఱునేత సేయందగినది.

రావ—ఆ ! ఏమి యిట శంకితవ్యము ? ప్రతీకారము సేయఁదగినది ఇందుచేఁ గద ?

లే. కపులకోలాహలంబుచేఁ గాంచునాదు, మది ముదంబునె యెంతయు మానసియ
యైనమందోదరిసునూపురాప్తమణుల, శింజితముచేవలెం జాల మంజులముగ.

మందోదరి—[ప్రవేశించి.] ఆయ్యపుత్తునకు జేజే.

రావ—ఓసీప్రియా ! ఇట నిట.

మం—[ముందు వచ్చి, యశోచితముగఁ గూర్చుండి,] క్రిందు కూచుచున్నది.

రావ—లే. వెలయు భుగ్నాలకము స్థితవిజితచంద్ర, లోకమాలోకమాత్రవశిక్యశకువ
లయము నీమొగ మిది సురలకు నవీశ్వ, మింతి ననుఁబోలె నూరక వంతు వేల?

ప్ర—దేవరా! వానరసేనాకలకలమును జింతించుచున్నదివోలె దేవేరి యధరీకృతముఖగా
నగుచున్న దని యెన్నుచున్నాను.

రావ—అహా ! ఇది యేమి చింతావిషయము ? ఓసీ ప్రియారావా !

రత్నావళి. ఇది యంగదభుజలతసీలాలక - యిద్ధ లసత్తారకుముదహా

సదయతచారునయనతారాపతి - సన్తుఖవానరసేనయగున్

ముదితవలెన్నాముందట దర్పము - మొనయింపన్వలఁతిగ నెటులొ

గదియించుచున్నదియైన నిటం - గందర్పునిదర్పము నాకున్.

మం—వేణుకతమును గలదు. ఇపుడుగద, దేవరకు సకినముఁ జూడఁ గొండసిగరమున నెల

కొనియుండు బోయపల్లెకు నావనికత్తె నాచేఁ బనువఁబడియెను. అదియు నక్కడ

నొక్క గుడిసెదండ నుండు సింగపుగొదమును బుజ్జగించుచున్న యొకబోయతయొక్క యాపల్కు విన్నది.

రావ—ఏమది?

మం—క. నాకపతిపరిభవంబున, నేకాకుమభర్తగర్వనిర్వ్యధుండ వీ
చోడ గదిసె శరభనందనుఁ, డీగిరినికటంబునను మృగేంద్రుండ వినుమా.

[క్షేప మనునరించి, మఱి ఛాయ.]

క. నాకపతిపరిభవంబున, నేకాకుమభర్తగర్వనిర్వ్యధుండ వీ
వీకడ దశరథనందనుఁ, డీమధరనికటమునందు నేచు స్వినుమా.

రావ—ఇందిది యేమి విషాదస్థానము? ఇది మావిషయమౌ దుదాసీనము.

ప్ర—దేవా! ఇది వేలువిధమున నెఱుంగఁబడినదే.

రావ—అ! ఇది యేమి, దశకంఠురియందును శకునవిచారగోచరత.

[తెరలో,]

కా. స్ఫారాస్ఫాలితరామలక్ష్మణభనుర్జ్వావల్లరీర్పుల్లరీ
ప్రార్థిత్వనిత ప్రరూఢపులకప్రాగ్భారసీరంధ్రితుల్
స్వైరప్రాప్తవత్సరీధ్వజకదళీచంచక్రపాణాంచలౌ
దారస్ఫూర్తిదోర్బలైకచపలు ల్లరింతు రాత్రించరుల్.

రావ—ఇప్పుడు నిశాచరవిజయోత్తరము, సమరము.

[మఱియుఁ చెరలో] ఇది.

తే. రఘువతికి మ్రొల నున్నమర్కటసునీర, సేనయే ముసిండిపండుడా ల్నా నెఱువగు
మొగమునరఁ ద్రాగురా కాసి మొనలపిండు, బ్రాతరాదిత్యరుచితమోవ్రాతము నన.

రావ—అ! మర్కటములచే నెట్లుత్కంఠితము? ఎవఁడురా ఇక్కడ?

చ. ఒనరిచి మున్నినిదుని బలౌధ్ధతు వీరునిఁ గుంభకర్ణునికొ
బనుపవలెన్న హృద్భుతసుభండనముం బచరింప రాముతో
ననుపవరిం జేలేందుని మహామహాశూరుని మేఘనాథునికొ
ఘనకదనంబు నల్పంగను గ్రచ్చుట లక్ష్మణుతోడఁ జెచ్చెరన్.

[తెరలో] దేవరా! భవదభిప్రాయాభిజ్ఞాఁడైన మాల్యవన్తంత్రిచేత ముందే యిది
నమకూర్పంబడియెను. ఇప్పుడు గద!

క. రామునితో దుర్భరసం, గ్రామం బొనరించుఁ గుంభకర్ణుండు కడిమి
సామిత్రితోడఁ బోరెడు, ధీమంతుం డింద్రజిత్తు దివ్యులు బెగడన్.

[వెండియుఁ బెరలా]

మ. తనదండ్రికను లన్న హాకపులు కుత్తప్రాయులే రూపణ
దననారాచనువృష్టి మర్కటమహాదావాగ్నులే యాజగత్
ఘనవీరుం డగుకుంభకర్ణుఁడును మేఘభానుఁడో నింద్రజి
త్తును దద్దాశరథిద్వయాస్త్రశిఖియందు న్నిద్దలై రక్కటా.

[మంషోదరీరావణులు మూర్ఛిల్లిరి.]

ప్ర—దేవా ! ఊఱిడిల్లు మూఱిడిల్లుము.

రావ—[ఊఱిడిల్లి.] దేవీ ! ఊఱిడిల్లు మూఱిడిల్లుము.

మం—[ఊఱిడిల్లి.] అయ్యపుత్తుఁడు కాపాడవలెను. నేనెవ్వగచీకటి న్ను సిగియున్నాను.
కాన నన్ను లేవని త్తవలయు నయ్యపుత్తుఁడు.

రావ—చాలుఁ గాకరకచేత, ఈచంద్రహాసచంద్రుఁడే నిన్ను న్నెంజెలిచీకటినుండి
లేవనెత్తుచున్నాఁడుగా ! [కత్తి దూసికొని] నాయ దీయది గద ?

తే. ఛిన్నభిన్నంబులౌ మరుత్సింధుకోరు, కుంభహస్తావిచళిగుణమనోజ్ఞ
మాహావీర్యంతాభ్రచరాక్షులకును, జంద్రహాసమున్చిలనసన్నదమిడు.

[అని, ప్రహస్తునితోడఁగూడ నిష్క్రమించెను.]

మం—అందువలననే యేమో, పోరిపేరిమి యబ్బరమున నిబ్బరమయిన కనులుగలిగిన
విజ్ఞాదరులజంట, యేమేమో మంతనమాడుచుఁ జూడఁబడియెడి. అందుచే నేదో
పెనుగలని పెనుపు వెలయుచున్న దని యెన్నెద. కాననే, అయ్యపుత్తునకు గెలుపు
గలుగ నాయిలువేల్పులఁ గొలువ నరిగెదను. [అని, నిష్క్రమించెను.]

[అంకట, విద్యాధర మిథునము ప్రవేశించుచున్నది.]

విద్యాధరుఁడు—ప్రియారాలా ! అలోకింపుము.

మ. రణముక్తానువులైనరాక్షసులు వీరశ్రీయుతు ల్సార్వభౌమం
దును బెంపొందఁగ జొత్తు రంబుజమునందుం దుమైదల్పంజనాఁ
గ నిక నీర్వలచేత భిన్నమయి యాకాశోరుకుంజంబునం
దును ఛిన్నంబయినట్టి తెట్టియ యనం దోఁచుం దినేడ్చింబమున్.

విద్యాధరి—ప్రియఁడా ! వీర డేఁడు కలను జలుపు వేడుకఁబొడమిన గగ్గరుమొగ్గలఁగల
వాఁడు, పండినబుజముపిండదదవివాఁడు. కొమ్మద్రిమ్మరి దండున కెదురుగ నరుగు
దెంచుచున్నాఁడు ?

వి...రుఁడు—వీడు, బంధువధామర్ష దుర్ధరుండు, దశకంధరుండు.

వి...రి—మఱి వీర డెవఁడు? ఇప్పుడు కాటుకొండవలె నుండువాఁడు? గరుడిమానికము.
వంటివాఁడు, వీని కెదురుపడుచున్నాఁడు ?

వి...రుడు—ప్రియా ! విచిత్రజన్మకిలుఁడు, వీఁడు నీలుఁడు. మఱి యచ్చెరియముగ,
చూడు చూడు.

ఆ. నీలుఁ డేసినట్టి నీలాద్రి కిభిరంబు, దవుల వక్షమునను దశముఖుండు
తలఁచుఁ దరుణి వేయఁ దనరు నీలాత్పలం, బనుచుఁ దప్పలంబు నగునె యెంచ.

[మఱి సకాతుకంబుగ,] చూడుచూడు.

కా. నీలుం డీతఁడు పంక్తివక్త కరసన్నీరేభవాంకంబునకే
రోలంబంబువిధంబునం బరఁగెడుకొ బొల్చున్న తొక్కం దహా
నీలుండుం దశకంఠమాళులపయిన్నీలాశ్చలీలాధ్యుండై,
పోలంగా తిమికిం దిమింగిల మనం బుట్టెం గడుం జీట్టులున్.

వి...రి—చూడుచూడు. వీరఁడెవఁడో, రాకానితేసి కెదురుగవచ్చుచున్నాఁడు.

వి...రుడు—వీఁడు స్వామిపక్షపాతి, విభీషణుఁడు. [మఱి సవిహదంబుగ] ఆహహ !

క. ఏయది విభీషణునిపై, నాయెఁ బ్రయుక్తంబుశక్తి యద్దశముఖుచే

వి...రి—పిమ్మట నేమి ?

వి...రుడు—ఆయది ప్రియవలె నెదవై, నోయనలక్షణునిచేత నొగిఁ దాల్చుబడెన్.

వి...రి—హా ! హతనైతి. దైవముచేత.

వి...రుడు—[సవిహదహర్షంబుగ] ఆయ్యో !

మ. పొరి వర్షించి మహాశుగంబులను దృఢుండొ దశగ్రీవువైఁ
దరువాతం బహుశాశ్రులంకగతసంత్యక్తాత్మసామిత్రిపై
వరహర్షోరుశుగాత్పులం గపులఁ దోఁపంజేసి రాముండు శ్రీ
హరి శ్యామాంగుఁడు పొల్చు వీరకరుణవ్యామిశ్రుండై చూడుమా.

వి...రి—[సహర్షంబుగ,] చూడుచూడు. రామునారసములగములచేఁ జీల్చుబడు వాఁ
డగుచు పోవుచున్నాఁడు, పదిమొగముల రక్కసుఁడు.

[తెరలొ]

తే. వత్స లక్షణ యంబకాబ్జములఁ దెఱపు, మయ్య యువ్వెత్తుగ నమస్తమస్తమయ్యె
భాగ్యమర్కటలమునకుబ్రదిమి రాము,నకును నయనాంజనం బూర్తిశకును నకట.

వి...రుడు—సోదరశోకకాతరుండగు రామచంద్రుని విలాప మిది. [మఱి తెరలొ] ఓ
స్వామీ ! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

వి...రి—ఎట్లు ప్రార్థనామరునిచే రామచంద్రుఁ డూఱడింపఁబడుచున్నాఁడు? అందువల్ల
నేమి యిప్పుడు నుడువఁగలఁడు ?

[తెరల] తెలికాడా! నుగ్గివుడా! నే నెట్టాబడిల్లుదు!

క. ఓరాఘవులారా యను, సారవచస్పదను ద్రాగి సంయమితచే
నోరాఘవ యనుపదవి, మేరీలెక రామహతకుఁ డింకం ద్రావున్.
ఇంలేకాదు.

ఉ. మాపినతల్లికాళ్లకు నమస్కరణంబు నొనర్చునట్లు నే

నైపుడు నెట్లు నాకెలన జాగెడునిష్ఫలదృష్టి నయ్యయో

పాపము కాంతమాత మనవాంఛయుఁ గల్గినఁ గర్మకాత్తుడే

నీపినతమ్మునిం దొఱఁగి యేగఁ డయోధ్యకు రాముఁ డెప్పుడున్.

వి...రుడు—అహహ! కరుణైకార్థ పము క్రమ్ముచున్నది. [ఎంతయుఁ జింతిల్లి] విన
నేమాయె ఇక్కడ నేమో యొక్కప్రతికార మగును. అటుగానియెడఁ బ్రతీకార
మేది? అట్లేని? విధి వివరితము.

వి...రి—హా! హా! మిగుల బెగడుఁగొలుపుపని చూడుచూడు. ఈ శ్రోతియును బది
తలల రక్తసునిచేఁ జేయఁబడిన సంధానము గొండ్సిగరముం గైకొనుచు రాముని
కెదురుగ వచ్చుచున్నది.

వి...రుడు—చెవులు మూసికొని, పాపము శమించుత. పాపము శమించుత. వీడు,
తే. కడఁక మై గంధనూదనఖ్యాతమగు మ, సకాషధమహామహీధర మమరఁ జెచ్చి
చేయసామిత్రి నిపుడే సంజీవితునిఁగ, వచ్చుచున్నాఁడు వడి జగత్పాణిభవుఁడు.

వి...రి—బ్రదికితిని.

వి...రుడు—[సహర్షంబుగ] చూడు చూడు.

ఆ. అన్యసకాపధులది యోగంధముననె సా, మిత్రి కనులఁ జెఱచె మించె మఱియు

కౌర్యధుర్యుడగుచుఁ జక్రీకృతశరాసుఁ, డై యొనర్చురాముఁ బ్రాప్తకాము.

[వెండియు సకాతుకంబుగ,] చూడుచూడు. రాఘవానందకందశితవాసరకుల శోలా
హలాంకురితశ్రోధకళంకితముఖుండు రావణుండు వెండియు రామసమ్ముఖమ్ముగ వచ్చు
చున్నాఁడు. కావున, సావధానముగఁ గాంచవలయును. ఈరామరావణాహవము వీర
శ్రీతులాధిరోహము గదా?

వి...రి—పలువురు బల్లిదులచే గెలువఁబడిన పదితలరాకాసితో సరిగ, నెల్లజగము
లందును వాఁడిమగల మేలుబంతియైన రాగవునికి జగద్రపువేడుక, వాఁడిసిరికిఁ దరాజా
నెక్కుట యొక్కరణి నగును?

వి...రుడు—సత్యము. సకలలోకైకపీరుడే రాముఁడు. కానీ. ఈరావణుఁ డేమి సామా
న్యండా! ఈరావణుండు దక్క వేఱెవఁ డిక్కయివడి నేచె?

కా. నాకస్త్రీకుచకుంభకుంకుమలసన్నానావిధస్థానక

శ్రీకాండంబు స్ఫులింపకే చెఱుప నేచే వాల్లలాఁ డే డిఁకన్

వీఁక వూరిత దివ్యవారణశిరోనిర్వృణిష్యక్తహా

నైకం బెవ్వనిచేత వాసవయశోహచ్చంద్రహాసం బగున్.

మఱియును.

కా. పోలం బల్కుదు మెట్టు లీదశముఖుం బోరన్ బడన్ వజ్రమా

తాళు ల్నువ్వెడువాఁడు వీఁడహ విహాయస్సారకాసార స

ల్లీలస్వీనివి పాణిపద్మములు మేల్తే లా ననంగం గడుం

గైలాసంబును జంద్రమాళియుతముం గావించె రాయంచగాన్.

వి...రి—మఱి యెట్లదమున నున్నబలిమోములరాకాసితో సరిగ నేలపై నున్న

రామునికిని బెనకువ గనఁబడియెడి?

వి...రుఁడు—ప్రియురాలా! వెఱుపేల! ఇదిగో వచ్చె గదా, కృతాంజలియైన మాతలి

తోడఁగూడఁ బురుహూతరథము ! వినయారాముడైన రాముచే నెక్కఁబడినది.

[తెరలూ,]

కా. హేలోన్మూలితశూలిశైలములు దల్తేలాదిలోకార్దులున్

శ్రీలంకాభయదంబు లింద్రనగరస్త్రీబృందబందీకర

శ్రీలంబుల్ జనకాత్మజాకుచలసచ్చికుంకుమాన్థంబులే

మూలోకింతుము పంక్తికంఠజయదోర్వాపారము ల్గొలిడున్.

[మఱియును దెరలూ,]

కా. హేలోన్మూలితశూలిచాపములు దల్తేలాదిలోకాభయ

శ్రీలుక్ లంకకు భీరిదంబులును స్వస్త్రీబృందబందీహర

శ్రీలంబుల్ జనకాత్మజాకుచలసచ్చికుంకుమాన్థంబులే

మూలోకింతుము రామరాజజయదోర్వాపారము ల్గొలిడున్.

వి...రుఁడు—తగునిది రక్షోమర్కటులయొక్క స్వస్వామి వర్ణనానుసారమును బ్రాజ్ఞజన

మనోహరమునగు వ్యాహారము.

[తెరలూ,]

ఓయి దశకంఠుఁడా !

తే. అకట సౌజన్యముత్తుడ పవుచునీవు, భరుఁడు మారీచుఁడును వాలి యరిగినట్టి

తొంటిదారిచె యరుగంగఁ గొంటివీహ, నంధువునఁ బడునంధానుగాంధుని వతె.

ఆంధ్రప్రస్థ రాఘవనాటకము

వి...రుడు—రామ వాక్పాయకముచే నృపదయమునఁ గొట్టబడినట్టి వాడును.

అందు సాహిత్యముగ నిపు డేమి పలుకఁగలఁడో విందము.

[తెరలో,]

చ. ఖదుఁ డన శైల వారి యనఁగం గపి మారిచు ఁడన్న జింక త

తరముఖజంతులం దునిమి కాంచెద వేటి కభర్వగర్వమీ

వరయము వచ్చి నీఁ డిట దశాస్యుఁడు స్వగపురవారణాశ్రమున్

వరసమరంబునం గెలిచి భాసిలుకేసరి వానిఁ గాంచెడున్.

అటుగావున్న ;

కా. కేలికేసరికేసరాంచితసటాకప్రాలసన్నంబుల

క్రిడాచామరశోమలానిలలవక్రిసీతఘర్తాంబువో

క్రిలుం డీతఁడు పంక్తివక్త్రుఁడు జయక్రిఁ గాంచుఁ బంచాస్యస

ర్వీలాలాపముచే నవహస్నుతయశోలిప్సుం డెవండా ననిన్.

వి...రుడు—నిల, యారావణ వాక్యముచే లక్ష్మణుఁడు కనలినవాడువోలెఁ గానఁబడు చున్నాఁడు? కాన, నే మని పలుకఁగలఁడో?

[తెరలో,] దశాననత్వముచే నొండెం బంచాననత్వముచే నొండె, నీ కేమి? ఇవ్వడా!

మ. మదముం బోనిడి యావిభీషణువలె న్నారాముపాదాబ్జమం

దుఁ దగం జేరుటఁ గమ్ము తుమ్మెదగ సంతోషమ్ముఁ గాం లింక నే

నిది కర్తవ్యము గానిచో మిదుతగానే కమ్ము దుష్టాత్మ దు

ర్షదుండై కూలినకుంభకర్ణువలె రామస్థితబాణాగ్నిలాన్.

వి...రి—ఎటు లిటీవల నడచెఱివలెక వాలమ్ముల చిమ్మచీకటి స్నేహితులున్న పదితలరక్క నుండు రేమొగమువలె నగుచున్నాఁడు.

వి...రుడు—కాని మ్మింతట మార్గణకిరణములచే దానినే దవ్వగఁ జోపుచున్న రామ చంద్రుఁడు చంద్రునివలె నగుచున్నాఁడు. [వెండియు, సకాతుకంబుగ] ఓసీ! అనేకాస్త్రవిద్యానిరస్త్రదివ్యాస్త్రుండును, సావపేలఖండిత కోదండుండును, కుంతి కుండు నగు దశకంతుంగుఁడనెంచి రాముఁ డేమో పలుకవేఁడువాడువోలెఁ గానఁబడు చున్నాఁడు.

[తెరలో]

లే. అయ్యో ఖండితమిహ్వన మనుచు వగవ, కూనరా యింక నేచేని యురుతరాయు

ధంబుగఁడగుము మఱియు యుద్ధంబున కిపు, డీవు నాతోడఁ బోరాడ నెంచిలేని.

వి...రి—వింద మంతయు నేమని యిపుడు నుడువునో రావణుఁడు?

[తెరలో]

చ. ఎది తననామసామ్యమున కెంతయునైఁచక కోపమూని యే
బాదవఁగఁ ద్రావె బల్లఱు స్వరుత్పలదృష్టిభుచంద్రహాస మ
య్యది విస. వేమి యియ్యదె దళాననబాహుపటిరళాననా
స్వదళజీచంద్రహాసము విభాజితపార్వణచంద్రహాసమున్.

వి...రుఁడు--[నకొతుకంబుగ] సావహేలదళిత చంద్రహాసుండును, సోత్పాసహాసుం
డును నైన రామచంద్రుఁ డిపు డేమి చెప్పుచున్నాఁడు? [తెరలో] అంతతోనో
రావణుఁ డిప్పుడు భేదించుచున్నాఁడా?

వి...రి—ఇప్పు డేమి చెప్పఁగలఁడు రావణుఁడు?

[తెరలో]

ఆ! ఎ ట్టిపుడే లంకేశ్వరుఁడు భేదించుచున్నాఁడురా? ఓరీ!

మ. పదియోబాహులచేతనే దశదిశల్ ప్రధ్వంసముం బొంద వే
ర్పది యా బాహులు భారమాత్రములుగా బల్బుండు రుద్రుం డగుం
గద యారాధ్యుఁడు కేశవుండు జడధిం గా గూర్చుకొల్పఱు నిం
కెడి కర్తవ్య మటంచు నెంచుచును లంకేశుండు భేదించెడున్.

వి...రుఁడు—చూడు చూడు.

మ. ధనువుల్లదము లోనుగాఁ గలుగుశస్త్రంబు లైదం గ్రుద్దుండై
తనర న్రావణుఁ డొర రామశరకృతస్వీయమార్థంబులం
గని యువ్వెత్తుగ నింగి నొక్కొకటి నే కైకొంచు వే ర్చేతులన్
బొనరం బై కెగయించుచుం దనభుజంబు ల్చేయు సార్థంబులన్.

[చుట్టియు సవిస్తయంబుగ]

చ. ఎటు లెటు రామదాణములఁ గృతములై యెగురుం దళాననో
దృఢశరము ల్నుభంబున దివస్పతి డౌ పులకాంకురాళిలో
నటు లటు లేచుఁ బెంపుగఁ బ్రహర్ష తరంగము లిందు తేని క
క్కుటిలనిశాటమూర్ధచయకుర్దనకృత్యవినోదనాదృతుల్.

వి...రి—అయ్యో! ఇప్పుడును రాకాసిజేనిచేఁ జెఱివిడఁబడిన వేలుపువెలఁదులఁ జూచుట
నా కేల యరిదిగా నున్నది? నఱుకఁబడినన్ వీనితలలు వెండియుం బొడముచు
న్నందుననో?

వి...రుఁడు—విషాద మేల? ఇందుచే రామచంద్రుఁడు కేవలము వినోదించుచున్నాఁ
డు. ఇప్పుడును గోపించినవాఁడు కాఁడు. చూడు చూడు.

ఉ. ఉల్లమున న్వసించుశివుయొక్క శిరస్సున నున్నచంద్రలే
భోష్టినిశామృతోరుప్పవదోఘమునాత్మముచేతఁబోలె ని
బ్బలవె రామబాణములనైనను గృత్తము లుత్తమాంగముల్
బద్దిదుఁ డౌదకాన్యునికే బల్లఱు మేల్దిగిఁ గల్గుఁ బెద్దలల్.

అహో ! ఇప్పుడును దుర్వాసనాపికాచి నిశాచరేశ్వరుని శివమాడించుచున్నది.

ఉ. ఈతఁడు రాముఁ డేవఱు నేపునఁ దున్న శిరంబుల వ్దకా
స్యాతతహృద్వ్యధం జలువఁ డావఱు కెంతయు సంతసంబునే
యీతఁడు రావణుం డెనయు హృత్సరసీరుహమందునుం ధరా
జాత నిరంతరంబుగను జక్కఁగ నెక్కినియుంటచేఁ గదా.

[తెరఱ] ఓ రామా !

క. చెండాడె చేల యీతల, పండులఁ గ్రీ డావినోదపరత నిఁకే నీ
పొందుములికిచేతనె యిట, నిండింపుము మాకుఁ గోర్కి నెఱిని జగములన్.

వి...రుఁడు—సరి ! ఇత్తఱిఁ గ్రతుభుజులు త్వరపఱుచుచున్నారు. ఆందువల్ల రాముఁ
డేమి యివ్వడు చెప్పఁగలఁడు ?

[తెరఱ] ఓభుజదండములారా !

చ. ఉడిగి యుమేళుమాళిపయి నొప్పెడియాళిలేఖ నొక్కటిన్
గడమ దిగీశమాళులను గల్గినరత్నము లెల్లఁ చెండియ
క్కడిదపుమానికంబులనె కల్గి మదీయపరాక్రమంబునుం
బెడఁ గగుప్రాతఁ బాడు బలుమేల్లాలనూలిని సీత దాల్చుతన్.

వి...రుఁడు—ఓయి లంకేశుఁడా ! సమయజ్ఞుఁడ వచ్చుచున్నావు. భుజములనే నియో
గించువాడవు గావున, ఇప్పుడు భుజమండలమే సీకుఁ బరిచారవర్గము. [చూచి,
సాక్షాతంబుగ] ఓహో ! ఈదశకంఠవచనముచే నెట్టిో జానకీజాని కుపితుఁడువోలె
గానఁబడుచున్నాఁడు, [వెండియు సహర్ష విహదంబుగ,] చూడు. అ.

ఆ. వికచకునుమనిసరవిలసితమవుశశి, మణిమయోరుతల్పమునను లీల
నేడు పండె వాఁడు నేడు పండుఁ బుడమి, రావణుండు రామరాగదృష్టి.

వి...రి—కావున సీపడినే జనకనందిని రామచంద్రునితోడఁ గూడఁ గలదు.

వి...రుఁడు—సరే. ఈమెగా !

తే. వెలుచ నెఱుమంటలను దెనలెల్లుంగఁ జేయు, నగ్ని తోఁజొచ్చి యవనిజయహవాపత్నై
సమధికద్యుతితో దివసముఖసమయమునను నీగి డెడు నినకరముకుళమువలె.

వి...రి—చూడుచూడుము. ఇతఁడు తనవారితోడఁ గూడుకొన్నవాఁడగుచుఁ బోలి కలనికెలన నరుగుచుంచున్నాఁడు రామచంద్రుఁడు. [ఇపుడు దీనిని కర్ణామృతమును పులొనుజూనకు నివేదితముగాక ! (అని నిష్క్రమింతురు).]

[అంత రాముఁడు సీతాలక్ష్మణులతో సుగ్రీవవిభీషణులతోఁ బ్రవేశించును.]

రామ—ఓయీ ! ఎట్టిపుడును బొడమెడు నిశాచరసేనాసోదరంబు లిమిరనికరంబు!

విభీషణుఁడు—ఇంతటం గూడ నిగిడెడుగడ, రామశారాదకుటుంబకంబు సుదూరదశిరస్స వికాసడంబరంబు ?

సుగ్రీవుఁడు—ఇట్లే యిది. ఇవిగదా ?

ఉ. ఇందుకరాళి పాల్కడలి నేచిన పెన్నురువందుఁ జెల్లినై
యిందుశిలాంబుశికరసమేతము నుత్పలమాలికారజో
బృందమునై చకోరముఖభిన్నసముద్భిదమై చమత్కృతిం
బొందుగఁ జూపుచుం బొదలు భూరివియోగినిగాత్రవల్లికన్.

ల—అయ్యో ! చూడుము చూడుము.

ఉ. వీరకటిగుంపుక్రిగసని క్రిగళరోచిగఁ బ్రాచి గ్రమ్మఁగా
క్రికుముదా వృద్ధిధియం తీరసముద్రపు వెల్పుగా నొగి
గొకచకోరకోకనుఖకోరకితగ్లపన ప్రసన్నదృ
గ్లోకవిలాకితం బగుచు లోక మిదంతయుఁ గ్రాలు లీలగన్.

రా—ఇట్టిది. ఇప్పుడు గదా !

మ. ధవళాంశుస్ఫటికాలవాలవలయద్రాగుల్లసత్కేముదీ
ప్రవలద్వల్లివిపల్లవంబులననం బ్రాపించి యొక్కింతసే
పు వరక్రినిజకోరచంచుపుటకప్రాద్భిన్నకాండక్షర
త్పవరక్షీరనిరంతరపుత్ర మనన్ భాసిల్లు నిల్లొకమే.

[వెండియు సవితర్కంబుగ,] ఇప్పుడుగా !

రథోద్ధత. శంకరాధతన - తైలకన్యకా
కుంకుమాక్షకుచ - శోరకాకృతి
బొంకమా శశిమ-నోజ్జ సూల్లస
త్సంకభూమకుళ-భంగి నంగుగన్.

[వెండియు సహర్షంబుగ] తమ్ముడా ! లక్ష్మణుడా !

పంచపాదోత్పలమాలికావృత్తము.

సోముఁడు వీడె యుప్పలియఁ జూడు వియన్తటి పాంథపాళిక
గామభుజంగమూర్ధమణి కామమదాపహాళిమమ

డామణి తారహారముణి డంబరశంబరవైరిసారికాం
 చీమణి సచ్చకోరకులజీవనభాగ్యదభావితాత్తచిం
 తామణి యుజ్జ్వలవానకనన్నణి నిజ్జణి సన్ననోజ్జాడౌ.

ల—ఇట్లే యిది.

ఉ. చించుచుఁ గల్వమొగ్గలను జెల్వల మొగ్గ మొగ్గగా
 వించుచుఁ గేళిహళి నొడవించుచుఁ బాంథులఁ జాల నొంచుచున్
 బెంచుచు వెన్నెలం దెసల వెల్లంగ నే యొసరించు చట్టి బొం
 గించుచుఁ గోకిఁ జ్రొంచుచు మొగిం గ్రసియించు చిరు త్వలుంగు క్షౌ.

సుగ్రీవుఁడు—నెయ్యడా ! విభీషణాడా ! చూడు. ౨.

పృథ్వీ. స్థిరాంశునఖరత్తుట-త్తిమిరకుంభికుంభస్థలా
 చ్చలత్తరళతారకా-చ్ఛలవికీర్ణముక్తాఘమై
 పురందరహరిద్దరీ-స్ఫురితగర్భసుప్తాత్థమై
 కురంగధరసింహ మే-గును వియద్వనీవాటినే.

విభీ—[విలోకించి, నిర్వర్ణించి,]

చ. హరిహాయదికృతీరరసహరిసుపత్రముగా సుమాస్త్రపాం
 డరవిజయాతపత్రముగ నాకరమాసలిదంతపత్రమై
 హరిణసహస్రపత్రముగ నారతికేళికి రాత్రిరామకున్
 సురజకీర్ణపాత్రముగఁ జూడఁబడున్ శశిలోకనేత్రమై.

రామ—సఖుడా ! సుగ్రీవుడా ! చంద్రచరణములం దిలకింపుము.

మాలిని. ధవళరుచికపోలన్ - ధ్వస్తపద్మాననశ్రీన్
 రవిసువిరహతాపప్రావృతన్ వోమలక్ష్యేన్
 శివసువిమలతారా-శికరాసారసిక్తన్
 సవనిశ యలరించున్ - జంద్రికాచందనాప్తినన్.

[వెండియుం జంద్రుని విలోకించి, తనలో,]

ఆ. ఆత్రినేత్రజాడని యందు రిందువు నెట్లు, భ్రమముగల్గుల బ్రజ్జుల బరంగువ
 కీనుధాంతుఁడు రతియూడితాధరనుధం, గ్రోలుమరునికంటఁ గ్రాలుం బొడమి.

[విమర్శించి, స్వగతంబుగ,]

ఆ. ఇందు విందుఁ డనుట యెందుల కీయాస, పయసుబిందువుగను బరంగు నితఁడు
 హరిణద్వక్త్ర-పోలహారాన్యముల నెలకొనెడుఁగాదె కాంతి దనకుఁ దనర.

[మఱియు మఱుగిడికొని సీతం గాంచి]

మ. తనునుధ్యాయెట్లులాందు నిందుడు సుధాధామందు దుగ్ధాభికి
దనయుం డయ్యుం ద్వదాస్యశోభను లసత్తారుణ్యలావణ్యవా
ర్ధినిధానంబుఁ దరంగి లేక్షణ వాకింలేఁ గమ్ము శీతాంశుఁ డొం
దును నీలాబ్జవనీవిహరకలనాధుర్యోరుహంసద్యుతిన్.

సీత—[సిగ్గుతో మోము వంచుకొంచున్నది. వెండియు, సకాతుకంబుగ నాలూకించి,]

అహ! వీడే చందురుండు వెలంగుచున్నాఁడు.

క. ముకుళీకృతారవిందుఁడు, సకలసతీమానహస్తిసమజమ్మగేంద్రం
డు కువలయానందుఁడు రజ, నికనం జందనపుబొట్టు నెఱచందురుఁ డా.

రా—నెయ్యుండా! సుగ్రీవుండా! చూడుచూడు.

కా. ఇందు శ్రీభువిఁ గ్రమ్ము నిందువనరాప్రీందీవరాక్షీకుచా
న్నందశ్రీకరగంధసారముగ ద్యుకిపద్మాప్రక్షీర్ణంబుగ
గందర్వస్ఫటికాలయంబుగను బ్రాక్యాష్టాంగనానాసికం
బందు స్తుత్రముగ న్నహేశ్వరజటాప్రాచల్లతాంతంబుగన్.

సుగ్రీ—ఓయి రఘునాథా! సుధాంశుకేరణవికాసము పునరుక్తిం జెప్పచున్నది.

రా—ఎటువలె?

సు—మునుపే.

సీ. కర్పూరమునకంటె గంధసారముకంటెఁ గైతకంబునకంటెఁ గైరవంబు
కంటెను స్వర్గగంగాతరంగముకంటె ధీరాభికంటెను స్త్రీకటాక్ష
మునకంటె శ్రీస్థితమునకంటెఁ బున్నమవెన్నెలకంటె రేవెల్లకంటె
మానిమనముకంటె మఱిసరస్వతికంటెఁ గైలాసమునకంటె కూలికంటెఁ
దెల్లనగునీదుకీర్తులఁ దేజరిల్లు, సప్తసాగరసహితమా త్పాతలంబు
ధవళధవళంబుగను దువ్వుదనుజదవన, రదితనకలజగద్భద్రరామభద్ర.

రా—[సలజ్జంబుగ] అశీకవాక్పరికరముచేఁ జాలు.

విభీ—ఎందువలన త్పాతలము ధవళిత మని చెప్పఁబడెనో, అందువలన నిది యశీక మనుట
సత్యమే. సర్వభువనములును భవప్రీతిచేత ధవళితములు గదా? ఇవ్వడు గా?

కృధ్వి. నదున్నతఘనస్తన-స్తబకచుంబితుంబీఫలా

న్నదన్నధురవీణస్వ-ర్మళినసేత్రసత్ప్రేక్షిమన్

సుధాకరకరాయితా-ర్జునసుకాంతినత్కాంతమున్

ద్యుదీయయశముం గడుం - దనరఁబాడెడు నేర్పడుకన్.

రా—ఓయి లంకేశ్వరుడా ! నీవును గిష్కింధాధీశ్వరునినే యనుసరించుచున్నావు.

[వెండియు విలీకించి] తమ్ముడ ! లక్ష్మణా ! వీడుగా,

ప్రగ్ధర. సౌరభ్యాద్రిక్తనక్తం - సమయదశముఖో-చ్ఛందదోర్దండలీలా

కైలాసంబుం ద్రిలోకీ-కలితజయరతీ-కాంతశంఖంబు ప్రాంచ

ల్లాలాక్షిగండము న్స-ల్లులితజలధిక-ల్లాంభేనోరుఖండం

బాలాకింపగదే యీ-యదనఁ బొదలు నీ-యబ్బుఁ డాకాశమందున్.

ల—[సకాతుకంబుగ] అమ్మా ! జానకమ్మా ! ఆలాకింపుము.

క. బొందదము కుముదాదుల, కానందముఁ గొలుపుచిందుఁ డాకాశంబున్

దానుల్లంఘించును మాను, మానుం డంబుధినిబోలె నమాహా కనుమా.

సీత—[సవాత్సల్యంబుగ] ఓయి ! మంచిది న్నెలఁగల లక్ష్మణుండా ! వెండియు నిపుడు రాగవులవంగడముయొక్క యుక్కనడంచు గండము గాలిచాలి.

ల—అమ్మా ! ఆహనుమంతుఁడు, బందుగుల నలరింప నయోధ్యకు రామచంద్రునిచే బంపఁబడినాఁడు.

సీత—కనుక మన మేల యాలస్యము నీయవలయును ?

-[బిభీషణు నవలూకించుచున్నాఁడు.]

విభీ—[వెలువడి వెండియుం బ్రవేశించి,] పుష్పకాభిధానమైన విమానరత్నము నారోహింపవచ్చును.

[అందఱుం దాని నధిరోహించుట నభినయించుచున్నారు.]

రా—ఎందువలన, త్రిభువనైకపీరుఁడు గుర్రేరానుజాఁడు (రావణుఁడు) కుర్రేనివలననుండి హరించెనో, యందువలన నిది విమానరత్నమే సరి.

ల—అన్నా ! వెండియు వీడెట్లు కిష్కింధామాహిష్టతీపతులకంటె పీరుఁడని యెన్నఁబడుచున్నాఁడు ?

రా—[విహసించి] వత్సా ! ఇట్టిది.

తే. అట్టిగట్టిబంబుల నదుముకతనఁ, గాఁగనిశృబ్దములు దశకంఠకంఠ

ములు దదాలింగితుండయి జలధులందు, ముంచినకపీం ద్రుఁడవ్వాలికాంచుఘనత.

[మఱి సకాతుకంబుగ]

తే. రుద్రదక్షిణకృతదృగ్దీపరుచికవచితుఁ, దగుచు విజయాధ్యుఁడైన దశాననుం డె

తనిదియగు బంధనాలయమున వసించె, నతఁడు హైహయపతి స్తుత్యుఁ డర్జునుండు.

బొనుగాని, ఇతఁడును.

కా. బ్రాహ్మిణిని కృత్యార్థకలిపాదస్థానమందుం బడన్
 క్లామాపాత్రము గాఁగఁ బిండి శశిలీలం దత్పుధాధారలన్
 వేగం గూర్చి తగం మనర్జనితుఁ గావించె న్నకు వ్రావణున్
 క్లామింపంబడుఁగాత మాతఁడు జగత్సంస్తుత్యుఁ డీశానుఁడే.

[నిర్వర్ణించి,] ఓయీ ! ఏమిచెప్పబడును ? త్రికూటభరిభిఖర కంఠీరవుండగు పంక్తి
 ముఖుని చరిత్రములు లోకోత్తరములుగదా ?

ఉ. ఎత్తఁబడంగ నెవ్వనియహీనభుజంబులఁ జంద్రహాళి భూ
 భుక్తు నిరస్తభారత నహింద్రుఁడునుం దల రెత్త దక్కణా
 భ్యుత్తమరత్నరాజిరుచు లుద్యుది నాంతులువోలెఁ గ్రాలఁ గ్రు
 చ్చిత్తజవైరిదృక్తయముఁ జేరఁగ నలైన లెఱ్ఱవాఱవే.

ల—అన్నా !

తే. రథ మిదియె మూర్తిమన్తనోరథమువోలె, నెన్నఁబడియెడి నాచేత నిపుడుమాన
 లిలదూరాగతులకేని రేదుశ్రమము, సంతసం బెంతయేనియు సమకొనియెడి.

రా—ఎట్లు దూరమువచ్చినారము ? [విలోకించి] ఇదియిట్లు.

తే. కాండనిధిదాటి మఱిదండకావనంబు, మేఖలకళిందనందను, తైలంగునెడలఁ
 గడచివచ్చితి మిదియె శిఖండిమండి, తావనీజంబు చిత్రకూటాచలంబు.

సీత—[క్రేఁగంటఁ గాంచి,] అమ్మా ! జమునా ! నిక్కువమయిన మక్కువగలదాన వవు
 చున్నావు. ఎక్కతమున వెండియు నీకొలమునకుఁ జాడ్కి నిడినదాన వవుచున్నావో,
 అక్కతమున.

రా—అహా ! విడువఁబడిన వైరముగల క్రూరజంతువులఁ గలదిగనుక నిది భరద్వాజా
 శ్రమము.

ల—ఇది యిట్లు.

క. ఏనికగున్నలు లొండము,చే నెఱసింగములజడలఁ జెలఁగుచుఁ బీఠున్
 మాసుగ నేనుఁగుపిల్లల, మానిచి శిశువు హరిపాల మఱిమఱి గ్రోలున్.
 మఱియును.

ఉ. అడెడుబాలకావళి పదాహతిచేత వినిద్రమైన కా
 ర్జులము గోళల నైగముదూలను బాపిహింసం భయంబఱన్
 న్యాలము కేకిచంచునిహృతాంచితకంచుకమై నికాత్తుని
 ద్రాలనమైన ముంగిసది ద్రావెడు సూరుపుగాలి లీలగన్.

రా—అహ! ఎట్లువచ్చినది, చక్రవాకవిలాసినిరథసమయము ప్రభాతసమయము! ఎట్లున్న;

మ. ఇదిగా కైతకధూళిధూసరరుచు ల్దీక్షింపుఁ డింద్యంకువుల్
దవలెం బల్చిమవార్ధిచీరము జరా ర్తము ల్ని కాంతంబుగా
నివిగో నంవికసత్సరోరుహవనీ దృక్పాతసంభావ్యముల్
రవిరాజత్కరము ల్వహించు నహహ! ప్రాచీమహారాగమున్.

ల—ఇది యిట్లు.

మ. ఇది గావించును జక్రవాకలకుఁ దా మెంతేనియాశ్వాస మీ
యవి ధ్వాంతాల్లి మునింగినట్టిజగతిన్ హర్షంబుగన్ లేవనె
త్తు విలాసంబుగ దిక్సతీతలిని వే తోచు న్వసంతంబునన్
రవిరాజత్కరము ల్వరోరుహవనిన్ రంజించు నల్లలలన్.

మగ్రీవుఁడు—[విభీషణుండుగూర్చి]

మ. నెరయుం జాల నికానికాచరవధూనిర్హాటనా మాంత్రిక
స్ఫురితంబుల్ రజసిప్రసూప్తనళిప్రాద్యోధవైతాళిక
స్ఫురణంబు ల్బలజాతకోశకుహరప్రాద్యుత్సృంఘోర్ముఖా
కరణోంకారమహాపదేకగురులక్ష్యంబు ల్దీక్షింతువుల్.

[విలాకించి, సకాతుకంబుగ,] అహా !

మ. దివస క్రిపదయోజనానుభవప్రాప్తిబోలె ఖాళోకకా
భవలత్సత్కలితోరుపుంజము దికాక్రీడకురంగేక్షణా
స్వవతంసభ్రమముం తొనర్పు చుదయప్రాంచత్సహస్రాంశ్వళి
షవలూకంబు కడుంగడు స్వైలింగెడున్ జానొందగా నివ్వడిన్.

రా—[నీత నపవారించి,]

మ. రవి యెందాఁక నరాగుండై కమలినీరాజీవకోశోల్లస
త్ప్రవిసివి న్వదలించుఁ దాఁ గరమునన్ భవ్యాళిమాలాసుకై
తవ మొప్పుంగను జొప్పుడు న్నటియు నందాఁకం దదంభోజినీ
చ్ఛవిమత్కాందికచారునీలమణిరుక్మాలంబు గ్రాలుం బొరిన్.

నీత—[నవ్వి, చూచి,] ఎట్లు మీడె పుట్టుచున్నాఁడు.

లే. పాడుపుఁగొండగవినినుండిపాలిలికమ్మి, యెడలఁ దరచల్లనియెడంద నెఱుకపఱుచు
చొందికుంకుమపుంబూఁక నొప్పుచిప్ప, డలరుచున్నాఁడు వేవెలుంగయిన వేల్పు.

రా—ఓసి జానకీ! చూడుచూడు.

ఆ. ప్రచురతరతరంగరంగమాలికయును, మంజులతరహంసమాలికయు స
మర్త్యమర్త్యలొకమంగళకారిణి, పరగు నార నేత్రపర్వ మగుచు.

సీత—[సహర్షంబుగ, దానినే పఠించుచున్నది.]

అయ్యపుడు! ఇది యిట్లు.

రామ—ఓజానకీ! చూడుచూడు. [సహర్షంబుగ,] ఇది, రఘుకులకల్యాణప్రరోహధరణి
ఇది సరయువు. మఱి, సరయూతరంగశిఖరశిఖరీకృతపరిసరనగరీసీమంతమణియయోభ్య.
ల—అన్నా! చూడుము చూడుము. భరతానుగతుడు. పుణ్యజలపూర్ణ కలశహస్తుడు
నీయభిషేకముకై సముత్సృకమలి భగవంతుఁ డరుంధరీపతి.

ఆ. గురుయశోదిలీపకులవరమాణిక్య, మఖిలదిగ్వికాసకాదిమూల

మగుచు నుదయమొందినట్టిభాస్వంతుని, నిన్నుఁ జూడవేడుచున్నవాడు.

కనుకఁ బుష్పకమవతరింతము.

రా—వత్సా! (తమ్ముడా!) అందాఁకం బ్రతీక్షింపుము. సులభసకల మంగళాలోకుం
డును, ఆఖండలొకామండనండును నగుభగవంతుని వివస్వంతునికి సమస్కరించు
చున్నాము.

[సాంజలి యగుచు,]

క. ప్రాచీకుంకుమతిలకము, ప్రాచీనోదయగిరిశిఖరమణి ల్లిఖువన
ప్రాచుర్యభవనదీపము, నైచెలఁగెడు సూర్యునికి మదభివందనముల్.

[తెరలొ] ఓవత్స! రామభద్రా!

రా—అహ! అద్భుతము!!!

తే. జలజములఁబోలెఁ జేయుచు నద్వికాసములను మామానసములను ముద మెలర్ప
భానుబింబంబునందుండి ప్రభయుఁబోలె, నేదొ యొకవాక్యమిప్పుడె యుప్పతిల్లు.

[మఱియుఁ డెరలొ,]

కా. రామా నేత్రకువాలకాననతమఃప్రధ్వంసిచంద్రాతప
క్రిమంతంబగు నీయశోలహరి భాసిల్లంగఁ జేయంగచే
భూమి నర్హ సహస్రము ల్పఱియు సంపూర్ణంబునా త్వద్గుణో
ద్దామ శ్రీకథనామృతప్లుతముగం దైలొక్య మింబొంచెడున్.

రా—మిగుల ననుగ్రహింపబడుచున్నాను.

[మఱియుఁ దెరల!]

ఓయీ! సకలకల్యాణమనుమారామా! రామా! వేజేమి కోరువారము? |
 నుగ్రివుఁడు—ఓయితం డ్రీ! ప్రభాకరపరిత్రాగ్ధ మనోరథుఁడు రాముఁడు. ఇంక వేరేగదా!
 బంగారము.

నిజగుణంబులచేత నిర్భరంబుగ మహాన్నతి సమకొనె మున్నె క్షీలితలమున - బ్రతిలేమి నె
 పిత్రాక్ష సదృశీ వెలయంగఁ బాలింపబడె ధర్మచూత్సంబు బయలుపడఁగఁ - బ్రజకెల్లను
 మిత్రసుగ్రీవుఁడు పాత్రవిభిషణుఁడైరి మహారాజు లభిమతముగ - స్వాశ్రయాపి
 రావణుండు గ్రసంగ్రామరంగంబున నయ్యెఁ గథాశేషుఁ డమరవైరి - యబ్రముగా
 చూడఁబడిరెల్లబంధువులొక మేడలి - సొంపుమీఱఁ
 గలితబాష్పిల్లనల్లాచనులుగ నగుచు - లలితముగా
 పట్టభద్రుండయై రామభద్రుఁడొప్పె - భద్రదుండై
 యంద తానందమొందిరి యభిలషితమహార్థసిద్ధి.

అట్లయ్యె నిది యవుత. [భరతవాక్యము.]

కా. ఆబాల్యంబుగ మానవావళికి విద్యాధిక్యమేపొందెడుకొ
 దేవుండొ శివునందు విష్ణువునెడకొ ధీభక్తిసంయుక్తమై
 బైవాదైవ్యతమతాత్తమై వెలయుతకొ వైవారశేషస్ఫటా
 గ్రావివాసంబున జ్ఞాపతెం బరఁగు శ్రీయార్యాలయాశి న్నదా.

కాముఁడు—అందువలన రండు. పుష్పకమునుండి దిగి గురుజన బంధుజన పౌరజనుల
 నందఱ నానందింపింతుము.

[అని, పుష్పకమునుండి యవతరించుట నభినయించుచు నందఱు న్నిష్క్రమించుచున్నారు.]

గద్యము. ఇది, శ్రీమత్తనుభ్యాంబాకరంబిత శ్రీవిల్వనాథమహాదేవశిష్య తిష్యోపజ్ఞాక్షర
 సాంఖ్యాచార్య పర్యవితకవిత్వతత్త్వవిత్ప్రకాండ శ్రీమతొక్కొండ వేంకరత్నశర్మ
 వినిరి ఈ రాఘవ రాఘవం బను నాటకంబు సర్వంబును సమాప్తము.

రామస్వామికావ్యులు అండ్ సన్స్ వారి

'వావిళ్ల' ప్రెస్సున ముద్రితము.

TL

035, 21 M 3001, A

38 N 45

15211